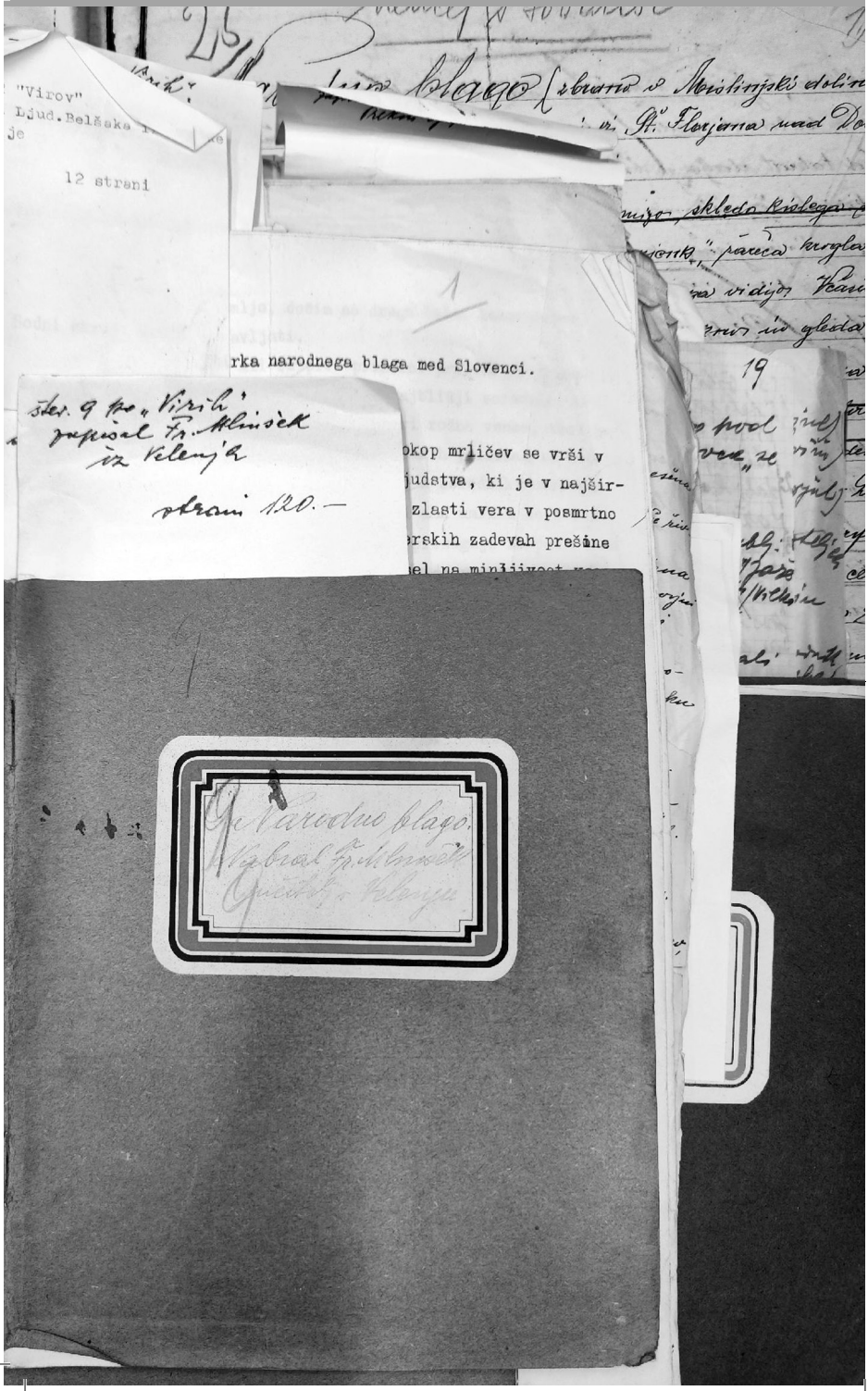

"Virov"
12 strani
rka narodnega blaga med Slovenci.
okop mrličev se vrši v
judstva, ki je v najšir-
zlasti vera v posmrtno
erskih zadevah prešine
19

Rok Poles

Rok Poles je arhitekt, ki živi in dela v Šaleški dolini.

»ČITAL JE IZ ZAPRTEGA KOLOMONA«

Najdeno »izgubljeno / nedostopno« rokopisno etnološko gradivo dveh učiteljev iz Šaleške doline, Frana Mlinška iz Velenja in Martina Menceja iz Šoštanja, iz časa med obema svetovnima vojnama

Prvi rokopisni zvezek etnološkega gradiva velenjskega učitelja Frana Mlinška in rokopisno gradivo šoštanjskega učitelja Martina Menceja sta desetletja veljala za izgubljena:[1] oba učitelja sta zbrano gradivo posredovala kolegu Vinku Möderndorferju (1894–1958), ko je ta razposlal vprašalnike po šolah in povabil učitelje po vsej Sloveniji, da bi mu pomagali zbirati narodopisno gradivo.[2]

Möderndorfer je del zapisov Mlinška in Menceja objavil v treh svojih knjigah:

1 Hudales, Stropnik, Fran, str. 282. Orehovec: Mlinškovo, str. 430.

2 Dolenc, Neumorni, str. 392.

Označba	Knjiga Vinka Möderndorferja	Število Mlinškovih zapisov	Število Mencejevih zapisov
P	Verovanja, običaji in uvere Slovencev: II. knjiga: Prazniki (Mohorjeva družba, Celje, 1948)	59[3]	36
B	Verovanja, običaji in uvere Slovencev: V. knjiga: Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha (Mohorjeva družba, Celje, 1946)	99[4]	64
LM	Ljudska medicina pri Slovencih (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1964, posthumno)	91[5]	76
	SKUPAJ	249	176

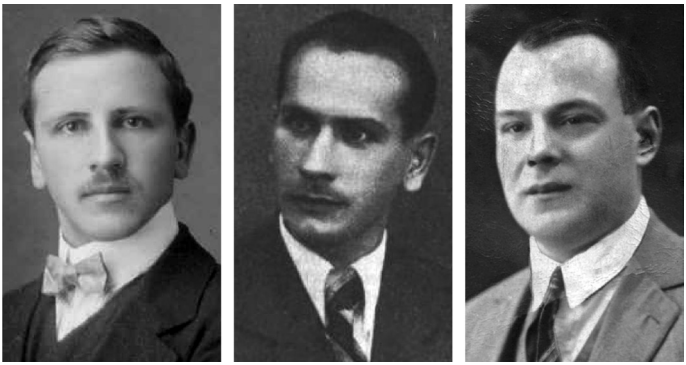
Po navedenih knjigah so gradivo Mlinška in Menceja navajali tudi drugi raziskovalci, npr. Niko Kuret.[6]

3 55 po Möderndorfer: Prazniki, str. 357.

4 102 po Möderndorfer: Borba, str. 290.

5 Hudales, Stropnik: Fran, str. 283, »več kot 100 zapisov«.

6 Kuret, Praznično, knjiga 2, str. 565: Sv. Luka (1) Mencej Martin, Trobej Marica: VUOS V, 31; str. 567: Sv. Katarina (15) Mlinšek, Franc, VUOS V, 37.

Fran Mlinšek (ŠBL), Martin Mencej (wikipedija) in Vinko Möderndorfer (splet).

Mlinškovo gradivo je Möderndorfer v *»Seznamu virov, knjig, spisov in rokopisnih zbirk«* pod številko 9 opisal kot: *»Rokopisne zbirke šolskega upravitelja Franca Mlinška. Zapiski so iz leta 1933 in 1934 in se nanašajo pretežno na Velenje in okolico, znatno pa tudi na gornjegrajski okraj (Savinjska dolina), od koder so se rudarji in posestniki*[7] *priselili.«*[8]

Mencejevo gradivo je Möderndorfer v vseh treh knjigah navajal s številko 25 kot *»Rokopisne zbirke iz šoštanjskega okraja, Šaleške doline, tja do Slovenjega Gradca iz leta 1934. Pri zbirkah je sodelovala poleg učitelja Martina Menceja tudi učiteljica Marica Trobejeva;«*[9] oz. *»Rokopisna zbirka strokovnega učitelja v Šoštanju Martina Menceja. Gradivo je bilo zapisano leta 1934 iz krajev Šaleške doline in Slovenjega Gradca; zapisovali so ga učitelji in učiteljice okraja«*.[10] Möderndorfer umešča Mlinškovo gradivo pretežno v Savinjsko, Mencejevo pa v Šaleško dolino.

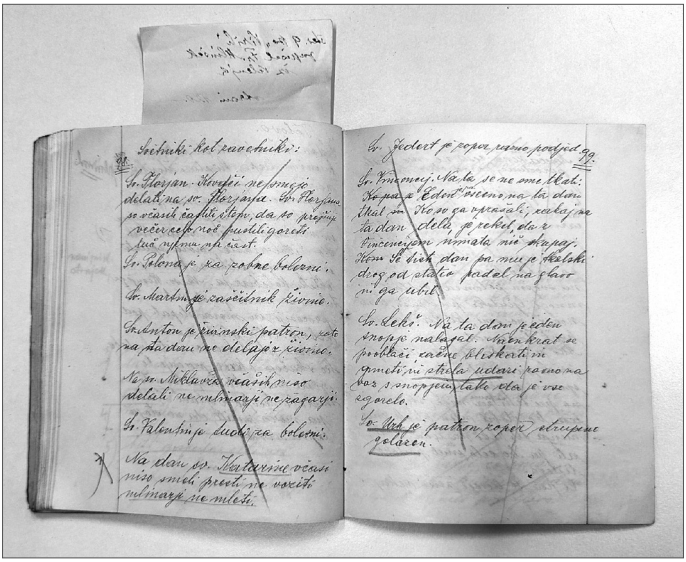
---

7 V Berilu »Prazniki«. Hudales, Stropnik, Fran, str. 282.

8 Möderndorfer, Borba, str. 10. Möderndorfer, Prazniki, str. 14. Möderndorfer, Ljudska medicina, str. 415.

9 Borba, str. 11, Prazniki, str. 15.

10 Medicina, str. 417.

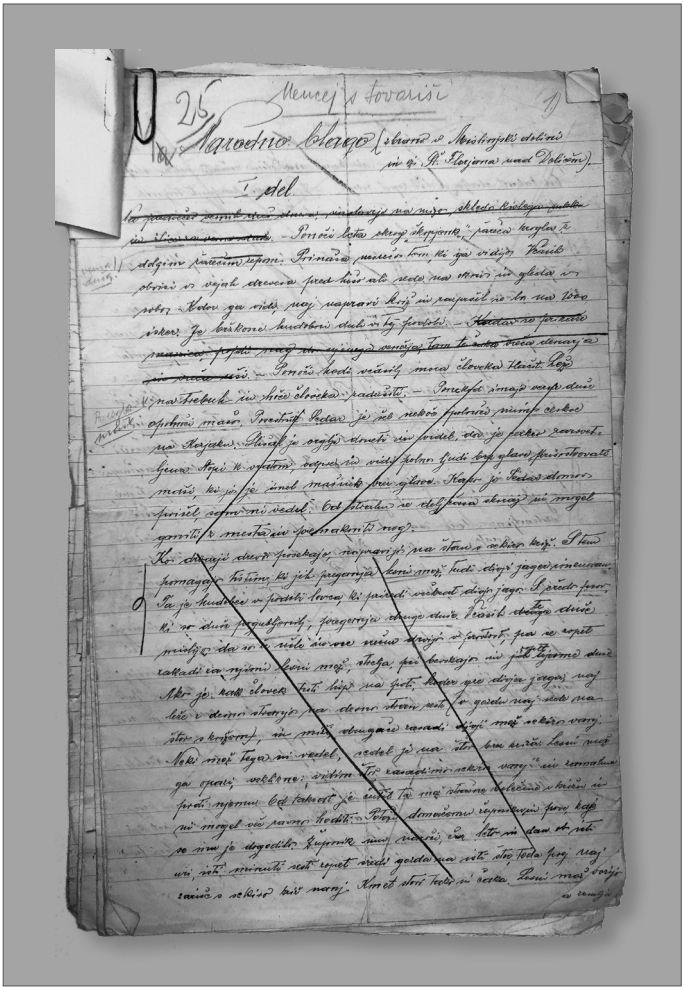
Iz zvezka etnoloških zapisov Frana Mlinška.

Etnološko gradivo ter življenje in delo Fran(čišk)a Mlinška (1890–1973) nam je danes poznano predvsem iz Mlinškovega berila, ki je izšlo kot sedmi zvezek Šaleških razgledov leta 1991 ob stoti obletnici Mlinškovega rojstva. Dr. Jože Hudales in Ivo Stropnik sta v Berilu izbrala, uredila in komentirala etnološko in slovstveno gradivo, ki ga je Mlinšek zbral v Velenju in okolici. Zapise je v diplomski nalogi leta 2012 po načelih sodobne slovstvene folkloristike in literarjenja obdelala Aleksandra Alihodžić.[11] Kopije Mlinškovih rokopisnih zvezkov s signaturami M1–M81 ter Mbr/1991 hrani Muzej Velenje.[12] Čeprav je zvezkov kar 82, pa etnološki in slovstveni zapiski v njih obsegajo le kakšnih 5 % vsega gradiva.[13]

11 Alihodžić, Slovstvena folklora.

12 Mlinškovo, str. 2.

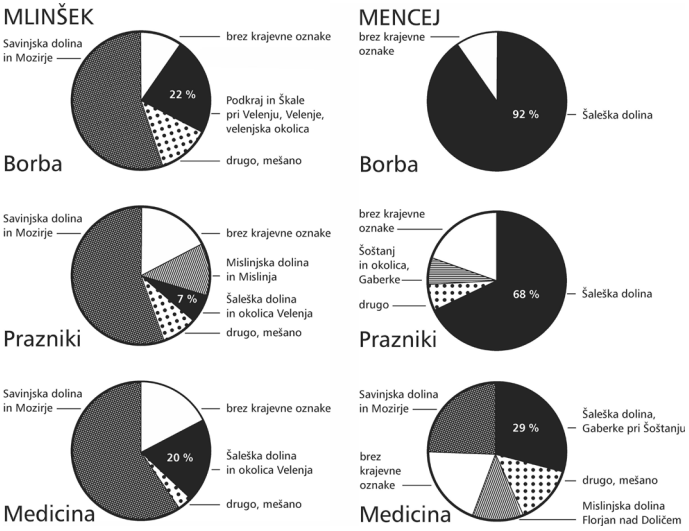
13 Hudales, Stropnik: Skice, str. 6.

Prva stran gradiva Martina Menceja.

Za Mlinškovo gradivo, ki ga je poslal Möderndorferju, je veljalo: *»Zaradi dokazanega nenatančnega navajanja*[14] *in*

14 Prim. Orel, Vinko, str. 136.

Vinko Möderndorfer je v svojih knjigah lokaliziral Mlinškovo gradivo pretežno v Savinjsko, Mencejevo pa v Šaleško dolino.

tudi samovoljnega prekrojevanja podatkov v Möderndorferjevih objavah je prav mogoče, da je tam objavljeno gradivo, ki ga je zbral Mlinšek, zaradi možnih Möderndorferjevih posegov vprašljivo. Zato urednika v Möderndorferjevih delih objavljenega Mlinškovega gradiva, ki bi sicer po konceptu sodilo v izbor, v Berilo nista uvrstila.«[15]

Möderndorfer je zapisal, da naj bi bilo po izidu vseh njegovih petih knjig v zbirki Verovanja, običaji in uvere Slovencev vse rokopisno gradivo, ki ga je uporabljal – torej tudi izvorni Mlinškovi in Mencejevi zapisi – na razpolago za študijske namene v Študijski knjižnici v Celju:[16] od tam so odgovorili, da gradiva pri njih ni. Kar je bilo pravzaprav pričakovano, ker Möderndorfer dveh knjig še ni dokončal. Sourednica zbornika o

15 Orehovec, Mlinškovo, str. 430.

16 Möderndorfer, Borba, str. 15.

Vinku Möderndorferju leta 2016, dr. Ingrid Slavec Gradišnik, je o teh dveh knjigah v opombi zapisala: *»Ob koncu redakcije te knjige je bil med še nepopisanim gradivom Arhiva Inštituta za slovensko narodopisje ZRC* [Znanstveno raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti] *najden zvitek treh z vrvico prevezanih map, v katerih je, po hitrem pregledu, gradivo najverjetneje namenjeno za načrtovani prvo zbirkino knjigo o verovanjih in četrto o šegah življenjskega kroga (rojstvu, poroki, smrti).«*[17]

To je bil ključ do »izgubljenih« zapiskov Mlinška in Menceja v arhivu ZRC SAZU.[18] Knjigo Ljudska medicina pri Slovencih je po Möderndorferjevi smrti 1958 dokončno uredil Vilko Novak,[19] izdala pa jo je SAZU 1964. Najbrž je bilo po izdaji knjige gradivo zanjo odloženo v arhiv ZRC SAZU, med njimi tudi zapiski Mlinška in Menceja.

Martin Mencej (1904–1992) je bil rojen na Igu pri Ljubljani v veliki kmečki družini. Postal naj bi duhovnik a je prestopil na ljubljansko učiteljišče in nato študiral defektologijo v Beogradu.[20] V šoštanjski šolski kroniki za leto 1934/35 je naveden kot učitelj za otroke s posebnimi potrebami (razrednik pomožnega razreda);[21] v Šoštanju naj bi delal štiri leta, bil je tudi predsednik Učiteljskega društva za šoštanjski okraj.[22] Mencej je bil v Šoštanj premeščen kazensko, iz Trbovelj,[23] premestitev bo bržčas povezana z njegovim ilegalnim delovanjem v revolucionarnem gibanju, ki se je nadaljevalo tudi v Šoštanju, kjer je že leta 1935 postal sekretar komiteja Komunistične partije

17 Slavec Gradišnik: K etnološkemu portretu, str. 247.

18 Za dostop do gradiva in vso pomoč najlepša hvala Stanki Drnovšek, samostojni strokovni sodelavki, dokumentalistki na Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

19 Ramšak, Prispevek, str. 290.

20 Mihelič, Martin, str. 285.

21 Jelenko, Kučiš, Šolstvo, str. 31.

22 Gačič, Šolstvo, str. 88, 92.

23 Žvar, Celjski, str. 299.

Jugoslavije.[24] Z učiteljem Jurčetom Vrežejem in naprednimi levo usmerjenimi dijaki (Destovnikom, Röckom, Mravljakom ...) je organiziral Slovenske večere.[25] Oblast ga je preiskovala zaradi »komunistične propagande«.[26] Iz Šoštanja je bil Mencej leta 1939 premeščen v Kozje.[27] Marca 1941 je bil mobiliziran; v Celju je stanoval z Vinkom Möderndorferjem – ta mu je v Ljubljani potem pomagal pri nastanitvi in denarju, Mencej pa je bil »poverjen, da zbere člane za učiteljsko celico«;[28] skupaj z Möderndorferjem sta bila tudi v finančno-gospodarskem odboru odporniške organizacije.[29] Po vojni je Mencej postal pomočnik prosvetnega ministra za šolstvo v Beogradu,[30] leta 1949 pa so ga kot informbirojevca zaprli in za 5 let poslali na Goli otok in v Bilečo.[31] Enako kot Mlinšek je bil tudi Mencej navdušen čebelar.

Marica Trobej (1912–1969), ki se v dveh knjigah omenja kot Mencejeva sodelavka, je bila učiteljica ženskih ročnih del na šoštanjski meščanski šoli[32] in knjižničarka.

Kaj je moč povzeti po pregledu originalnega gradiva? Mlinškov prvi rokopisni zvezek je majhen brezčrten zvezek (širina 165 mm, višina 200 mm, debelina 5 mm) z mehkimi platnicami in 120 stranmi, ki so bile paginirane naknadno. Vsebina zvezka je domala v celoti zajeta v Mlinškovem berilu. Mencejevo gradivo je v dveh svežnjih, spetih s sponko za papir in imenovanih a in b. Formati papirja so različni, nekaj je tudi zapisov učencev. Približno 15 % gradiva, ki ga Möderndorfer citira kot Mlinškov zvezek, v zvezku ni. Pri Menceju je delež takega gradiva še malce višji. Nekaj zapisov skoraj gotovo ni Mencejevih in Mlinškovih in jih lahko pripišemo tiskarskemu

24 Lajh, Pregled, str. 141.

25 Žvar, Celjski, str. 280.

26 Žvar, Celjski, 301.

27 Gačič, Šolstvo, str. 92.

28 Godeša, Vodilni, str. 101.

29 Godeša, Vodilni, str. 101.

30 Žvar, Celjski, 281.

31 Mihelič, Martin, str. 285, 286.

32 Gačič, Šolstvo, str. 74.

škratu, npr. tisti, ki naj bi ga Mencej zapisal v okolici Cerkna (LM37) ali Mlinšek pri Sv. Križu na Murskem polju (B1721).

Če primerjamo original z Möderndorferjevo objavo, se pokaže, da Möderndorfer včasih: **izpusti del podatka** (Mencej: Sv. Anton je vrnitelj izgubljenih stvari in izprosi ženina po meri ženitve hrepenečih deklet. Möderndorfer: Sv. Anton oskrbi dekletom moža in izgubljene reči (B86).); **zamenja vzrok in posledico** (Mencej: Vsak človek ima svojo zvezdo. Ko umrje, se njegova zvezda utrne. Möderndorfer: V Šaleški dolini ima vsak človek svojo zvezdo, in kadar [se] ta utrne, mora umreti (B2238).); **spremeni čas dogajanja** (npr. proti polnoči → po polnočnici) (Mencej: Na sv. večer proti polnoči mora iti gospodar v hlev; če živina gleda proti vratom, se bo dobro prodala. Möderndorfer: ... v Šaleški dolini pa pogledajo takoj v hlev, ko se vrnejo od polnočnice (P780).); **spremeni kraj dogajanja** (npr. pod kap → na prag) (Mencej: Na Božič (sv. večer) pojdi v mraku stat pod (hišni) kap. Prisluhni, kaj se sliši pri sosedu. ... Möderndorfer: V Šaleški dolini gredo na sveti večer ob mraku na hišni prag in poslušajo, kaj se godi pri sosedu: … (P878).); **spremeni pomen** (Mencej: To je spomin poganskih časov in izraža lepo misel, da je vsaj en dan posel ali služabnik prost in enak gospodarju. Möderndorfer: Pravijo, da je tega dne odvzel Pust za svoj praznik gospodarju pravico rezati potico, jedila in druge dobrote in jo daje poslom in otrokom.); **spremeni akterja** (Mlinšek: Nekega psa je kljunila koklja na oko, pa so mu bolano oko pomazali s črnim polžom pa je bilo takoj zdravo. (Mozirje) Möderndorfer: Ko je Mozirčana kljunila koklja v oko, so mu ranjeno oko brž namazali s črnim polžem in je takoj ozdravel. (LM374)); **zapis pretirano poenostavi** (Mencej: Če imaš revmatizem, primi močerada, vrzi ga v mast in speci. S to mastjo se maži in rešiš se revme. Möderndorfer: V ljutomerski okolici mažejo obolele [revmatične] ude z ježevo mastjo, v Savinjski dolini pa z močeradovo. (LM 175)); **podatek pripiše drugemu informatorju** (Mencej: Če je mora pri svinjah, moramo obesiti v svinjak konjsko glavo. Srebre Pavla VI. razred Möderndorfer: Angela Zajc iz Gaberka št. 35 pri Šoštanju je pribila na vrata svinjskega hleva konjsko glavo. (LM413)); **spremeni posamezne izraze celo v zarotitvenih**

naš čas

15. junij 1973 • Leto IX., št. 16 (187) • Cena 1 dinar • Poštnina plačana v gotovini

NAŠ ZNANEC

Bil je sončen dan, ki ga je motil le lahen vetrič, ko sem se odpravila proti hiši Franja Mlinška. Našla sem ga, ko je sedel pred čebelnjakom, sredi čebel, ki so brenčale okoli njega. Njegov obraz, ki je prepreden z gubami, je še vedno obdržal nekaj mladostne svežine in ko sva se spustila v pogovor, mi je dejal: »Ja veste, star sem že in marsikaj sem že pozabil, toda nekaj bom še vseeno lahko povedal.«

In tako mi je povedal, da je po rodu iz Mislinje, da je bil njegov veleučitelj Anton Aškerc in da je leta 1925 prišel z družino v Velenje, kjer se je zaposlil kot učitelj. Učil je na stari osnovni šoli, zadnjih šest let pa na gimnaziji. »Ja, ustanovil sem knjižnico v Velenju. Sprva je bilo bolj težko, saj sem hodil z nahrbtnikom v Ljubljano in tam v starinarnicah kupoval knjige. Obiskoval sem tudi domačine in tako nabral nekaj knjig. »Knjižnico«, če se temu danes še lahko tako reče, sem imel v neki stari omari, v šoli, kjer sem poučeval in stanoval. Od začetka je bilo le okoli 100 knjig in še to ne preveč kvalitetnih. Saj veste, vsak je dal tisto, kar se njemu ni zdelo zanimivo in mu je bilo doma v napoto.«

Tako je pripovedoval Franjo Mlinšek, zraven pa neutrudno brskal po dokumentih, ki jih ima shranjene še od začetka ustanovitve knjižnice v Velenju. Med njimi ima tudi še seznam prvih knjig in prvih bralcev-naročnikov.

»No potem, ko sem knjižnico imel že kolikor toliko urejeno, pa se je začela druga svetovna vojna in knjige so se porazgubile. Nekaj so jih pobrali Nemci, nekaj sem jih uspel skriti, druge pa so se zgubile. Tako sem po vojni zopet začel z zbiranjem.«

Spet se je začela njegova pot v Ljubljano z nahrbtnikom na plečih, in spet je bila to njegova »stalna« proga. Pri urejevanju knjižnice in zbiranju knjig pa mu je tudi vneto pomagala njegova žena Franja. Prav tako mu je tudi ob najinem pogovoru priskočila na pomoč, kadar se sam ni mogel spomniti kakšnega dogodka. Tako je, lahko rečemo, Franjo Mlinšek začel z ustanovitvijo knjižnice v Velenju, tu tudi spominjati ljudi na lepo pisano slovensko besedo in njeno duhovno in kulturno vrednost. Pri tem delu, ki ga je opravljal poleg svoje redne

FRANJO

6 naš čas

obrazcih (smreka storžuje → stržuje (B421); koruza se seje → se sadi (B428); bil je preprast (neumen, zbegan[33]) → trapast (B673); šena je 70 sort → 70 vrst (LM37); somrak → nočnina (LM345).); **včasih izročilo tudi napačno locira**.

Pomen Vinka Möderndorferja za Šaleško dolino se tako kaže predvsem v tem, da je spodbudil zbiranje etnološkega gradiva v Šaleški dolini, da je z objavo opozoril na gradivo Mlinška in Menceja in da je ohranil njune originalne zapise, ki jih lahko odslej beremo v dejanskem prepisu.

33 Mlinškovo berilo, str. 48, MB154.

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK Ljuban Naraks

MLINŠEK

službe, je bil nesebičen in požrtvovalen in nikdar ni za to zahteval kakšnega plačila.

Najin pogovor se je odvijal naprej v sobi, kjer ima Franjo tudi svojo knjižnico. Njegova zbirka knjig je še vedno bogata in vredna pogleda. Na mizi pred nama so bili kupi zvezkov, kjer ima beležke in ugotovitve iz posameznih predmetov, ki se učijo na osnovnih šolah.

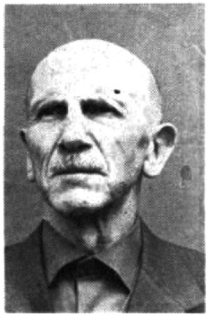
»Tudi to bom enkrat podaril kakšni šoli, če jo bodo moji zapiski zanimali,« je dejal Franjo, zraven pa sva brskala vsak po svojem kupu in ugotavljala od kdaj je kakšen zapisek. Njegova stara roka je prav nežno gladila že prav tako stare zvezke in knjige in v njegovih modrih očeh sem lahko prebrala vso ljubezen do njih.

Franjo je delal, delal vsa leta zelo nesebično. In pred dvema letoma je bil narejen prepis, kjer je knjižnico, ki jo je ustanovil, prevzela sedanja velenjska knjižnica. V zbirki ni bilo nič manj kot 2300 knjig. Za to pa je potrebno precej dela in časa.

Franjo Mlinšek je tudi prvi dobitnik Kajuhove nagrade, ki jo je dobil pred desetimi leti. »Ja, pred desetimi leti je bilo to. Dobil sem 500 dinarjev, od katerih sem polovico obdržal, drugo polovico pa sem kupil knjige in jih podaril knjižnici.« Takrat je bilo 250 dinarjev, to je polovica od njegove nagrade, še veliko. In za ta denar je dobil 85 knjig, ki jih je podaril velenjski knjižnici. Lansko leto pa so se zopet spomnili nanj in mu podarili Kajuhovo plaketo.

Franjo je sedel pred menoj in skupno sva brskala po njegovi preteklosti. Toda nisem si mogla kaj, da ne bi od časa do časa opazovala njegov obraz, na katerem se je včasih prikazal nasmešek, ki pa je takoj nato zopet zbledel in izginil.

Tako sva s Franjem Mlinškom, ki bo letos septembra dopolnil 83 let, klepetala in klepetala, dokler nisem pogledala na uro in ugotovila, da mi je moj čas že skoraj »ušel«. Tako sem se morala posloviti od njega in njegove žene Franje ter od čebel, ki so brenčale zunaj na soncu. Spremljal pa me je topel stisk njegove roke in še vedno mlad videz na njegovem zgubanem obrazu.

Intervju s Franjem Mlinškom v Našem času maja 1973, v katerem se omenjajo njegovi rokopisni zvezki (Naš znanec).

naš čas

19. oktober 1973 • Leto IX., št. 30

SMRTI

— Franjo MLINŠEK, osebni upokojenec iz Velenja, Celjska c. 16, star 83 let;

Obvestilo o smrti Frana Mlinška (Naš čas, 19. 10. 1973, str. 7).

Viri

Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje, ZRC SAZU Ljubljana; fond: Vinko Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih, vsebina: zbrano »narodno blago« (Fran Mlinšek: rokopisni zvezek; Martin Mencej: gradivo).

Literatura

- Alihodžić, Aleksandra. Slovstvena folklora in literarjenje v Mlinškovem berilu. Maribor: Filozofska fakulteta Maribor, 2012.
- Dolenc, Janez. Neumorni zbiralec ljudskih izročil. Ob 100-letnici rojstva Vinka Möderndorferja. Traditiones, 1994.
- Gačič, Aleksandra. Šolstvo v Šaleški dolini v času med obema vojnama. Šaleški razgledi 14/2017.
- Godeša, Bojan. Vodilni komunist ali »periferni človek«. „Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane.“: Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016, str. 87–114.
- Hudales, Jože; Stropnik, Ivo. Skice za življenjski portret Frana Mlinška. Mlinškovo berilo, Velenje, KCIN, 1991, str. 6–16.
- Hudales, Jože; Stropnik, Ivo. Fran Mlinšek in njegovi zapisi. Mlinškovo berilo, Velenje, KCIN, 1991, str. 277–289.
- Jelenko, Leja; Kučiš, Eva. Šolstvo v Šoštanju med vojnama. Šoštanj, Mladi raziskovalci, 2011.
- Kuret, Niko. Praznično leto Slovencev. Ljubljana: Družina 1989.
- Lajh, Emil. Pregled nekaterih najpomembnejših stavk v Celju in okolici med obema vojnama. Celjski zbornik 1975–1976.
- Mihelič, Janez. Martin Mencej [nekrolog]. Slovenski čebelar 1992/10, str. 285, 286.

- Mlinškovo berilo. (i)zbrani etnološki in slovstveni zapiski. Urednika: Jože Hudales, Ivo Stropnik, Izbrala. Šaleški razgledi 7. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika, 1991.
- Möderndorfer, Vinko. Verovanja, uvere in običaji Slovencev: (narodopisno gradivo). Knj. 5, Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha. Celje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja, 1946.
- Möderndorfer, Vinko. Verovanja, uvere in običaji Slovencev: (narodopisno gradivo). Knj. 2, Prazniki. Celje: Tiskarna Družbe sv. Mohorja, 1948. tinyurl.com/2kexj46r.
- Möderndorfer, Vinko. Ljudska medicina pri Slovencih. Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1964. tinyurl.com/3nt6ud7z.
- Naš znanec. Franjo Mlinšek. Naš čas, 15. 6. 1973, str. 6. tinyurl.com/y5629czr.
- Orehovec, Martina. Mlinškovo berilo. Etnolog, 1992/2, str. 430–432.
- Orel, Boris. Vinko Möderndorfer: Verovanja, uvere in običaji Slovencev (Narodopisno gradivo). Peta knjiga: Borba za pridobivanje vsakdanjega kruha. Slovenski etnograf 1949/2, str. 134–137. tinyurl.com/unuezds3.
- Ramšak, Mojca. Prispevek k ljudski medicini pri Slovencih. „Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane.“: Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016, str. 289–307.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. K etnološkemu portretu. „Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane.“: Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016, str. 241–271.
- Žvar, Dragica. Celjski zborovodski seminarji v organizaciji Jureta Vrežeta. Celjski zbornik 1986.

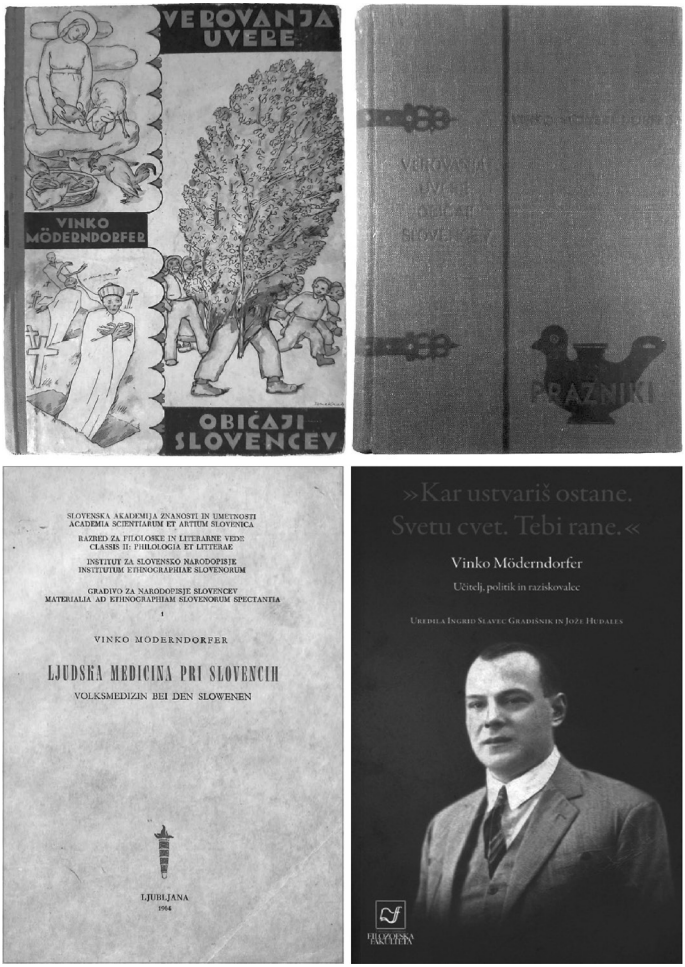
Elektronski viri

Šaleški biografski leksikon

- Mlinšek, Frančišek. tinyurl.com/ytv3dwbu
- Trobej, Marica. tinyurl.com/2f6cv9es

O prilogah

Osrednji del tega besedila sta prilogi – originalni zapisi Frana Mlinška in Martina Menceja. V prilogah so pasusi, ki so bili že objavljeni v knjigah Vinka Möderndorferja in Mlinškovem berilu, označeni s: P – Prazniki; B – Borba; LM – Ljudska medicina; MB – Mlinškovo berilo. Pri B, P in MB je pripisana marginalija, pri LM stran.

Tri knjige, v katerih je Vinko Möderndorfer objavil del narodopisnega gradiva Mlinška in Menceja, ter knjiga o Möderndorferju, na osnovi katere so bili najdeni originalni zapisi.

Komentar k rokopisnemu gradivu Frana Mlinška (1. rokopisni zvezek)

Zapis na naslovnici Mlinškovega zvezka in njegov podpis na koncu.

Objavljen je prepis z vsemi pravopisnimi napakami, manjkajočimi ločili, naknadnimi vrivki in drugimi nepravilnostmi. Vinko Möderndorfer si je v Mlinškovem besedilu z rdečo barvico, svinčnikom in črnilom z enojno ali dvojno črto podčrtal ključne besede (ki so podčrtane tudi v objavi), prečrtal je pasuse besedila – bržčas, kar je že obdelal, ter si ob besedilo pripisoval robne opombe (marginalije):[34]

- številčil je vsebinske sklope (1), 2), 3)),
- z ? si je označil nejasna mesta,

[34] Večina marginalij v objavljenem besedilu ni označena.

- dopisal je tematiko (Velika noč, Kres, duh, toča, čarovnice, (duše) letajo okoli!, bonton!, strup!, spol, zabraniti brejost!, rodovitnost, zvin, zli duhovi, kakor nevidnost!, toča, iz rok dati!, »od rok – iz rok«!, žebelj!, Isto kakor pri uroku!, železo!, preganjanje mrčesa!, kap – ogenj – železo, mleko),
- si pribeležil usmeritve za nadaljnje delo (dobiti določene podatke in predmete, dodatno vprašati (npr. za opekline) Kako dobijo »oženk«?, Kdaj je »mladoletje«?, Čas?, Ali ob Binkoštih?, Statistika: Koliko krajih povedo setev boba, kako zvezo ima bob z vilami?),
- označil izročilo, ki se pojavlja tudi v drugih krajih (Zilja, Bele Vode),
- označil način razmišljanja/delovanja (transplantacija, analogija),
- poskušal razvozlati informatorje za inicialkami (Je to Mori Helena?),
- si zapisal ugotovitve (Pokanje z biči prežene duhove!),
- s »III« je morda označil gradivo, ki naj bi šlo v 3. knjigo.

Mlinšek je gradivo razporedil v naslednje sklope:

- **Demonska bitja** ([Zmaj ali lintver], Kače kot demonska bitja, Škratje (hudoba), Vile ali zale žene, Povodnji mož, Divja jaga, Čarovnice, Čaranje),
- **Bolezenski duhovi in zagovarjanje bolezni** (Šen, Zvinjenje uda, Ogenj, Mračnina, Prti ali pruti, Mora, Opeklina, Ureki, Proti »vergiftu«),
- **Zdravljene (vražno),**
- **Vplivanje na spol in plodovitost;**
- **Duhovi rajnih in strahovi,**
- **Strahovi, vrag v podobi živali,**
- **Vedeževanje,**
- **Huda ura, nevihta,**
- **Veter – božanstvo,**

- **Moč mavrice,**
- **Vremenski pregovori in drugi pregovori,**
- **Setev, žetev, košnja etc.,**
- **Češčenje praznikov in svetnikov ter šege ob teh dnevih,**
- **Svetniki kot zavetniki,**
- **Noseča žena, česa ne sme storiti,**
- **Amuleti, talismani in slično,**
- **Prerokovanje bodočnosti,**
- **Razno.**

Z navadnimi oklepaji ( ) je označeno, kar je v oklepajih v originalnih zapisih Mlinška in Menceja.

Z zavitimi oklepaji { } je označeno, kar je na gradivo drugotno dopisano, to so predvsem Möderndorferjeve opombe in posegi učiteljev v zapise učencev.

Z oglatimi oklepaji [ ] sem označil, kjer sem kot avtor članka razvezal nekatere okrajšave in dodal svoje opombe.

Priloga 1: Narodno blago. / Nabral Fr[an]. Mlinšek / učitelj v Velenju[35]

{1.}

Narodno blago / iz okolice Velenja, Šaleške dol[ine]. iz Pohorja in Gornje Savinjske doline, Mozirja in drugih [krajev].

Izpovedali v glavnem sledeči:

Jakob Zidarn, p[o]. d[omače]. Hudournik pos[estnik]. v Podkraju v Velenju, doselil iz Mozirja.B1411

Veler Josip, mizar v Podkraju pri Velenju.

Mori Helena roj[ena]. Nartek, doselila iz Gornje Sav[injske]. doline.

Vogrin Franc, v Mislinju.

Kuplen Valentin p[o]. d[omače]. Jevšnik, v Škalah prvotno doma ~~v~~ na Kozjaku.

Sevčnikar Fran v Podkraju pri Velenju.

Meh Marija Velenje ~~itd.~~ (malo) in drugi.

{2.}

Demonska bitja.

Splošno znane so že pripovedke o zmaju ali lintveru. Če pride zmaj na kak hrib (mišljeno je tu menda pobočje ali breg) gre vse za njim, skale, plazovi in drevesa. Če se bojujeta dva zmaja, gre vse v zrak (H[elena]. M[ori]. G[ornja]. S[avinjska]. dolina)MB449

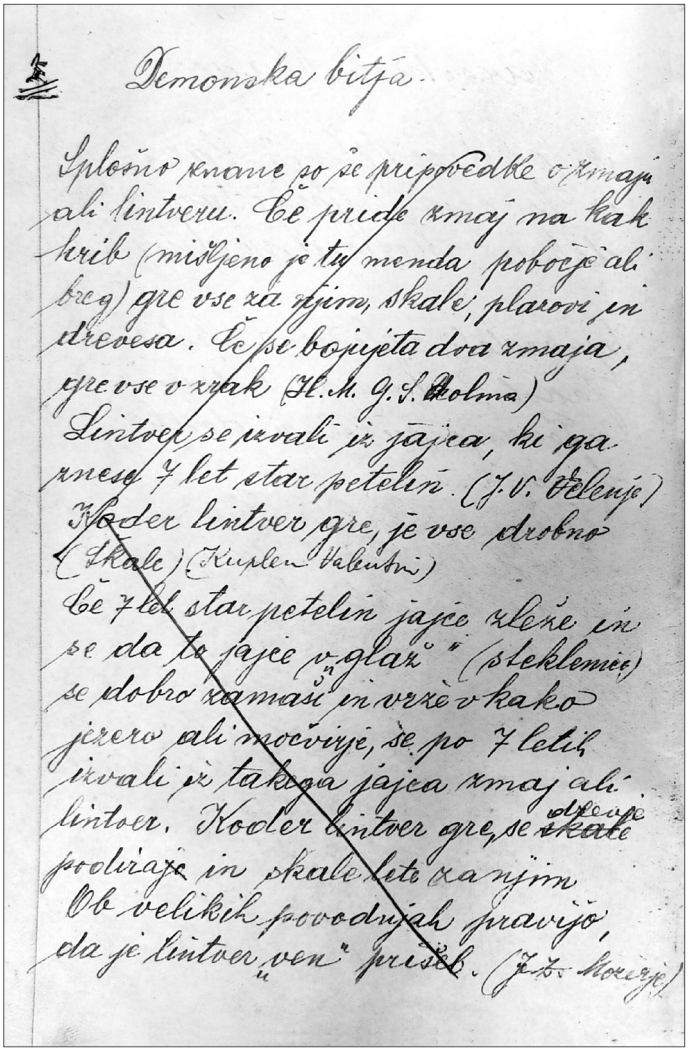
Lintver se izvali iz jajca, ki ga znese 7 let star petelin. MB450 (J[osip]. V[eler]. Velenje)

Koder lintver gre, je vse drobno (Škale)MB452 (Kuplen Valentin)

Če 7 let star petelin jajce zleže in se da to jajce v »glaž« (steklenico) se dobro zamaši in vrže v kako jezero ali močvirje,

---

35 Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje, ZRC SAZU Ljubljana, fond: Vinko Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih, vsebina: zbrano »narodno blago« [dolepljeno nad zvezek] Štev. 9 po »virih« / zapisal Fr. Mlinšek / iz Velenja / strani 120. – naslov napisan na platnici.

Demonska bitja.

Splošno znane so pripovedke o zmaju ali lintverju. Če pride zmaj na kak hrib (mišljeno je tu menda pobočje ali breg) gre vse za njim, skale, plarovi in drevesa. Če se bojujeta dva zmaja, gre vse v zrak (Sl. h. g. S. Holmca)

Lintverja se izvali iz jajca, ki ga. znese 7 let star petelin. (J. V. Velenje)

Kader lintver gre, je vse drobno (Skale) (Kuplen Valentin)

Če 7 let star petelin jajce zleže in se da to jajce v „glaž" (steklenico) se dobro zamaši in vrže v kako jezero ali močvirje, se po 7 letih izvali iz takega jajca zmaj ali lintver. Koder lintver gre, se ~~skale~~ drevje podirajo in skale lete za njim.

Ob velikih povodnjah pravijo, da je lintver „ven" prišel. (J. Z. Mozirje)

se po 7 letih izvali iz takega jajca zmaj ali lintver. Koder lintver gre, se ~~skale~~ drevje podirajo in skale lete za njim[MB451]

Ob velikih povodnjah pravijo, da je lintver »ven« prišel (J. Z. Mozirje)[MB451]

{3.}

Mimo Adama (kmet v Mislinju) in Robjenka je šel lintver, tako da se še danes pozna[MB453]

Za lintvernom gre vse, smreke, peči (skale), da ga ubijejo. Če bi prišel v Dravo, bi bilo hudo, ker strašno hitro raste. [MB453] (Fr. V. Mislinje)

Lintver gre v vodo, tako da vse gre za njim, dokler ga ne ubije.[MB454] (Kozjak pri Mislinju, kaže razlago silovitih hudournikov spričo strmega terena teh hribov.) (Kuplen Valentin)

Kače kot demonska bitja.

Vera v kače kot demonska bitja je še splošno razširjena. Večini velja kot sovražna bitja, po nekod pa tudi kot neškodljiva. Splošno še verujejo, da če se ~~kača~~ modras ubije in se ~~ji~~ mu glava ne zdrobi, mu zrastejo peruti. (Velenje)[G181, MB423] Če pride kača k hiši, je to slabo znamenje. Kače se odganjajo od hiše s kolomonom in blagoslovljeno vodo.

{4.}

V ta namen je posebno učinkovita Urhova voda. V Šaleški dolini hodijo po to vodo k podružnici Sv. Urha, župnija Šmihel pri Šoštanju, {kdaj / dan} Tam blagoslovljena voda se rabi samo proti kačam in strupenemu mrčesu. (S. F. Podkraj pri Velenju)[MB417]

Če star gad človeka v oči pogleda, mu kar slabo postane. [MB435]

Če se kače sprimejo v klopčič (se parijo) pravijo, da pletejo dijamant.[MB425] Če se modrasova glava dene v čepun, kosa silno vreže, a bogvaruj, da bi se kosec vrezal.[MB426] (Pohorje – Mozirje)

Nekje je šla velika kača čez žito, da se je za njo laket široka gaz poznala[MB436] (Mozirje)

Delejev gospodar (Rečica ob Savinji) in hlapec sta pasla in kopala konje. Po končanem opravku sta se olegla na koce,

{5.}

ki sta jih pogrnila po ledini in se pogovarjala razne stvari. Hlapec, ki je umel vsakojake čarovnije, vpraša gospodarja, če bi rad videl največjo kačo kar jih je v Dobrovlju (gorovje ali hribovje jugovzh[odno]. od Mozirja). Gospodar radoveden prikima, nakar hlapec nekaj zakliče v nasprotno bregovje. Komaj jo hlapec zagovori, je že bila pred njima strašno velika kača. Hlapec jo skuša zavrniti, rekoč: Ali te ni sram, da si za gospodarja, ko pa si tak majhna? Tedaj je ta izginila, takoj pa se je prikazala druga, ki je bila tako grozna, da se je je sam hlapec ustrašil in jo zato skušal zavrniti s prošnjo nazaj. Kača jima spregovori in reče, da bi bilo hudo zanju, ako ne bi imela te sreče, da sta oba skupaj 2 meseca starejša od nje. Nato izgine[MB519] (J. Z. Mozirje)

{6.}

Kačja jama. Neki človek je padel v kačjo jamo, kjer so prebivale kače in njihova kraljica. Silno se prestraši, pričakujoč, da bodo kače zdaj zdaj planile po njem. Tedaj pa mu svetuje kačja kraljica, naj liže kamen, ki so ga lizale druge kače, pa bo sit. Tudi mu obljubi, da ga bo rešila. Veli mu, naj stopi na njen rep, da ga bo ven vrgla. Trikrat bo zamahnila z repom, če ga pri tretjem zamahu ne bo vrgla ven, zanj ni pomoči.[MB437] (F. Vogrin Mislinje)

Zelo star modras ima demant na glavi.[MB432] (Mislinje)

Ko postane gad star, leži kar v zemlji[MB434] (Mislinje)

Neka kramarca (krošnjarka) je našla čudovito lepo gobo in jo na stojnico položila.

{7.}

Ko vidi to gobo neki doktor, se začne močno zanimati zanjo in ~~začne~~ prav natančno izprašuje kramarco, kje je dobila to gobo. Ko vse zve, si da narediti poseben ½ m dolg nož, pa gre in zasadi ta nož navpično na mestu, kjer je prej rastla goba. Čez eno leto gre pogledati na mesto, kjer je bil zasajen nož. Ko ga odkoplje, najde na dnu velik demant.[MB486] (Fr. Vogrin v Mislinju)

Po narodni veri kača ne more poginiti pred sončnim zahodom (Velenje)[MB419]

Če se kači glava odseka, zraste iz nje gad (Velenje)[G1816, MB433]

Na Kozjaku (pri Velenju) ~~j~~ na Ostri peči je bil strašno star modras. Zanj zve neki doktor iz Celja. Pride in ga

{8.}

dva dni čaka. Ko se modras tretji dan pokaže, ga »pana« tako, da modras kar gre za njim skoz do Celja, ne da bi mu kaj storil. V Celju so imeli že pripravljeno kletko, kamor so ga ~~dali.~~ zaprli. Potem gre še po kačo (mišljena je najbrž samica) Ta pa je bila v Špiku (vrh Kozjaka) in je imela na glavi »krencl«. Tudi njo omoti in jo odžene seboj v Celje, kakor modrasa.[MB431] Kuplen Valentin p[o] d[omače]. Jevšnik v Škalah.)

Pri Sredenšeku v Št. Florjanu je bila pod hišo stara puščina, kjer je bilo toliko kač, da so prihajale v hišo in zlezle celo v posteljo. Kadar so otrokom dali kaše, so silile tudi one k skledi in jedle skupaj z otroki, tako da so jih

{9.}

~~morali~~ otroci ~~z žlico~~ odganjati s tem, da so jih tolkli z žlicami po glavah. (Kuplen Valentin Škale) ker so drugače preveč snedle.~~)~~ MB438

K neki hiši je prišla kača v kuhinjo in lazila za gospodinjo in se jih »šmajhlala«, kakor bi jo nečesa prosila. Ker se je je gospodinja bala, jo je gospodar ubil [kačo]. Ko je pri spovedi to povedal, ~~so~~ mu je župnik rekel, da ni bilo prav, da bi ji morali dati jesti, ker je najbrž kaka duša iskala pomoči. Čez eno leto so pri tej hiši pogoreli. … (Kuplen Valentin Škale)[MB439]

Na Vel[iko]. Gospojnico gredo kače na kako peč ali drevo, zato se na ta praznik ne sme plezati na drevesa ali skale (~~Kozj~~ Velenje)[MB421]

{10.}

Kače se rade zbirajo v puščinah. Tam imajo vse oglajeno in »spucano«. Ena kača je za vojvodo. Tista, ki je bila v Špiku, je imela na glavi krono. (Kozjak)[MB422] (Kuplen Valentin) Škale

Škratje (hudoba)

Pojm škrat se tu pogosto meša ozir[oma]. zamenjava s hudobo, ki jo tukaj imenujejo različno: »ta hudi« »vragac« »ta zeleni«. Hudoba »ta hudi« se lahko prikliče samo na kakem križišču, (križpotju) kjer se ne sliši od nobene cerkve zvon in sicer s pomočjo »kolomona«. (Velenje)[MB240]

Kdor se poslužuje »kolomona«, ne more drugače spati, da ima na mizi prižgani dve sveči.

{11.}

ker ga duhovi preveč nadlegujejo ozir[oma]. motijo (Fr. V. Mislinje)[MB233]

Nekje so pekli kostanj (na vencih, kar se navadno vrši ob kraju kakega gozda, ker se rabi obilo hoste, ogenj mora biti velik, ker se večkrat speče do 200 vencev hkrati) in je eden šel ravno po hosto, se je naenkrat pred njim znašel mali deček, ki na vprašanje, kdo da je, ni dal nobenega odgovora. Bil je škrat, zato je nabiralec prestrašen pustil hosto in pobegnil iz gozda. (J. Veler Podkraj pri Velenju)[MB180]

Če se v kletvi kliče ozir[oma]. imenuje hudoba, dobi ta oblast čez preklinjevalca (J. V. Podkraj)[MB62]

Hudoba pase polhe in se zato sme te živali loviti le do tedaj

{12.}

dokler vrag ne začne zvižgati (J. Veler)[B848, MB187]

Ne pase pa samo polhov, ampak tudi rake, zato se sme ~~t~~ rake loviti le tako dolgo, dokler ~~se ne~~ kdo ne najde kakega čisto zelenega (J. V. Podkraj)[B832, MB18]

Če dekleta zvižgajo, se Marija joče (J. V. Podkraj)[MB64]

Kolomon se mora kar naprej brati, četudi pride že ta »zelen« Če bi se kdo ustrašil in prenehal, je po njem. Kdor pa se ne ustraši ničesar in vzdrži, mu ta zelen pusti denar.[MB234] (J. Z. Mozirje

Nekje je neka deklica našla kolomon, ki ga pa ni poznala. Začela je iz njega čitati in čitala kar naprej. ~~čepra~~ Hudoba se prikaže in jo skuša zmotiti.

{13.}

dekle pa se zanj ne zmeni in kar naprej bere. Vsa srdita vrže hudoba denar na tla s tako silo, da se je podrla peč. (J. Z. Podkraj) MB234

Nož ne sme biti položen na mizi z ostrino navzgor, ker si hudoba na njem krem[p]lje brusi (splošno znano)B1524, MB472

O škratih je še v spominu vera, da »nosijo«. Včasih se čuje zvečer, kako gredo v zraku. Kdor jih čuje, ~~se~~ jim mora zaklicati: Vrži dol, a ne na mene! Potem mu vržejo denar. (J. Z. Mozirje)MB182 {up.}

Nekje so po noči želi. Kar na[en]krat slišijo, kako gre čez hrib nekaj po zraku. Hitro zbeže domov in komaj da stopijo na prag, tako hitro je šlo za njimi.MB169 (Podkraj)

{14.}

Dva sta šla ~~k~~ zvečer k apnenici pogledat, če že gori. Naenkrat čujeta v zraku neko »ciganje«, (škripanje) kakor bi kdo kake gare vlekel. To si[o] bili škratje, ki so vozili blago. (Kozjak) (Kuplen Valentin Škale)MB183

V Velenju je bival ~~nekdaj~~ svojčas trgovec po imenu Perger (to ime spominja na lastnika ~~velik~~ gozdnih kompleksov in lesne industrije ~~na~~ v Mislinju) ki je bil zelo šaljiv in si je rad s kakim priprostim človekom privoščil kako šalo. Nekoč pride k njemu neki kmetič iz Mislinja (!) Ko ga Perger vpraša, česa želi, noče kmetič takoj s pravo rečjo na dan, ampak se izgovarja, da tega, kar bi on rabil, itak ne bo dobil. Ko trgovec radoveden le sili vanj, mu kmetič pove

{15.}

svoje težave, da se mu slabo godi in da bi pač rabil škrate, da bi mu nosili (pomagali) Navihani Perger mu ~~takoj~~ reče, da jih pač danes nima, jutri jih bo pa že imel, s čimer se kupec zadovolji. Zvečer ulovi Perger dva ščurka (črna) in jih zapre v škatljico. Ko kmet drugi dan pride k njemu, mu ~~jih~~ Perger da škatljico z naročilom, da ~~sme~~ jih sme izpustiti šele potem, ko pride domov. ~~Vesel se kmetič poslovi in hiti V~~praša še, kaj najrajše jedo. Trgovec mu hitro reče, da kašo. Vesel se kmet odpravi domov in ~~ves~~

pripoveduje ženi, da jim ~~ne~~ odtlej ne bo več sile, da ima dva, ki jima bosta nosila, kar bodo hoteli. In res sta se škratelja najbolje obnašala. Venomer sta donašala,

{16.}

kar so jima nastavljali. Od takrat so imeli v tej hiši vsega v izobilju. Čez leto se kmetič spet zglasi pri Pergerju. Na vprašanje, kako je kaj zadovoljen s škratelji, mu kmet pravi, da je zelo zadovoljen z njima, da zelo pridno nosita. Pergerja ~~se~~ to močno vznemiri in začne razmišljati, kako bi jih dobil od kmeta nazaj. Vpraša, če bi mu jih prodal. Ker pa kmet noče ničesar vedeti, ga Perger prosi, da bi mu jih za nekaj časa posodil. Kmet se končno pusti preprositi in mu jih prinese nazaj. Od tega časa Perger ni bil več pri pravi pameti in se mu je kmalu potem popolnoma zmešalo. (Kuplen Valentin Škale.)[MB184]

{17.}

Škratje prinesejo in odnesejo. Nekdaj so otroke strašili: Če ne boš priden, bo prišel škratelj po tebe. (M. Meh Velenje)[MB185]

Škrati naznanjajo tudi nesrečo. Če se prikaže škrat v jami v zeleni obleki, ali pa če zvižga, vedo »knapi«, da preti nevarnost (da se bo zgodila nesreča) (Velenje)

Vile ali zale žene.

Nekdaj so bivale v podzemeljski jami »Pilanci« (v soteski Hudi luknji) zale žene ali vile. Tisnikarju, kmetu na Tisniku, (hribu, kjer je jama) so večkrat svetovale, kdaj naj seje. Neke zgodnje pomladi so mu rekle: Sej bob, sej bob! Tisto leto je imel Tisnikar toliko boba, da ga ni imel kam spraviti. Dokler so prebivale

{18.}

tam zale žene, je imel Tisnikar vsega obilo. Tudi drugim tam okoli se je dobro godilo. {III / Statistika: Koliko krajih povedo setev boba, kako zvezo ima bob z vilami?}

Ko pa so vile zapustile to bivališče, je pa bilo vedno slabše. Preselile so se pa zato, ker ~~niso mogle prenašati~~ so pastirji preveč pokali z biči. (Kuplen Valentin) Kozjak)[MB174] {pokanje z biči prežene duhove!}

{III} Blizu romarske cerkve ~~Bele~~ Sv. Križ pri Belih vodah je kmet Prgovnik. Nekoliko vstran je velika pečina (skala) Tja so prihajale po zimi vile in klicale: Prgovnik, sej bob, Prgovnik, sej bob! Ko jih je Prgovnik čul, jih je takoj ubogal in sejal bog[b] kar po snegu, tako da [je] ves nekam v dolino zdrčal. Tisto leto je imel Prgovnik boba, da ga ni imel kam spraviti. (J. Zidarn Mozirje)MB175

{19.}

(**Povodnji mož**) {divji mož, gozdni mož}

O tem bajnem bitju ne vedo ljudje sedaj več ničesar (ker ni večjih tekočih vod.) Naslednja je iz Sav[injske]. doline = Mozirja.

K neki hiši je hodil povodnji mož mleko pit. Nekoč ga opazi dekla, ko je ravno prišla iz hleva, kjer je krmila krave. Zmenijo se, da ga bodo skušali ujeti. V ta namen nalijejo ~~m~~ v mleko žganja in mu nastavijo mleko na običajen prostor. Povodnji mož res pride in se napije tako, da ne more naprej. Hitro ga zgrabijo in močno zvežejo ter ga silijo, naj jim pokaže svoje umetnosti. Res jim jih pove nekaj ~~umet~~ nakar ga izpuste. {isto v Belih Vodah!} Povodnji mož pa jim pravi: Pametni ste bili, pa še premalo. Morali bi me vprašati, čemu je tisti križ v orehovem jedru, pa bi zvedeli

{20.}

za skrivnost, s k[a]tero bi si lahko mnogo pomagaliMB538 (J. Z. Mozirje.)

Divja jaga.

{? drevja!} Splošno je razširjena vera v »divjo jago«. Kdor sreča divjo jago, mora stopiti na štor, na k[a]terem je ~~ro~~ usekan križec. Tak križec vsekajo drvarji v štore, da jih vrag ne odnese in »da ~~bo~~ drevje bolje raste (Podkraj pri Velenju)MB166

Če kdo sreča divji lov, se mora vleči na tla tako, da je od divje jage proč obrnjen ~~ne pa~~ ne proti njej, ker drugače vrže, da je strah (G[ornja]. S[avinjska] dol[ina].)MB167

Lovci, ki hodijo v nedeljo na lov, tudi po smrti jagajo. (Veler Podkraj)MB256

{21.}

Nekoga je po noči srečala divja jaga. Ker je že slišal prej, da se je treba v takem primeru vleči čez kak štor, je hitro legel čez štor, ki pa ni imel vsekanega križa, kar je pozabil. Ko prileti divja jaga mimo njega, naenkrat začuti v križu ostro bolečino, kakor bi mu kdo sekiro v križ zasadil. Začel je bolehati in nobeden zdravnik mu ni vedel pomagati. Nazadnje mu nekdo svetuje, da naj gre ob letu na isto mesto ležat, kot je bil lani, ko ga je srečala divja jaga. Res stori po nasvetu. Zopet pride divja jaga tam mimo in nekdo se nad njim oglasi: »Lani sem tu pustil, letos bom pa vzel.« V tem hipu je bolečina izginila in se ni več ponovila. (J. Zidarn Mozirje)MB171 {isto Mežiška dolina!}

{22.}

Čarovnice.

{toča} Tudi vera v čarovnice je v oddaljenejših krajih še živa. Čarovnice hodijo krave molzt, delajo točo neurje itd. Neka žena je delala križe po zraku in pri jasnem nebu je začela padati toča. To čarovnijo ozir[oma]. moč se pripisuje tudi duhovn[ikom].MB192 duhovnikom

Nekdo je zalotil čarovnice pri čaranju. Prijele so ga in ga zarotele, da ga bod zdrobile v solnčni prah, ako bi jih kteri živi duši izdal. On pa se je poslužil zvijače in v nedeljo po opravilu vpričo ljudi obrnjen proti stolpu na glas zaklical: Ti »turn«, tebi povem, da so te in te čarovnice. Videl sem jih, ko so čarale tam in tam. (J. Veler ~~Mozirje~~ Podkraj)MB189 {isto Mežiška dolina}

{23. 1)}

Kdor bi rad poznal čarovnice, si mora 12 dni pred sv. večerom (Božičem) na sv. Lucije danP132 narediti stolček ~~iz~~ iz 12 klincev (cvekov) (sestavljenega) zbitega, ki jih ~~mora zab~~ pa ne sme zabiti enkrat ampak vsak dan posebe[j] enega.P137 Pri polnočnicah mora sesti na ta stolček pri velikih vratih in bo videl, k[a]tere so, ker so ta čas, namreč pri povzdigovanju vse nazaj obrnjene. Eden je tako napravil, pa so ga hotele čarovnice raztrgati. Čarovnice se ne močijo z blagoslovljeno vodo, ko gredo iz cerkve, ampak jo vržejo proč. (J. Z. Mozirje)MB197, MB199 {up. / povsod!}

Neki mož je sumil o ženi, da je čarovnica. Da bi se prepričal, če je v resnici, se je na videz začel odpravljati zdoma, češ

{24.}

da se gre coprat učit. Žena mu brani, naj ne hodi, ko imajo toliko dela, če že hoče čarati, ga ona tudi lahko nauči. Reče mu, naj ~~mu~~ ji prinese lonec žerjavice. Postavi ga na stol in ga uči izgovarjati čarovniške besede. ~~Narek~~ Govoriti mora za njo sledeče: Jaz verujem v ta »pisker«, ne verujem v boga. To mora ponoviti trikrat. Ko sta tretjič to povedala, je naenkrat začela padati toča. Sedaj se je mož prepričal, da je žena res čarovnica, hudo jo je pretepel in ji prepovedal to delati. (J. Z. Mozirje)[MB321] {toča!}

{?} Čarovnice je odpravil Kristus, ko je rekel čarovnici: Prikrila si ti mene, jaz bom pa tebe. (J. Z. Moz[irje].)[MB200]

Čarovnice so bile že prej. Kristus ~~je~~ (narod zamenja z Mo[j]zesom) je spremenil palico v kačo in

{25.}

potem kačo nazaj v palico. Ko je faraon to videl, je rekel: To mi tudi znamo. Poklical je čarovnico, ki je res spremenila palico v kačo, kače nazaj v palico pa ni mogla, jo je »strucalo«. (J. Z. Mozirje Velenje)[MB200]

Da se pokaže copernik, je treba železen drog v peči razbeliti in ga pod kap vtakniti.[MB202]

Ako se coprnik prikliče, se mu ne sme dati ničesar, pa tudi vzeti od njega ničesar.[MB202] {Kap – ogenj železo! / up. / »od rok – iz rok«!}

Čaranje.

Da žito bolje uspeva, je treba vstati opolnoči in iti na polje ter z rjuho vlačiti za seboj, pri tem pa moliti posebno molitev.[MB26] Nekteri so vlačili po tujem svetu, da bi rodovitnost potegnili na svoje. {up. / Čas? Ali ob Binkoštih?}

{26.}

Da bi dobili mleko ~~iz~~ od tujih krav, je treba v hlevu pod stropom napeti vrv v smeri proti (tujim) sosednjim hlevom, en konec pa pustiti viseti dol. Ako se za ta konec vleče ozir[oma].

molze, začne teči mleko (Podkraj)≈MB201 {up. / vrv – anagolija sesalk vim! / mleko}

Neka ~~ob~~ čarovnica je imela na podstrešju privezano vrv. Kadar je potrebovala mleko, je šla in vlekla za konec te vrvi, kakor bi molzla, in mleka se je nateklo poln žehtar. Pri sosedih pa so bile krave vse suhe. (Veler Podkraj)MB190

{voda!} Če se dene pod glavo mrtvaška glava, pove ista, kje so skriti zakladi. Nekaj časa jo je nekdo imel v jezu, pa jo je moral odnesti proč, ker jez ni hotel držati vode.MB221 Odslej jo je imel pod glavo.

{27. Preganjanje mrčesa}

Ako se z mrliško vodo (v kateri se je umil mrlič) poškropi po stanovanju, izginejo vsi ščurki in mrčes. (Mozirje) MB226 stenice

Kdor se hoče znebiti tvorov, naj gre čez kak plot in zareže pri tem vanj toliko zarez, kolikor ~~je~~ ima tvorov. Kdor bo prvi šel ~~mm~~ za njim prišel, se ga bodo tvori prijeli. (J. Z. Mozirje)LM222, MB370 {transplantacija}

Kjer se hočejo znebiti ščurkov, jih skušajo prodati, kar store na ta način, da vlove enega ali dva ščurka, jih vtaknejo v škatljico in priložijo denar, vse skupaj pa priložijo na pot ali pa vržejo beraču v koš. Kdor to škatljico najde in denar obdrži, dotični je kupil ščurke,MB410 in bodo vsi šli v dotično hišo. (Velenje) {»iz rok«! / transplantacija}

{28. železo!}

Ščurkov se tudi znebe, če kdo o polnoči v hiši koso kleplje. (Mozirje)

Včasih so številke ~~na~~ mleli, da so dobili najboljše za loterijo. Napisali so 90 številk, vsako številko zase, in jih na kvaterni četrtek zvečer nasuli v mlin. Številke, ki so prišle cele skoz, so potem stavili v loterijo.MB487 (Z. Mozirje)

Da bodo buče debelejše, je treba med setvijo lagati. (Velenje)B503, MB16, MB23

Da se ubranijo črešnje pred tatovi, je treba črešnjo samo narobe cepiti t[o]. j[e]. čepič narobe vtakniti v zarezo. S takega črešnjevega drevesa tat ne pride s čistimi hlačamiMB33 ampak že

po par užitih plodovih dobi hudo drisko (Podkraj pri Velenju) B668 {anagolije: narobe – takoj »skazi«!}

{29.}

Čebele se lahko pošljejo na rop.B1272, MB44 Napitati jih je treba z raztopino medu, v katerem je žganje.B1274, LM277, MB49

Neki Krištof pa je bil tako »kunšten« da je take čebele (roparice) dobil na ostrve in sicer na eno ali tri, na par ne. (Mislinje)B1275, MB51

Ako se dene v čebelnjak skriva »ožjenk«, ne bo čez 2 meseca nobene čebele več.B1280, MB352 {Kako dobijo »oženk«?}

Rajni Korošec, ki so imeli dosti čebel, so jih enkrat poslali na ropanje k Ježovniku v Cirkovce. Ježovnik je to hitro opazil, »zadrl se je«, priteknil svoje čebeleB1275 in šel po ostrv, ki jo [je] zmadleti {? Kdaj je »mladoletje«?} prvo zasadil ter jo je namazal s strdjo. Čebele so takoj kakor začarane sedle na ostrvo

{30.}

nazaj dol pa niso mogle več. Korošec je hitro vedel, ka[j] se je zgodilo. Šel je ~~k~~ Ježovnika prosit, da bi mu izpustil čebele. Po dolgih prošnjah se je ta omehčal in obljubil, da jih bo izpustil. Izpustil jih bo pa šele, ko bo Korošec gotovo doma, ker bi ga čebele, če bi ga med potjo dohitele, umorile. (Kozjak (Kuplen Valentin)B1276, MB50

Nekdo je hostijo domov prinesel in čebelam dal, da bi bolje delali. ~~Sedo~~ Za kazen ima že šesti rod kače v hiši. Vsako leto nagrabijo koš kač in jih nesejo v jarek. Do 7. roda bo tako. MB213 (Podkraj pri Velenju)

Če čebele roje, se ne smemo čuditi ali pa gledati izpod roke na čelu,MB47 ker sicer pobegnejo.B1265 {Isto kakor pri uroku!}

{31. toča}

Nekdo je bil tako učen, da je znal delati točo. Naročil je domačim, ki so ga prosili, da bi jim pokazal, naj dobro zapro vsa vrata. Potem je vzel skledo in začel v njej mešati, med tem pa je nekaj žebral. Kmalu se je začela dvigati iz sklede nekaka megla, ki se je vlekla pod strop. Oni je mešal dalje in megle je bilo vedno več, tako da je segala že do pol sobe. Tedaj se je

naenkrat pobliskalo in začelo ropotati po tleh. Če [bi] bili tedaj odprli vrata, bi ~~pobila~~ vse okrog pobila toča. Ker so bili domači že v hudem strahu, je »oni« zopet začel nekaj žebrat, nakar se je megla potegnila spet v skledo nazaj. (Škale)[MB324]

{32. up.}

Pri nekem gospodarju ni bilo že dolgo nobene sreče pri živini. Živina je kar hirala in poginjala. Niso si vedeli pomagati. Neki Krištof jim je nazadnje le povedal, kaj bi bilo temu vzrok. On je tudi poklical sovražnik, t[o]. j[e]. copernika naprej. Poiskal je železen drog, ga razbelil v peči, pod kapom pa je naredil tri luknje, v srednjo je potem vtaknil drog. Potem je začel z rotenjem. Med tem so morali domači proč. Kmalu se je prikazal copernik, ves razbeljen (kako je to mišljeno). Bil je pa neki rezec, ki jim je naredil iz jeze, ker mu niso dali prasičkov rezati. Zagovarjalec mu je dal eden krajcar,

{33.}

drugi mu niso smeli dati ničesar, čeprav je hodil do vsakega domalega in beračil. (~~V Ko~~ Kozjak Kuplen V. {iz rok dati!}

Neki papež ali škof so naredili, zagovorili, da se sedaj ne gode več take stvari.[MB216]

{žebelj} Veliko moč imajo tudi žreblji iz mrtvaške krste, posebno tisti, ki se ga prvega zabije v krsto. ~~Ž~~ S takim žebljem se lahko zakuje vsakega, da ostane do smrti hrom (»krumpast«)[MB217]

Rajni Matozel je imel čudno dobre čebele. Traški Tonač je šel in mu je najboljše ukradel. Matozel je kmalu zvedel, kje so čebele. Dal je Tonaču pošto, da naj mu

{34.}

takoj vrne čebele, ker mu bo drugače ~~na~~ nekaj naredil. Ker se pa ta ni nič brigal za njegov opomin, ga je Matozel zakoval in je bil potem Tonač celo svoje življenje krumpast (hrom) (Kozjak) (Kuplen Valentin Škale.)[B1277, MB48] {žebelj}

{ogenj, strela} Da je apno v apnenicah bolje skoz pregorelo, da ni bilo preveč »bika« nezgorelega kamna, so nekdaj skušali doseči s tem da so ukresali ogenj s takozvano kameno strelo (mišljeno menda izpodnebna strela, ktero so si predstavljali kot

kamen, bel kamenjak) (okol[ica]. Velenja)[B2055, MB12]

{35.}

Bolezenski duhovi in zagovarjanje bolezni

Šen. Šena je 70 sort.[LM37] Zagovarja se šen takole: Ti si šen 70 sort. V imenu križanega Jezusa in svete Trojice beži ven iz teh kosti in ste krvi in vseh drugih reči![LM42] Pri tem moliti 3 Očenaše 3 Češčenemarije in 3 krat pihniti ter navzdol mazati. (J. M. Gornja Sav[injska]. dol[ina].)[LM40, LM41, MB380] {up.}

{zvin} Zvinjenje uda se zagovarja takole: Najprej moliti 3 Očenaše in 3 Češčenemarije ter apostolsko vero na čast Kristusovemu trpljenju in svetemu Petru. Nato sledi zagovor sledeče: Kristus je vzel zlat venec v roke,

{36.}

in je šel po daljnjih krajih. – Sveti Peter je vzel zlato palco v roke, šla sta s Kristusom po daljnih krajih. Prišla sta od enega jarka (»grabna«). Kristus je šel naprej, sveti Peter za njim in jaz sem si nogo zlomil (zvinil). Kristus se je nazaj ozrl: – – – Kar je zlamanega ali zvinjenega, naj bo celo. (H. M. {→ je to Mori Helena?} G[ornja]. Sav[injska]. dolina)[LM266, MB380.1]

Ogenj se zagovarja: Beži ogenj, jaz te preganjam s »frišno« vodo, kakor je krševal Kristus z njoj. (Trikrat [M286] z vodo potegniti naprej in zanjo pihniti.)[LM271, MB380.2]

(Ali je mišljena pod »ognjena« opeklina ali pravi ogenj, sem pozabil vprašati.) {vprašati – opekline!}

{37.}

Mračnina: Če kdo pride v mraku k hiši, kjer imajo male otroke, ne sme takoj v sobo ali hišo, ampak mora nekaj časa počakati zunaj v veži ali kuhinji, da gre mračnina z njega, da ne prinese na otroke mračnino.[LM346] (Gor. Sav. dol.)[MB383]

Prti ali pruti je tudi neka bolezen. Človek ne more vstati in začne otekati (Noge ga ne nesejo).[LM169] Se tudi zagovarja. [MB384] (Zagovora pa nisem mogel zvedeti.) {dobiti zagovor!}

Mora. Vera v moro je še splošno razširjena.[LM109] Posebno menda napada otroke. Zato so nekdaj risali na spodnjo stran zibelke znano

{38.}

»morsko taco«.LM109, MB389

Mora je duh, ki se ne vidi, a se čuje, ko gre. (Podkraj)MB387

Drug zagovor zoper opeklino: Na opeklino se vlije voda trikratLM286 in vsakokrat se pri tem prekriža in izgovarja sledeče: Ta voda je Jordanova voda. Janez je Kristusa krstil, jaz pa ta ogenj ven vzamem.LM271, MB379

Ureki je bolezen, ki napada posebno svinje.LM352 Ne sme se žival hvaliti ali se čuditi, kako je zrastla, debela, ampak se mora pljuniti nanje, rekoč »Fej te bodi! Kako si grda! S tem se odganjajo ureki.≈MB385 (Splošno znano)

{39.}

Uročne svinje se ozdravlja takole: Iz kakega hleva se vzame nekaj slame in se jo nese na tak kraj, kjer se ne sliši noben [zvon.] Vzame se nekaj slanine (špeha) in se ga nese na tak kraj, kjer se ne sliši noben zvon, ter se ga tam izpusti ali stali na ognju. To se mora zgoditi o polnoči. Ne sme se brigati za razne prikazni, s katerimi skuša hudoba človeka premotiti, ker sicer nič ne pomaga. (J. Veler Podkraj)LM412 {zli duhovi kakor nevidnost!}

Proti »vergiftu« sem slišal tale zagovor: Vergift(bejž na planine, pod smolove korenine.LM185, MB377 (Smolje = brinjeLM142) Manipulacije pri zdravljenju si nisem zapomnil)

{40.}

Morska taca, t[o]. j[e] »mora« varuje živino tudi pred boleznijo in drugim, zato jo ponekod še rišejo na hlevska vrata. LM106 Risati pa se mora »naopank« (nazaj) ker inače ne pomaga. LM106, MB391

~~Čudodelni koren~~

Zdravljene (vražno)

V to služi posebno črn polž.[36]

Če se hoče znebiti bradavic, [se] mora poiskati črnega polža in potegniti z njim po bradavicah, potem pa ga vreči čez

[36] Po MB412 je črn polž hudič in pomeni dež.

ramo nazaj, ne da bi pogledal, kam pade. (Mozirje)[LM215, MB357]

Da otrok ne moči, ~~se~~ naj se prinese s pokopališča prst in se omesi v kruh, ki ~~se~~ ga mora otrok uživati.[M330, MB355]

{41.}

Da se kdo odvadi močenja v posteljo, mora iz svinjskih parkljev vodo piti. (J. P. Podkraj pri Ve)[MB363/a]

Zoper kačji strup se mora rana z mlekom mazati, zraven pa žganje piti.[MB424]

Za lažji porod naj noseča ženska pije pred porodom dnevno čaj iz metlike, ali pa uživa metliko, pečeno v jajcih.[M309] To pa zato, da bi v maternici ne bilo kaj priraščenega.[MB349]

Če se govedu parkelj zagnoji, (»gosenica«[37] [LM394]) se mora okrog bolanega parklja zarisati krog, zarisani krog izrezati iz ledine ter natakniti na kol, ki se je v dotični prostor prej zasadil.[B1412, LM394, MB360] {transplantacija}

{42.}

Ko se ta zemlja posuši, izgine tudi bolezen in parkelj je zdrav. (J. Zidarn Mozirje)[MB360]

Zoper bradavice je treba zmencati med prsti nekoliko »kronce[38]« {→?} (raste po pečovju) in vreči čez glavo nazaj. (Mozirje)[LM211, MB351]

Scalnica je dobra za udarce, na oko[MB362] ali kam drugam. Mora pa biti od drugega.[LM240]

Črni polž je tudi za očesne poškodbe.[LM371] Nekega psa je kljunila koklja na oko, pa so mu bolano oko pomazali s črnim polžom pa je bilo takoj zdravo. (Mozirje)[M374, MB361]

Za razpokano kožo na rokah je treba ~~je~~ dobiti pred ~~vs~~ sv. Jurijem črnega polža[39] ter

---

37 Parkljevka. Möderndorfer, Ljudska, str. 394.

38 Möderndorfer, Ljudska, str. 211 identificira rastlino kot Leucoium vernum L., to je veliki zvonček. Njegovo tipično rastišče se ne zdi ravno »po pečovju«; Hudales in Stropnik predlagata mleček ali netresk. M351.

39 Möderndorfer, Ljudska, str. 229 indentificira žival kot Arion empiricorum. lazar.

{43.}

ter z njim pomazati roko. (Podkraj pri Velenju)

Če se toplo žganje v želodcu vžge, se mora nekdo dotičnemu v usta pomočiti (»vscati«,MB362) ker je drugače po njem) (J. Z. Moz)[40] {isto v Zlili! Wüterna = Winklar v Dolah.}

~~Če~~ Kdor močno krvavi iz nosa, naj se mu toplo goveje blato polaga na tilnik. (Podkraj)MB364

Ureki se pri svinjah zagovarjajo tudi takole: Živa̋l se gladi (9krat) z dlanjo po hrbtu od glave proti repu in se pri tem ~~se~~ vsakikrat izgovarja sledeči zagovor: Urekov je devet, jih ni devet, jih je osem. Urekov je osem, jih ni osem, jih je sedem itd. Na koncu: Urek~~ov~~ je eden, ~~ni e~~ urekov ni nič. (Splošno znano) LM412, MB373 je eden in nobeden. MB396 je eden – ni ni eden, jih je nič.

{44.}

Če pride komu ržena resa v oko, je treba oko prekrižati, potem pomaga. (Podkraj Vel.)MB365

Brezova metla je dobra za preganjanje čarovnic, ker je v njej dosti križev (prekrižanih vejic) (Mozirje)MB198 {pregnati čarov[nice].}

Mora se preganja tudi z nožem. Nekje (pri neki hiši) so jo tako dolgo preganjali, da je postal nož krvav. Tak nož pa mora biti skovan iz žrebljev nabranih na pokopališču. (Podkraj pri Vel)B1376, LM111, LM413, MB380

Mišnica.[41] Neka žena je uživala mišnico, pa ni bila zato nikdar bolana. Ko pa je umrla, njeno truplo ni strohnelo. (okol[ica] Velenja)LM274, MB367

{45. strup!}

Modras za konje. Kdor hoče lepe in močne konje imeti, jim mora dajati modrasa. V ta namen je treba dobiti modrasa pred sv. Jurijem, ga v olje dati in dobro zamašiti ter steklenico v gnoj pokopati, tam, kjer se gnoj pari. V gnoju se pusti

[40] Mar.: isto v Zili! wüterna = Winklar v Dolah.

[41] Arzenik. Möderndorfer: Ljudska, str. 274.

~~modras~~ steklenica par tednov in se modras čisto razpusti. Steklenica mora biti zelo močna. Od te tekočine se deva konjem natešče po kapljah na kruhu. (Splošno znano)P1880, MB366

Kdor si hoče pege odpraviti z obraza, se mora s svinjskim mlekom umivati.LM208, MB369

Da se otroka varuje pred ureki, je treba 3 mizne ogle umiti ter s tisto vodo umiti {Ø}

{46.}

kljuke pri vratih. (Podkraj Vel.)LM351, MB375

Ureke se prežene tudi s tremi kosi oglja in z blagoslovljeno vodo.LM412, MB376

Vplivanje na spol in plodovitost

{spol} Da krava junca prinese, se ne sme pomolzti, predno se žene k biku.MB392 (Mozirje)

{zabraniti brejost!} Če noče biti krava breja, se ji mora dati devet vrsta raznega žita, ali pa istega žita od 9 zaporednih let. (Podkraj Velenje)B1052, LM401, MB393

Če se telica noče goniti (pojati) naj se ji dan takozvan živ lešnik {?} (neka stonoga)LM400 ki pa mora živ priti v želodec ozir[oma] v vamp. (Mozirje)B1035, MB394

{47. rodovitnost}

Da je govedo rodovitnejše, naj se mu da živo postrv[42] požreti, tako da pride cela in živa v vamp. (Velenje – Mozirje) B1051, LM401, MB395

Strupe so dobivali včasih in menda še zdaj apotekarji od ljudi, posebno od rdečelastih, ki so bili v mestu vedno v nevarnosti. Takega človeka so zvabili v lekarno na določen prostor, ~~kjer se~~ ki se je pod njim s posebnim mehanizmom pogreznil v globino. Nato so ga obešali za pete in prestregali pene, ki so mu silile iz ust. (Splošno znano)≈MB343 {ožank}

42 Salmo fario. Möderndorfer: Ljudska, str. 401.

{48.}

Duhovi rajnih in strahovi

Rajnega duh se vrača na ta svet, če stori v življenju kako krivico in je ne popravi. Neki (mož) Žmavc je materino kravo dal za vojsko. Zato je moral po svoji smrti nazaj hoditi. Prikazoval se je 3 mes[e]ce v črni obleki ter hodil med hlevom in hišo od 8 do 1h ponoči in pri tem venomer govoril: kravo, kravo … Tako dolgo je trajalo, dokler ni dala žena za črno mašo in da so ga župnik spravili »nazaj«. ~~J. M.~~ (H. M. G. Sav. dol)[MB137]

Pri pogrebni ali mrtvaški maši pride pri darovanju okoli oltarja kot prvi duh rajnega. Vidi ga pa samo mašnik, ki tudi lahko spozna, ali je rajni

{49.}

pogubljen ali ne (Škale pri Vel.[MB138]

Če potrka duh, se mu ne sme reči »noter«, ker bi potlej prišel vsak večer. Če kaj potrka in ni videti ničesar, pomeni to, da se spusti smrt noter. (Velenje okol[ica].)[MB141]

V Šmihelu se je vračala nazaj neka duša po pomoč, tako da je moral priti šmarski (mišljen Šmartni pri Vel[enju].) kaplan, ki je bil čist, da je to dušo zarotil. Slika tega prizora je bila baje na zadnji strani stare kapele pri Šoštanju (Najbrž bo to napačno tolmačenje te slike) (Velenje okol[ica].)[MB142]

{50.}

Močno ~~se~~ živo vero na bivanje rajnih med živečimi kaže tudi še splošno rabljen izrek, če se kaka jed ali pijača razlije ali raztrosi »Češ to pa naj bo za verne duše.« (Vel[enje]. okol[ica].) [MB144]

Če se drevo slabo poseka, tako da štrle iz štora še trske, velja vera, da je treba te štrline odsekati, da se verne duše nanje ne nabodejo (J. Veler Podkraj pri Velenju)[MB144] {letajo okoli! Bonton!}

Kdor živ mejnike prestavlja, jih mora po smrti nositi nazaj. Ako se taka duša oglasi in vpraša, »Kam bi dal,« se ji mora odgovoriti: Tja, kjer si vzel! s čimer se jo reši. Rajni Tajnšek je baje nosil kamen po smrti nazaj in tako govoril. (okol[ica]. Velenja)[MB145]

{51.}

Otrok, ki tepe mater se mora tudi pokoriti. Na nekem grobu, kjer so pokopali takega hudobnega otroka, so videli, kako moli roka iz njega. Skušali so jo pokopati nazaj, pa se jim ni posrečilo dokler ni nekdo svetoval, da naj jo udarijo trikrat s triletno leskovo šibo. Ko so to storili, je roka izginila pod zemljo. (Okol[ica]. Velenja)[≈MB61, MB68]

Nazaj hodijo tudi oni, ki so nekaj obljubili ali naročili, pa se to ni izvršilo.

Ko je Vivod v S št. Florjanski [fari] umrl, je prej naročil, da morajo za njim napraviti sedmino za 100 goldinarjev in nanjo vse brače povabiti, ki so v fari. Sorodniki se pa niso točno držali

{52.}

njegovega naročila, ampak so za sedmino napravili samo malo večerjo, na katero niso povabili nobenega berača. Po treh letih pa je pokojnik prišel nazaj in začel mlatiti na gumnu, tako da ni bilo nobenega miru več pri tej hiši. Domači so bili že vsi prestrašeni ter niso vedeli, kako bi ga spravili nazaj. Nazadnje pride neki berač in pravi, da bo on »probal« zvedeti, kaj pokojnik potrebuje. Berač ga je zarotil, bil je namreč čist, da je moral rajni stati zunaj kapa, berač pa noter. Tedaj je res rajni povedal, zakaj hodi nazaj, češ, da niso še izvršili njegovega naročila in tudi niso vrnili še onih 200 gl. [= goldinarjev], ki jih [je] on ostal dolžan za vole.

{53.}

Nato je duh izginil. Domači so sedaj hitro storili, kar jim je bilo naročeno. Napravili so veliko sedmino in nanjo povabili vse berače v fari. Vrnili so tudi 200 goldinarjev. Od tega časa so imeli pri hiši mir.[MB151] (Vogrin Fr. Mislinje)

Nazaj hodijo tudi oni, ki so predčasno storili smrt. To kaže sledeča zgodba: V Ribnici (na Pohorju) je bila nekoč roparska tolpa, neki Krivčevi in Strivčev Peter. Ko so te roparje prijeli, so oba Krivčeva za zmiraj v ječo dali, ker sta grdo delala, Strivčev jim je pa ušel. Izdala ga je pa orožnikom neka Mihačka, ki je ravno kosil na Krivčevi seči. Ko je Peter zagledal žandarje, je pobegnil

{54.}

in se tudi na žandarjevo klicanje ni hotel ustaviti in ga je žandar zato ustrelil. V spomin na ta dogodek so na tistem mestu postavili pozneje križ, ki pa sedaj ne stoji več. Petra so pokopali v Ribnici. Potem je pa hodil nazaj k Strivcu, kjer so ga videli sedeti na zidu. Rekel ni ničesar. Domači so šli k župniku v Ribnico za svet in pomoč prosit. Župnik niso hoteli iti, kaplan pa so šli ~~in mu mu ga z ukazali, kam naj gre~~. Ko se je prikazal, so ga zarotili in mu ukazali, kam naj se vrne. Najprej so mu veleli, naj gre ~~v nebesa.~~ v pekel. Odgovoril je, da tja ne sme. Potem so mu rekli, naj gre v nebesa. Rekel je, da tudi tja

{55.}

ne sme. Nato so mu ukazali, naj gre v vice. Izgovarjal se je, da tudi tja ne more, ker je pred časom smrt storil. Sedaj so mu kaplan rekli: Tej (tedaj) pa idi na Taljansko, notri v tisti »graben«, kjer zmiraj kalna voda ven teče in nobena ptica noter ne more. Na te besede je prikazen izginila in se ni več prikazala. (Fr. Vogrin Mislinje.)

Če se vidi kaka prikazen, se ne sme iti od nje proč, ampak proti njej. Po noči se na pokopališče ne sme hoditi brez sile. Če pa [se] slišijo glasovi kakih duhov, jim je treba iti naproti (Okol[ica]. Velenja)[MB162]

{56.}

Duše se prikazujejo na tem svetu tudi kot blodeče luči. Pravijo tem lučem tudi »spomin ali spomini«. Pomaga se jim z ~~vel~~ molitvijo ali s primernim zagovorom. Največkrat se prikažejo v velikih praznikih, ~~na~~ in sicer dan pred praznikom, n. pr. na velikonočno in binkoštno soboto. (G. Sav. dolina)[MB136]

Tudi takozvane »zaklete duše« se rade vračajo nazaj,[≈MB146] iščoč pomoč, zato se otrok ne sme preklinjati. (Splošno znano)

Otrok, ki ni bil krščen išče pomoč. Vitanjski župnik so bili silno hudi na nezakonske otroke. Nekoč takega nezakonskega deteta niso hoteli krstiti in je moralo brez krsta umreti.

{57.}

Zato se je vsako noč prikazovalo župniku in ga tirjalo za krst. Ker si sami niso mogli pomagati, ker niso bili čisti, so šli k šentflorjanskemu gospodu vprašat za svet. Ta jih je vprašal: »Ali ti ne moreš? Šla sta na grob. Ob 11tih ponoči je res prišlo to dete na grob, kakor je bilo pokopano. ~~Sf~~ Šentflorjanski so ga krstili in odtlej so imeli Vitanjski mir. (Fr. Vogrin Mislinje)MB13

S pokopališča se ne sme vzeti ničesar, mrtve je treba pustiti na miru. Neki hlapec je prinesel s pokopališča mrtvaške kosti, da bi jih imel za konje. Od tedaj pa ni imel pravega miru, vedno ga je strašilo. Ko tudi gospodar

{58.}

opazi, da ni nekaj v redu in izve od hlapca, kaj je storil, mu ukaže takoj nesti kosti nazaj ŧ na pokopališče.MB222 Potem je imel hlapec zopet mir. (Velenje)

Duša se mora pokoriti v podobi kake živali. Neka gospodinja je bila zelo trdosrčna. Nikdar ni hotela darovati kaj niti beračem in še ostanke od jedi je raje dajala svinjam kot revnim ljudem. Za kazen je pa morala po svoji smrti v podobi žabe hodit k svinjam jest. Rešil jo je neki pater, ~~ki~~ Nesli so žabo uro daleč v zelo grd jarek in jo tam močno zarotili. (Mozirje)MB415 za sedem let

{59.}

Strahovi, vrag v podobi živali

Večkrat se prikaže hudoba v podobi črnega psa, črne mačke ali kot vragac z rogovi in svetlimi očmi. Skriva se v gozdnih drevesih kot škrat, prikaže se kot majhen deček, ki pa naenkrat zraste v velikana. Najraje se prikaže tistemu, ki ~~k~~ hudo preklinja.MB161

~~C~~ Prikaže se tudi kot črna mačka. Če se črna mačka ubije se jih prikaže naenkrat mnogo.MB161

Mačka ima na koncu repa hudobo skrito, zato so včasih mladim mačkam repe sekali (J. Veler Podkraj)P2777, MB186

{60. vse odpre}

Črn maček ima v repu posebno kost. Kdor jo more najti, more z njo vse kreniti in vse odkleniti, česar se dotakne.P2777, MB403

Prikazen je treba znati pravilno nagovoriti. Nepokojnemu se reče: Kaj je Kristus reke, ko je skozi zaprta vrata k učencem prišel? Rajni bo odgovoril: Mira vam bodi! Sedaj se mu reče: Zakaj pa on nima mira. In tedaj bo rajni povedal, česa išče na tem svetu.[MB153]

Hudoba čuva zakopane zaklade. Javi se to v podobi lučic, ki se vidijo večkrat ob večerih tu in tam na kaki planoti. Ljudje pravijo, da denarji (»gnarji«) cvetijo in da

{61.}

so tam zakladi zakopani.[≈482]

Take zakopane zaklade se more dvigniti ozir[oma]. najti samo s pomočjo hudobe. To se doseže najlažje če se gre v ris. V ~~R~~ris se lahko gre samo na kakem ~~k~~ razpotju, križpotju, kjer se noben zvon ne sliši in kjer še ni šel mašnik s sv. Rešnjim telesom.[MB249] Včasih so bolj hodili v ris. Morali so biti trije.[P2767] Imeti morajo kolomon. Sedovski jih je gnal v ris. Z leskovo enoletno šibo je narisal okrog sebe in po zraku v polkrogu ris, da ne bi kaj iz zraka dol priletelo. Šli so v ris in čakali kaj bo. Blizu tam je bilo mravljišče. Kmalu so zagledali, kako so mravlje šle domov; namesto vsake mravlje je bila duša.

{62.}

Sedovškemu se je prikazal tudi njegov oče. Šel je pa proti njemu in mu zapretil. Tega se je ta tako prestrašil, da je pobegnil in seveda tudi oba tovariša z njim (Mislinje)[P2768, MB535]

{Rudo zadelati}Trije drugi so tudi šli v ris. Eden je bil Keber, drugi Smodinjek, tretji pa Babnjek.[P2769] Ti pa so ostali v risu, ker so bili čisti. Tisti Babnjek je dobil v risu tako ogledalce, da je vse videl, tudi rudo pod zemljo. On je bil potem v Mislinju za »obmana«. V Mislinju so bili namreč ~~nek~~ včasih plavži, kjer so rudo topili. Rudo so kopali na Veliki Kopi. Tam je bila tako bogata ruda, da je imel vsak stot 95% železa.

{63.}

Ker Babnjek ni znal pisati, so ga odslovili, kar pa se mu je zdelo z[a]malo. Iz jeze je zadelal rudo ~~in~~ rekoč, naj pa po pismih iščejo rudo ter šel po svetu. Tisti dan je tudi naenkrat rude

zmanjkalo. Kdor jo je že imel na vozu, jo je še pripeljal domov. Drugi vozniki pa, ki so šele šli po njo, so se vrnili s praznimi vozovi domov. Še danes se na Veliki Kopi vidi oni kup kamenja, ki je bil prej rudnik. Zadelal je bojda rudo tako, da je pod neko košato smreko ravno na meji ½ sežnja od smreke in ½ sežnja globoko zakopal 2 leskovi šibi, ki jih je položil križem in nanje položil »božjo martro«,[B2302] ki je morala biti vlita.[P2770]

{64.}

Kmalu nato so morali Mislinjčani prenehati z delom, ker niso imeli več rude v bližini. Oni Babnjek je umrl nekje v »Lofentalu« (Labodski dol[ini].) Cel teden je umiral in prosil, da bi kdo rudo zopet odprl, a nobeden mu ni mogel pomagati.[P2771]

Ta drugi ~~nam~~ od onih treh namreč Keber je dobil tako kapo, da se je lahko z njo naredil nevidnega. Tako je lahko kradel, ne da bi ga kdo spoznal. Kradel pa je samo pri bogatih, ubogim pa je večkrat kaj ukradenega blaga daroval. Za vsakega je vedel, koliko denarja ima. V Št. Vidu je na neko lepo nedeljo iz blagajne ves denar pobral in ga

{65.}

potem razdelil v Vitanju beračem, ki jih je nalašč zato skupaj poklical. Večkrat si je dovolil kako burko. Nekoč je enega peljal v Celje. Po poti je klical ~~oba~~ konja enkrat za »Švarca«, drugič za »šimeljna« itd., tako da je bilo onega kar strah. Ko sta prišla v Celje je pri neki hiši ogel dvignil in dal onemu cel klobuk zlatnikov. Ko pa je oni doma pogledal v klobuk, je bilo v njem pa le oglje.[P2772] Na Ogrinovi ridi je namalal vraga, ker ga je enkrat ta rogati srečal. Že mati je ~~več~~ prerokovala, da ne bo iz njega nič prida. Ko je bila noseča, so jo namreč napadli razbojniki, da bi dobili [ročico?] od nekrščenega otroka. Tak človek je potem slab[P2773]

{66.}

Tretji iz risa je pa dobil tak pas, da mu nihče ni bil kos. Ta je bil pa bolj miren in ni ničesar slabega naredil.[MB536] (Fr. Vogrin Mislinje)

Znamenje ali »cahen« se javlja tri dni pred smrtjo ali pa tik ali ob smrti in sicer na različne načine, da nekaj trka v steni,

da se kaj odpira, da se kaj zruši potere, da se prikaže bela žena, da se vidi bela zavesa, da pes tuli, ker smrt »voha«, konj trepeče, da se pokaže v gozdu iz kakega drevesa krsta in tako dalje. (Splošno znano)MB120

{67.}

Javljajo se tudi duše ponesrečenih ali umorjenih. Na slabem glasu je tozadevno gostilna pri Šmonu (danes Führer), ki stoji na razpotju v Gornjem Doliču. Njeni nekdanji lastniki so baje večkrat umorili kakega bogatega sejmarja. Ta posel so opravljali v gornjih sobah in trupla metali skozi okno na vrt, kjer so jih zakopali. Ljudstvi še danes govori o krvavem zidu, ki se ne da pobeliti. Nekdanjo Šmonko je baje nekoč, ko je v vrtu plela naenkrat zagrabila roka, tako da so se ji poznali vsi prsti in si tega znamenja ni mogla z ničemer odpraviti.MB143

{68.}

Vedeževanje.

Mnogo je vraž, s katerimi ljudstvo prerokuje prihodnost. Najpogosteje so se bavila[i] z vedežev[anjem]. mladi in sicer ženski spol, ki ga je[43] najbolj zanima, kdaj in kako se bo poročila. (Še sedaj si one puste »karte šlagat«)

{1}Dekleta so včasih hodila pod bezeg in govorile: Bez, beza, daj moža.P2710 {2} Ob Kresu so mladi ljudje ulivali na krožnik kavno usedlino in iz slik, ki so se naredile čez noč, prerokovali bodočnost v istem letu.P2747 {3} Na Kresni večer so polagala dekleta na mizo narobe obrnjene tri skodelice. Pod prvo so položile prstan, pod drugo »pužo« (Pohorje) pod tretjo pa »punkel« (bisago?)

{69.}

Iz tega so drugi dan prerokovale ~~p~~ svojo bodočnost. (Mislinje)P2748, MB299

{1} Ktero dekle prinese na sv. večer trikrat po parih polena v kuhinjo, ~~to ona se~~ se bo prihodnje leto poročila. (Mislinje) P917, MB299

[43] Slovnično nejasen stavek.

{2} ~~Na Kres~~ Če kdo na kresni večer stoji pod kapom in sliši nekako tolčenje, pomeni to, da do v tej hiši kmalu smrt. (Mislinje)[P2704, MB299]

Vsak človek ima svojo zvezdo. ~~Kar~~ Zato se v zvezde ne sme kazati s prstom.[B2232, MB334] Ako bi pravo (svojo) pokazal, bi padla dol in vse razbila.[B2233, MB334] Neki fant je na Križevo večer kazal na zvezde Naenkrat se je ena zvezda

{70.}

utrnila in vse skale razbila (G. Sav. dol.)[B2236, MB334]

Petek je slab začetek pravi pregovor. Na petek se ne sme dekletu pisati.[MB255] Na ta dan se ni dobro podati na kako potovanje. (Splošno znano)[B254]

~~Če~~ Če se na kaki poti zjutraj najprvo sreča kako žensko bitje, je to slabo znamenje, posebno če se gre <u>kako žival plemenit</u>. (Okol[ica]. Velenja)[B17, MB78]

Zelen pajek z rdečim križem prinaša srečo.[MB476]

Če otrok pri krstu poje sol, <u>bo pijanec</u>.

Če se napravi na stezi križ iz šibic ali kakih drugih predmetov

{71.}

pomeni to slabo in kaže na kako nesrečo. (Velenje)[B25, MB228]

Ako dlan srbi, pomeni, da bomo prejeli denar (znano)[MB483]

Če nos srbi, vemo, da bomo jezni. (Mozirje)[B30, MB464]

Zvonenje v ušesih kaže, da bomo slišali novice. (Mozirje)[B27, MB465]

Kihanje velja kot potrdilo kake ravno ~~pre med~~ pred tem izgovorjene izjave. (Mozirje)[B33 2x, MB466]

»Cukanje« kaze, da o nas kdo govori, ali da nas ima v spominu. Ako se pri cukanju skušamo spomniti, kdo bi o nas govoril in ponehamo ~~kiha~~ cukanje, velja to kot potrdilo, da smo zadeli.[MB467]

{72.}

Če kokoš poje, pomeni to nesrečo in je treba tako kokoš takoj zaklati. (Velenje okol[ica].)[MB401, ≈MB473]

Kadar krt mnogo rije, je mnogo mrličev. (Velenje)MB448

Znano je prerokovanje bodočnosti iz petja kukavice.MB442

Če pa lačen sliši kdo prvič kukavico, bo celo leto lačen. (Narodni izraz: Če lačnega kukavica oblaja, bo celo leto lačen) B1706, MB442

Če strniščno žabo od hiše vržemo in se vrne, bo kmalu v hiši mrlič. (Podkraj Velenje)MB141 straniščno

Če kdo na poti k polnočnicam pade, bo isto leto umrl (Velenje)MB303

{73.}

Če mrlič ne zatisne oči, bo v hiši kmalu zopet mrlič.MB129 (Pravijo, da ~~kliče~~ ga vabi za seboj)

Kdor v življenju rad popiva, bo v grobu voda, ko ga bodo pokopavali. (Znano)MB134

Kdor med potjo v cerkev kaj je, bo njegova krsta škripala. MB470 (Znano)

Ko prvič zagledamo mlad mesec, moramo imeti v žepu denar in žep z denarjem potresti, potem bomo imeli cel mesec denar v žepu. (Podkraj Velenje)B536, MB332

Če zagledamo dimnikarja, moramo sukati gumbe, pa bo obilo denarja.B7, ≈MB469, MB481

{74.}

V septembru rojeni so srečni.MB108

{1} Če dekle kres preskoči, se isto leto omoži.P2499, MB489

{2 ?} Ako se kresnice (pekel vice) polože na okno, ~~se zjutraj pokaže, da~~ pomeni to, da bo dotični prej umrl, čigar cvet je bolj uvenel. (Splošno znano)P2678, MB455

Posebno močno se je včasih vedeževalo na sveti večer.

{3} Na sv. večer so nebesa odprta.P362 {4} Na ta večer se mora iti na tako drevo, kjer je trojne vrste sadja cepljeno, pa se sliši med 11–12 uro, kako bo kje prihodnje leto. Od ene strani se sliši vzdihi, jokanje, kar pomeni da bo tam smrt, od druge strani pa veselo petje, godba, ki pomeni poroko.≈MB297

{75.}

Od tretje strani pa se pokaže močna svetloba, kar pomeni požar. (Podkraj – Velenje)P889,≈MB297

{1} Na sv. večer bi morali biti celo noč pokonci, posebno gospodar. Ta ne sme iti ta večer leč, da mu pšenica ne poleže. P696, MB298

{2} Kdor pri polnočnicah med povzdigovanjem ne poklekne, lahko doma zve, kdo bo v ~~tem~~ prihodnjem letu umrl, če gre okrog hiše in pogleda skozi okno.P860, MB300.1

{3} Kdor hoče zvedeti, kakšni bodo meseci v prihodnjem letu, naj zreže 6 glav čebula[e] na dvoje torej na 12 kosov in jih naj položi na mizo po vrsti, predno gre k polnočnicam. Ko ~~b~~ se bo

{76.}

vrnil bo videl, k[a]teri mesec bo bolj moker, namreč tisti, kterega kaže bolj moker kos čebula[e].P954, MB300.1(dejansko2)

{1} Enkrat je neka gospodinja spekla štruco in jo dala dekli z naročilom, naj pri polnočnicah med povzdigovanjem gre okoli cerkve in jo da tistemu, ki jo bo srečal. Srečal jo je pa gospodar. Ko je to doma gospodinji povedala, se je ta razžalostila in rekla: Lepo te prosim, ~~t~~ če boš svojim otrokom kruh rezala, vrezi ga še mojim. Ob letu je gospodinja umrla, gospodar pa se je poročil z deklo. (Podkraj)P876, MB300

{2} Sv. trije Kralji oznanijo zadnjo uro tistemu, ki se njim v

{77.}

čast na Kraljevo biljo posti.P1193, ≈MB309 in MB311

Če se pajek na mizo potegne, pomeni, da bo v hiši smrtni slučaj.MB474

Kdor ima praprotno seme pri sebi in ne ve zato, lahko razume živali in tako zve za ~~razne~~ bodočnost. Neki hlapec je cel dan praprot nosil. Ni pa vedel, da se mu je v škorenj [ujelo] praprotno seme, ~~v~~ ki stori, da lahko človek razume živalske pogovore. Ko je šel hlapec v hlevu spat, je naenkrat razumel, kako sta se vola med seboj pogovarjala. Eden pravi drugemu: Kaj ti, ti boš jutri še živel, jaz bom pa moral pod nož. Jutri bo namreč prišel

{78.}

eden prosit gospodarja za krstnega botra. On pa se bo branil, češ, da mora iti orat. Pri oranju pa ga bo pičil modras in bo od tega umrl. Jaz bom pa za sedmino. – –MB517

Kdor vidi ponoči na nebu šmarni križ, je lahko celo noč brez skrbi.B2248, MB339 Vozniki so včasih rekli, da če vidijo šmarni križ, lahko brez skrbi gredo na vožnjo, drugače pa ne. (Škale pri Velenju)MB339.1

{1} Kdor hoče zvedeti bodočnost, mora na sv. večer med povzdigovanjem na levo roko iti okoli hiše in pri srednjem oknu noter pogledati, pa bo videl ali krsto ali svate itd. (Velenje)P858, MB301

{79.}

{1} Na Kresni večer so se včasih dekleta skušala, ktera bo prinesla največ drvi v kuhinjo, češ, da se bo tista prva poročila (Velenje)P2695, MB285

Iz črt na dlani se lahko prorokuje bodočnost človeka. Če se črte križajo, kaže to na kratko življenje. (Podkraj Velenje)B26, MB471

Če nohti cvetijo (bele pike) pomeni to, da bomo prejeli denar (J. V. Podkraj Vel.)MB484

Če srbi desna roka, bomo denar prejeli, če pa leva, ga bomo morali pa izdati. (J. Veler Podkraj – ~~Vel.~~)B28, MB485

Če vstopi duhovnik z levo nogo v sobo, ko pride spovedat bolnika, pomeni, da bo ta bolnik umrl.MB203

{80.}

Ktera hoče zvedeti, kdo in kakšen bo njen zakonski drug mora zmoliti 100 očenašev brez Češčenihmarij pri čemer ne sme izgovoriti besede »amen«. Tej se bo prikazal na kvaterni petek ponoči 11–12h dotični, ki ji je namenjen. (Podkraj.)MB116

Deček bo tem umnejši, čim dalje ga ne krste.MB92

Da bo potomec bogat, se ga mora pred krstom položiti v žitnico.MB92

Če otroka pred letom zmoči dež, bo pegast.LM207, MB92, MB94

Pred letom otrok ne sme na zemlji sedeti, ker sicer

{81.}

ne bo mogel vode držati.[LM330, MB108.2]

Če babica otroka z levico prej prime, nego z desnico, bo levičnik.[LM321, MB100] Če je otrok levičnik, ga odvajajo levičarstva s tem, da mu pravijo, da je ta roka grda (»ak«), da je ta hudi dr– –[ek] mešal z njo. (J. Zidarn Mozirje)[MB108.4]

Če otroka pred letom mesec obsije, bo tak otrok mesečen. [LM339, MB108.3, MB381]

Predno se novoporočenca vselita v novo stanovanje, se mora nesti vanj hleb kruha, ker bosta potem imela vedno dovolj kruha. (Okol[ica]. Velenja)[MB111, MB119]

{82.}

Huda ura, nevihta.

Podzavestno še bdi v ljudstvu nekak strah pred naravnimi silami kot božanstvi ~~in to~~ posebno pred nevihto ali hudo uro, kar kaže se ime samo. Zato ga skuša pregnati (nekdaj potolažiti z darili) z raznimi sredstvi kot s sežiganjem blagoslovljenega lesa[B1974, ≈MB320] škropljenjem z blagoslovljeno vodo, ter izgovarjanjem svetih besed. (Sveti Križ božji) Ponekod se še prezvanja megla,[≈MB320] zvoni pa morajo biti za to blagoslovljeni. Hudo uro napravljajo čarovnice, lahko pa tudi duhovniki.

Ob hudi uri se je treba prekrižati in zmoliti 3 očenaše v čast Kristusovemu trpljenju

{83.}

za ~~g?~~ Spreobrnjenje grešnikov.[MB325]

Za preganjanje hude ure so se včasih posluževali ne samo zvonov ampak tudi streljanja, z možnarji. Smodnik pa je moral biti v ta namen blagoslovljen.[B2085, MB321.1] Rabila se je tudi blagoslovljena sol. Stara Šimonka je ob hudi uri vedno šla na vogal ~~ki~~ hiše in trosila blagoslovljeno sol, ter molila iz neke knjige, iz katere nobeden drugi ni znal brati (Podkraj Velenje)[B1993, MB322] {duh! Toča! up.}

Če je šla toča, so postavili koso z ostrino navzgor, da bi se čarovnice na njej zaklale.[B2126, MB323] {čarov[nice].}

{84.}

Veter – božanstvo.

Če gospodinja kruh peče in če veter vleče po kruhu, ne sme kleti vetra. Neka gospodinja je to zagrešila, kar pristopi k njej neznan moški, ki pa nič ne govori, ampak kar sedi in jo gleda. K sreči se gospodinja ~~hitr~~ še o pravem času spomni, kdo da bi to utegnil biti, vzame hleb in ga da neznancu, ki je bil ravno veter. Če bi mu ga ne dala ~~in~~ bi bilo zanjo slabo. (Veler – Podkraj)[MB81]

Nekdo je dajal vetru hrano, in sicer pepel od kosti in otrobe, to pa zato, da bi mu strehe ne pulil. (Zidarn Mozirje)[B1941, MB330]

{85.}

Moč mavrice. Če bi na mesto, kjer se mavrica dotika zemlje, položili moško ali žensko dete, bi se njihov spol spremenil. (Zidarn Vel. Mozirje)[MB328]

Kdor bi mogel prijeti mavrico, bi dobil vrečo denarjev. (Zidarn Vel. Mozirje)[B1890, B1891, MB328]

Vremenski pregovori in drugi pregovori

Če se vran pred sv. Jurijem lahko v žito skrije, bodo mlatiči v jeseni lahko mnogo cepcev razbili. (jeseni, ker na Pohorju in po hribih mlatijo žito pozneje)[P1896, MB315]

Kakor je vreme na 40 mučencev, tako bo naslednjih 40 dni.[MB312]

{86.}

Če je v adventu dosti inika, (ivja) je dosti pšenice.[MB317]

{1} Če se na dan sv. Andreja strnišče vidi, se vidi potem vsak mesec v zimi.[P18, MB318]

Po ljudeh gor po ljudeh dol[MB499]

Zarečenega kruha se več sne nego pečenega.[MB500]

Sv. Vid je prvih črešenj sit.[B132, MB284]

Vsak zvon ne odžene toče.[B2073, MB327]

Če je advent južen, bo drugo leto rodovitno.[MB316]

Če je plemen peamen divjega kozla ali raka, ne uspeva setev.[MB334]

Sušca mora jajce v vrani zmrzniti, biti vsaka mišja luknja zamedena in okrog vseh oglov prah pometen, tedaj bo dobro leto.B551, MB314

{87.}

Setev, žetev, košnja etc.

Kar se v starem seje, gre bolj v zrnje ali stročje, kar pa v mladem, pa bolj v zelenje.B515, MB333

{1} Ozimno žito (pšenica, ječmen, rž) je treba sejati kvaterni teden,B421, MB24 koruzo pa o Št. Jurjevem.B428, MB17

Če je med Veliko gospojnico sončno vreme, je treba dosti pšenice sejati.MB18

Kadar smreka storžuje, je dobro rž sejati.B421, MB19 (Mozirje), ≈MB456

{2} Kadar je o Kresu slana ali sneg na planinah, je ~~dobro~~ ugodno leto za ajdo.P2792 MB20 (Mozirje)

Kadar kumina dobro rodi, tudi ajda rodi.MB20

{88.}

Na Križev teden zelje saditi ni dobro.B481, MB21

Če se zelje med Gospejnim obsuje, gre hitro v glavo.B481, MB21

Na dan sv. Janez Krstnika se ne sme ~~at~~ sekati zeljnih glav. B488, MB32

Vinogradniki pravijo, če imajo dobro pijačo: »Prijatelj, pij! To smo pridelali.« Če pa imajo slabo kislo, pa pravijo »Pij, takega nam je Bog dal.«B708, MB36

Žito se mora sejati o polnem (o polni luni).MB22

Kositi se mora o starem.B518, MB22

Za uspešno cepl[j]enje je treba cepiče nalomiti tri dni pred cepl[j]enjem, cepiti pa tri dni po mlaju. (~~Vel~~ Podkraj)B521, MB35

{89.}

Če se o starem cepi, počasi raste in pozno rodi.B521 Rodi toliko [let] pozneje, kolikor dni je preteklo od cepl[j]enja do mlaja.B522, MB35

Rastline imajo o starem stržen, o mladem pa ne.[B515, MB25]

Če se detelja o mladem kosi, se živina peni po njej.[B517, MB25]

Tele je treba odstaviti, ko mesec gor ~~ne~~ jemlje.[MB43]

Če pri likofu kupec »fest« pije, bo mu žival dobro »parmala« (uspevala)[MB14]

{90.}

Češčenje praznikov in svetnikov ter šege ob teh dnevih.

Pri češčenju praznikov in v šegah na te dneve se še posebno v stranskih krajih dobro opazi, koliko je tu še pomešanega staroslovanskega verstva. ~~Za to~~ Poleg staroslov[anskega]. kresnega dne, pusta itd. igrajo vlogo kot predstavniki starega verstva posebno Gospojnica, Božič, kvaterni teden in dnevi pred večjimi prazniki takozvane bilje. Izmed tedenskih dni sta posebno važna ~~Tako~~ petek sobota in nedelja.

Na kvaterno soboto se ne sme nikamor iti in sicer od večera do jutranjice brez večje sile (Velenje okol[ica].)[B245, MB260]

{91.}

Petek, slab začetek,[≈MB463] kaže~~,~~ delo v petek na novo pričeto ne uspeva.

{1} Če je sveti dan (Božič) na petek je čudež, da še vrba ne rodi, če pa je ta praznik na torek, je čudež, da se še vrba ne posuši.[B260, MB305]

Na kvaterni petek se ne sme prati, ker v takega človeka rada strela udari.[B249, B2021, MB56] Pri sv. Uršuli na Plešivcu so rekli ~~pridigar~~ gospod, da naj take ženske, ki so na kvaterni petek prale, zapuste cerkev, ker se je bližala nevihta.[B2021, MB57]

Na kvaterno soboto rado straši, zato se ne sme hoditi okrog. ~~h~~ Nekdo je šel na ta dan zvečer ~~ven~~ od doma. Naenkrat zagleda malega dečka, ki je sedel na štoru ali panju.

{92.}

Fantek ga vpraša, če se gresta metat. Ta privoli. Med metanjem pa postaja vedno večji, ~~Tega se le~~ tako da se ga ta komaj oteplje. Nazadnje se vendar spomni na blagoslovljeno palico, ki

jo je vzel seboj in odložil na tla. Hitro jo pograbi in udari z njo nasprotnika, ~~ki izgine~~, Komaj pa se ga dotakne ta zgine. Bil je sam vragac.[MB179, MB181]

Kakor kvaterni teden je tudi Veliki teden posvečen, posebno vel[iki]. četrtek, petek in sobota.[MB269]

{1} Na Vel[iki]. četrtek in Vel[iki]. petek se ne sme opravljati več kakega dela na zemlji, ker spričo spomina na Kristusovo trpljenje (delo) in počivanja groba (zemlja) ne bilo bi primerno.[MB15]

{93.}

Od pepelnic~~ne~~ do Velike noči je bil včasih strog post. Še danes ponekod ostanke pustne pojedine posuše in jih o vel[iki]. noči zdrobljene zavžijejo v juhi (simbol.)[P1717, MB268]

{1} Gn[j]at, ki se nese k velikonočnemu blagoslovu, se ne sme presekati.[P2348, MB273]

{2} Meso in druga velikonočna blagosl[ovljena]. živila se dajo tudi živalim,

{3} Lupine od velik[onočnih]. jajc so zdrobljene potrošene okrog hiše proti kačam.[P2323, LM279]

~~Pepel~~ Kosti, ki se denejo v zemljo (v vrtu) preganjajo miši in podjed.[≈MB223]

Binkošti. Da postane dekle lepa, se mora na binkoštno jutro ko jutranjico zvonu[i] na kraju

{94.}

kjer se od treh cerkev sliši zvonjenje, z roso umiti.[P2913, LM207, MB288]

Na binkoštno biljo so nekdaj zažigali krese na polju ter hodili in škropili po vseh shrambah.[P2798, MB287]

Velika Gospojnica se smatra za velik praznik. Na ta dan še kača ne sme biti na zemlji in gre zato v drevo.[P2971] Zato otroci ne smejo na ta dan ~~oz.~~ na drevesa.[MB290] Na ta dan se tudi ne sme sadja tresti ali pobirati.[P2973]

Neka žena se je iz radovednosti hotela prepričati, če je kača v hruški. Šla je in je potresla drevo. Tedaj pa je padla z veje

kača in se je je prijela in se je je držala sedem let.

{95.}

Znebila se je je šele pri Sv. Križu pri Belih vodah (rom[arska]. cerk[ev]) ko je šla okrog oltarja darovat. Ko pa je sosedi na vprašanje, kako se je je vendar znebila, rekla, da se z denarjem lahko vse naredi, se je kača hipno spet prikazala in se je prijela. Sedaj pa se je ni mogla več iznebiti.P2974, MB293

Vsi svetniki: Na ta dan se pusti goreti luč celo noč vernim dušam v čast. Včasih so na ta večer položili na mizo tudi kruh in vino za verne duše.MB294

Sveti dan ozir[oma]. sveti večer je s svojim polnočnimi verskimi opravilom na[j]ugodnejši čas za izživljanje pradavnih podedovanih verskih običajev.

{96.}

Zato je ravno na sv. večer ohranjenih največ starih šeg in ver in vraž.

{1} Tako pravi narodna vera, da so na ~~ta~~ sv. večer nebesa odprta.P362

{2} Na ta večer imajo še ponekod navado, da dajo na mizo (posebna) námiznik ali stonjekP430 (stolnik) (bel kruhP1128) razpelo,P526 žehtar pinjo in dr[ugo].P1128 {namiznik, stonjek,}

To ostane tako do Treh Kraljev.MB298 Od tega stolnika se da tudi vsaki živali jesti. {3} Stari ljudje vedo povedati, da so nekdaj hodili ta jedila na dom blagoslovit duhovniki kakor še sedaj na veliko noč.P1145 (~~g~~ spominja na srbski obič[aj])

{4} Na božično biljo tudi hlev očistijo.P780, MB42 {5} Na sv. večer mora biti gospodar celo noč na nogah.P693 ~~O čudodelni moči sv. večera priča naslednja zgodba: različ pro~~

{97. ?}

Telovo.

Kdor koče ~~d~~ priti do takozvane hudičeve kape, ki stori človeka nevidnega, ~~jo lahko dobi samo na sv. večer. V ta namen~~ mora dobiti modrasa pred sv. Jurijem in v njegovo glavo vsaditi fižol. {1} Ko fižol raste, mora splesti iz njegovega steb[e]

lca kronco v obliki kolobarja. Na sv. Rešnjega telesa se mora pridružiti procesiji in mora stopati pod nebom. Ako gleda z enim očesom skoz kronco, vidi hudobe, ko skačejo okrog procesije. Če more, naj skuša potegniti hudobi kapo z glave. Pri tem pa mora paziti, da ne stopi izpod neba.P1883, MB188

{98.}

Svetniki kot zavetniki:

Sv. Florjan. Kovači ne smejo delati na sv. Florjana.B76, MB3 Sv. Florjana so včasih častili s tem, da so prejšnji večer celo noč pustili goreti luč njemu na čast.B68, MB280

Sv. Polona je za zobne bolezni.M139, MB345

Sv. Martin je zaščitnik živine.MB402

Sv. Anton je živinski patron, zato na ta dan ne delajo z živino.B83, MB38

Na sv. Miklavža včasih niso delali ne mlinarji ne žagarji. P59, MB4

Sv. Valentin je tudi za bolezni.LM139, MB347

{†} Na dan sv. Katarine včasih niso smeli presti ne voziti mlinarji ne mleti.B129, MB5

{99.}

Sv. Jedert je zoper razno podjed.B125, MB346

Sv. Vincencij. Na ta [dan] se ne sme tkati. ~~Ko pa je~~ Eden je pa vseeno na ta dan tkal ~~in~~ Ko so ga vprašali, zakaj na ta dan dela, je rekel, da z Vincencijem nimata nič skupaj. ~~Kom~~ Še tisti dan pa mu je tkalski drog od statev padel na glavo in ga ubil.B95, MB6

Sv. Lekš. Na ta dan je eden snopje nalagal. Naenkrat se pooblači, začne treskati in grmeti in strela udari ravno na voz s snopjem, tako da je vse zgorelo.B112, B2040, MB29

Sv. Urh je patron zoper strupeno golazen.B115

{100.}

Noseča žena, česa ne sme storiti.

porodnica, porod, otrok, vpeljevanje

Splošno je nadziranje, da je noseča ženska sprejemljivejša

za razne bolezni, na drugi strani pa se ravno z nosečnostjo lahko iznebi raznih boleznih. Največ pa lahko pogreši noseča ž[enska]. na svojem potomcu, odtod mnogi ljudski predpisi, česa nos[eča]. ž[enska]. ne sme, ki kažejo večkrat nekako dvoreznost. n. pr.

Ako se noseča ženska nekaj poželi in se ~~v~~ pri tem ne spomni svojega stanja in se ~~ne~~ pri tem ne prime za noge (stegna ~~lice~~) bo dobil njen otrok znamenja teh reči na licu, koži ali pa ~~bo~~ celo imel podobo tistega.LM209, MB92, ≈MB354

Če pa se noseči ženi nekaj

{101.}

zljubi in tega ne doseže, njen otrok dotične [hrane] ne bo maral uživati.

Noseča ženska se ne sme slikati. (zakaj, nisem ~~p~~ menda zvedel)MB354

Pri porodnici ne sme biti v sobi medu, niti pomazana ne sme biti postelj z njo, ker je za njo to velika nevarnost.LM316, MB356 ker porodnica sicer umrje

Otrok škili, če se mu gleda za glavo v obraz.LM323, MB106

Otrok bo imel skodrane lase (bo čeden) če se ga koplje v prevreti vodi.LM235, MB107

Porod bo lažji, če ima porodnica knjižico »Sedem nebeških ključev« pod glavo.[44] LM311 {dobiti ključe! Kaj je to!}

{102.}

Noseča žena ne sme gledati mrliča, ker bi bil njen otrok bled kot smrt. (Vel[enje].)MB89

Ako se noseči ženi kaj zljubi, se ne sme prijeti za lice.MB89

Kaj so otroci? Prvi otrok je igrača, drugi je čača, tretji je šele otrok.MB65 {?}

Če se otrok rodi v nekaki mreži, bo srečen.MB98: ne bo srečen

Ko gre žena k vpeljevanju, mora z desno nogo naprej stopiti, da bo srečnejše.MB96

[44] Marg: Dobiti ključ! Kaj je to!

Žena ki je rodila, ne sme iti na studenec, dokler ni šla v cerkev.MB99

{103.}

Porodnica ne sme šest tednov iz hiše, ker sicer rada pri tej hiši toča pobije.MB102

Nekdaj so bojda moški rodili. Bili pa so pri tem poslu tako občutljivi, (aklih) da še muha ni smela leteti mimo njih. Muhe so preganjali z besedami: Beži muha, da me ne ubiješ! (J. Zid. Mozirje)LM299, MB76

Ko kopljejo otroka tretji dan po krstu, pravijo, da ga iz križovnika kopljejo. V to vodo dajo molek in še druge stvari.MB114

Križnik (platno, ki ga kupi botra pri krstu) se mora hraniti do prvega obhajila

{104.}

Če pa se za otroka ne porabi, ga sme samo mati porabiti, drug ne. Če pa otrok umrje, se mora iz križnika napraviti mrtvaška srajčka.

Nekrščeni otroci pridejo po smrti v nekak temen prostor (temnico), kjer ne vidijo nič svetlega. Te otroke bo krstil Janez Krstnik na sodnji dan.MB115

Dokler porodnica ne gre k vpeljevanju, ne sme po polju hoditi, ker rada potem toča pobije.MB103

Če je otrok ženskega spola, ne sme porodnica pred 6 tedni k vpeljevanju,

{105.}

ker postanejo taki otroci potem potepuški in radi k hiši kaj – – – prineso.MB104

Kadar otroku zobje ven grejo, mora mati ~~dati otroku~~ tudi kiklo prodati, da lahko da otroku vina.LM321, MB371

Prvi mlečni zob se mora vreči v kot in reči: Jaz ti dam koščenega, ti meni jeklenega.LM322, MB361 (Kaže menda na hišno ali kakšno drugo božanstvo)

Da otrok hitreje spregovori, se ga mora s toplo (šele iz peči vzeto) štruco po glavi gladiti[LM323] in pri tem učiti govorjenja.[LM323, MB105, MB372]

{106.}

Zakaj otrok tako pozno shodi, živali pa hitro – Ko sta Adam in Eva dobila otroke, je Bog prvorojenca (!) vrgel čez streho. Eva pa ga [je] prestregla v predpasnik, ker se je bala, da bi se ubil, (ker ni Bogu zaupala) Zato ga mora dalje negovati in otrok ne shodi tako hitro. (J. Zidarn Velenje – Mozirje)[MB110]

Amuleti, talismani in slično.

Tudi na tem področju [še srečamo] mnoge spomine na staro verstvo, so pa močno pomešani s sedanj[?]. ~~Kot amulet še spominjajo~~ Kot taki predmeti ~~lahko smatramo~~ posebno veljajo rožni venec, monštranca, ~~p~~ svetinje, mrtvaške kosti, ~~nož skovan~~

{107.}

~~iz pokopališnih žrebljev~~, kak denar, čudodelni koren itd.

Duhovnik n. pr. lahko prežene nevihto s tem, da prinese iz tabernakl[j]a monštranco (skozi velika vrata)[B2100, MB205] in jo trikrat na robe na tla postavi~~jo~~. (J. Zidarn ~~Velenje~~ Podkraj – Mozirje)[B2101, MB205]

Pri zidanju hiše so nekdaj vzidali v zid steklenico blagoslovljene vode in sicer na desni vogal pročelja, zato, da ostane hiša v božjem imenu in da ne straši, da se ne podere ali drugače poškoduje. (Mozirje – Velenje)[B386, MB9]

Da se mori zabrani ~~vhod~~ vstop v hlev, se mora zakopati pod prago

{108.}

govejo ali svinjsko glavo. (Mozirje – Podkraj)[LM112, LM413, MB388]

{1} Da ne zmanjka vode v vodnjaku in da ~~se~~ ne more kdorsibodi narediti, da bi je zmanjkalo, naj se vrže po zgotovljenem delu v vodnjak kost od mesa, ki je bilo blagoslovljeno o Veliki noči. (Mozirje)[P2357]

Štiriperesna deteljica prinese srečo posebno v ljubezni. [B2, ≈MB477]

Z blagoslovljeno šibo so pasli nekdaj pastirji prvi pašni dan. (Mozirje)[B1077, MB37]

Pri nekem kmetu (na Pohorju) so delali leseno hišo. Gospodar je prinesel »cvangrco«,

{109.}

da bi jo vdelali (v zid ali) v steno. Tesačem ŧ pa to ni bilo všeč, češ, da bo jo morali hoditi po smrti »vahtat«. (Fr. Vogrin Mislinje)[B390, MB10]

Kadar prvič ženejo ~~na~~ živino na pašo, jo poškrope z blagoslovljeno vodo in ji dado kaj blagoslovljenega pojesti.[B1080, MB39]

Prerokovanje bodočnosti

Enkrat bo tako hudo na svetu, da bo pri vsakem mlinu stal vojak (»grencjager«) in da se bosta s kmetom stepla za meh, kdo ga bo dobil. Pri tem bo ostanek od moke veter raznesel. Kjer bo to moko veter nosi, se bodo ljudje

{110.}

začeli puntati.[B2292] Tudi otrok bo iz zibelke vstal in bo šel z njimi (Zidarn Podkraj)[B2293, MB493]

Prerokovano je bilo, da bo tedaj hudo na svetu, ko bo od vsake stvari davek n. pr. od mačke, kokoši itd. Od psa je že, kar kaže, da se ta čas približuje.[B2286, MB494]

Ko bo »frajhajt«, bo vse letelo, in vsakdo bo tekel s tem, kar bo imel ravno v roki. Če bo takrat kdo prišel v mlin, se bosta z mlinarjem stepla za meh, ker ne bo imel s čim plačati. Pri tem bo pa veter moko raznesel, tedaj bo pa »frajhajt«[MB495] (Mislinje)[B2294]

{111.}

Prerokovano je, da ko bo »frajhajt«, bo samo tisti varen, ki bo pri takem štoru stal, na k[a]terem bo vsekan križ (Podkraj) [MB229]

Tedaj bo hudo na svetu, ko bo železna kača po vsakem jarku lezla.[MB490]

Tedaj bo hudo na svetu, ko bodo taki vetrovi, da bo ruto z vrvi vrglo, ko se bo sušila.B2291 Nekdaj je bil zrak mirnejši kot je sedajMB491 (Podkraj)

Konec sveta pa bo takrat, ko se bo pisal en tavžent, nič več tavžent, no še no še.MB492

Enkrat bo tako malo ljudi na svetu, da

{112.}

bo ena velika njiva pšenice, pa samo ena ženjica na njej, medtem ko jih [je] danes deset in še več. (Veler Podkraj)B2295, MB497

Enkrat bodo tako redki ljudje, da bodo drug drugega našli samo s kresovi, ki jih bodo zažigali ~~z~~ na gorah. (Veler Podkraj) B2296, MB496

{113.}

Razno.

Kako se ogovarjajo strahovi: Strah se pokaže največkrat v podobi dečka ali črnega psa. Mora se ga pravilno ogovoriti: »Zakaj vsi drugi duhovi verujejo v Boga, zakaj ti ne?« (Mislinje, Vogrin)MB163

Pri nekem mrliču ni bilo drugega ~~kot~~ pri bedenju kot nekaj popotnikov, ker ~~je t~~ je bil pokojnik revnega stanu. Ker je tem obiskovalcem postalo dolgčas, so začeli igrati na karte. Ker so bili obrnjeni od ~~t~~ par, niso videli, kako se je rajni dvignil in se jim pridružil pri igri. Ta igralec pa je pri igri vedno izgubljal in ko mu

{114.}

je zmanjkalo denarja je šel in dvignil neko desko ter ~~prinesel~~ privlekel izpod nje lonec denarja. Pa tudi ta denar je ves zaigral. Prinesel je še od drugod denar pa ~~vsega so od~~ onadva sta le dobivala. Ko mu je zmanjkalo denarja, je mrlič prosil oba popotna, naj mu posodita nekaj denarja. Onadva pa o tem nista hotela nič slišati in sta ga zavrnila rekoč: »Pojdi, od koder si prišel!« S temi besedami sta ga pa nevede rešila pogubljenja, kajti mrlič je vstal stopil k param in se vlegel nanje, popotnika pa sta vsa prestrašena pobegnila v noč.MB140

{115.}

Čudodelni koren (pod »Amulet«)

Nekdo je imel pri sebi čudodelni (čudežni) koren in sicer okoli pasa, ~~za~~ tistega ni mogel vreči nobeden, četudi še tako močan. Tak koren so včasih rabili posebno za tepež.[MB212]

Na Ponikvi (Gornja Ponikva) so se enkrat tako tepli, da je moral mežnar zvoniti plat zvona. Najhujši so bili tisti, ki so imeli take korene pri sebi. (J. Veler, Podkraj pri Vel.)[MB212]

Škopniki so copernice,[M362] ker se večkrat na njih [vidi] še konec kikle. Pokažejo se najraje pred velikimi prazniki. (Okol[ica]. Velenja)[MB191]

Maternica je neka ~~zen~~ bolezen (pri moških in ženskah) Maternic je več vrst.[LM299] {?}

{116.}

Kako odpraviti mrčes.

{1} Ako se na veliki petek zjutraj pred sončnim vzhodom pomete iz vseh kotov pajčevina v smeri proti vratam, bo izginila vsa golazen in mrčes.[P2195, MB270]

V nedeljo zvečer se ne sme kruha postavljati (kvasa postavljati), ker je tak kruh potem znotraj krvav. (Veler)[B1497, MB257]

{2} Če greš na »Novega leta« zjutraj k opravilu, boš hodil celo [leto] k zjutranji maši. (Vel.)[MB307]

Tepežka se samo dopoldan.[MB306]

Sv. Trije kralji se zaznamujejo na vratih (oboji) s sledečimi znaki n. pr. 19+G.+M.+B. 36[≈MB308]

{117.}

{1} Na ~~P~~pust se mora plesati, če ne repa ne korenje ne rasteta (Plesavci pravijo v šali: Sedaj smo plesali za repo in korenje) (Veler)[P1384, MB263]

Botra [se] mora iskat daleč, ženiti pa se mora blizu. (Veler)[MB112]

Ko gre ženska k vpeljevanju, pravijo, da gre za druzega [otroka] prosit. Zato imajo kmetske ženske še otrok, mestne pa ne.[MB95]

Ako se hočemo znebiti ščurkov, moramo v kote natakniti jalove (prašne) bučne cvete. (Veler – Podkraj pri Vel)MB409

Cepca se še stekel pes boji.MB501

Zagovornik kačjega strupa ne sme biti starejši od kače,

{118.}

od k[a]tere je bil kdo pičen,LM286 ker sicer zagovor ne pomaga.[45] MB429

Zagovornik se mora postaviti na kako stanovitno peč (skalo) zagovora pa ne sme glasno izgovarjati.)LM285, LM266, MB430

V vodo se ne sme močiti, ker se tedaj Marija joče in dotični ne bo mogel zadržavati vode.MB64

Ob petkih se ne sme sekira brusiti.MB53

{1} Kres se ne sme žgati na križpotju.MB248

{2} Če črešnje pred sv. Jurijem cvetijo, mimo cene letijo. P1887, MB275

{3} Če [na] veliki petek dežuje, nima celo leto dež teka. MB271

{119.}

{1) Vel. noč / kres} Na Veliko noč je bil nekdaj običaj, da so hodili zgodaj zjutraj ob zvon[j]enju jutranjice na polje, ~~pet~~ kjer so peli svete pesmi in kropili.P2083, MB272

Na 1. maja verniki ovenčajo konje z zelenjem.MB278

{Kres.} Na binkoštno biljo (soboto) so ~~so~~ nekdaj zažigali krese na polju ter kadili in škropili po vseh shrambah.MB287

Moč strupa v številu: 9 os za 1 sršena, 9 sršenov za 1 modrasa, 9 modrasov za 1 gada, 9 gadov za 1 škorpijonaLM275 (Napačni nazori, ker je gad redkejša žival, ravno tako škorpijon) MB427

Slepič piči za 9 kač, zato pa vidi človeka samo od zgoraj (zgornjo polovico)LM275, MB428

[45] Möderndorfer: Ljudska, str. 286: Bržkone je zapisovalec slabo slišal in bi moralo biti zapisano, da mora biti zagovarjalec le starejši od kače.

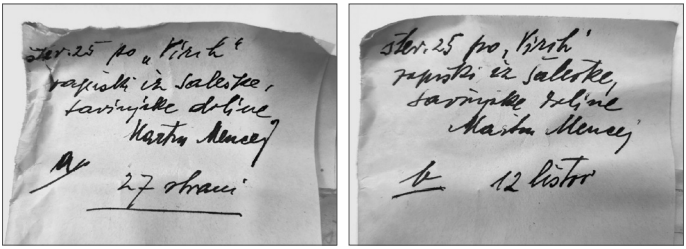
{120.}

Oreh bajno drevo. V Ljubnem je nekdo na sv. večer splezal na oreh. Prej pa se ni smel umiti in ne v cerkev hoditi. Ob polnoči pa so začele lezti proti njemu razne prikazni, po vejah so lezle kače, spodaj pa je bila zverina in čulo se je žaganje, kakor bi hoteli drevo podreti. Vsega tega se je ta hudo prestrašil in začel vpiti na pomoč. Ko so ljudje splezali k njemu, so ga komaj potegnili dol, tako krčevito se je ~~ga~~ je držal debla. Bil je še nekaj časa potem popolnoma preprast.[B673, MB154]

Na sv. Florjana je v okol[ici]. Velenja še običaj, da fantje pobirajo jajca, ki pa jih gospodinja priloži na skritem mestu, da jih težko najdejo[B68, MB279]

Velenje 22./7.1936 FMlinšek

Priloga 2: Etnološko gradivo Martina Menceja[46]

Označbi obeh snopičev Mencejevega gradiva

[SKLOP a]

[1] {Mencej, tovariši / Ma / 25 / I.}

O vilah:[47] verovali so v vile. In sicer bivale so v zapadnih Razpodovskih pečinah. Ena iz med mnogih je hodila k dedu od Razpodovnika spat v njegovo postelj. Pomagala mu je samo pri setvi boba. Zato je bilo vedno toliko boba pri hiši, da ga niso mogle pojest ne svinje ne ljudje.

O lovcih: Če si hotel vedeti, kjer je divjačina si moral na veliki petek rano pred solnčnim vzhodom piti svežo kri zaklanega zajca.[P2204]

Mora: Mora hodit mučit ljudi in živali. In sicer navadno ziza ali pa tlači. Mora je vsaka črna žival (črna mačka, črna kura, črna krava.)[LM107]

Lokalno: Starega Ležnika je zizala tako strastno, da so se mu izoblikovale dojke, kot ženski.[LM109] Da odbijaš moro, je treba na živinskih hlevih imeti narisano na vratih morsko taco

[46] Arhiv Inštituta za slovensko narodopisje, ZRC SAZU Ljubljana, fond: Vinko Möderndorfer, Ljudska medicina pri Slovencih, vsebina: zbrano »narodno blago« [dolepljeno nad snopič] Štev. 25 po »Virih« / zapiski iz Šaleške, Savinjske doline / Martin Mencej / a / 27 strani.

[47] Podčrtani so samo deli, ki so bili podčrtani že prvotno, naknadno je Möderndorfer podčrtoval še ključne besede z rdečo.

[risba pentagrama]. Človek se je pa brani na ta način, da ima nad svojim vzglavjem kjer spi pribito zarjavelo staro konjsko podkev.[LM111] {talisman podkev!}

Pust: Drevo, ki v letu ne rodi, je treba na pust[ni]. torek močno tresti.[P1603]

Da bo sadno drevje v bodočem letu rodno, mora prvi krap, ki ga speče gospodinja na pust[ni]. torek, pojesti v vrhu najvišjega drevesa v sadovnjaku.[P1606] Isto ponekod kjer nimajo sadovnjakov opravijo pri čebelah.[P1644]

Drvarji ko sekajo gozd napravijo na panju prvega padlega drevesa zasekan križ [+], da ne bi hodile duše umrlih nazaj posedat na panje in plakat.

Vrag = črn ima roge.

Straši najraje ob 12 na križpotju

Posebna poimenovanja časa: Mlada nedelja je prva nedelja v mesecu, Lepa nedelja (Na Jernejevo v avgustu, Tovsti četrtek (četrtek pred pustom)

Pustne dni, ponedeljek in torek ne smeš presti in ne šivati (da se potolaži veter, zato ne smeš presti) da te ne piči kača, zato ne smeš šivati)[P1680, P1681]

Kvatrni teden ne smeš mazati čevljev (da se ne mladi toliko golazen, miši, ščurki i.t.d.)

Kadar imajo mrliča pri hiši ne smeš orati, ker se je dogodilo da je rekel, da gre pomagat.

Na sv Urha ne smeš vpreči vole,[B114] na sv. Jurja pa ne konje (da ne bo nesreč pri živini)[P1885]

Patron vse živine je pa sv. Lukež.

8. Spoved – duhovnik: Če duhovnik prestopi z levo nogo prag bolnikove sobe, bo [bolnik] umrl, a obratno ako z desno bo živel.

9.) Setev: Sej vedno ob stari luni; v mladi pa samo popoldne, ker drugače ne bo klenega zrnja.[B512]

Vsak človek ima svojo zvezdo. Nikoli nesmeš kazati s prstom na zvezde, da se ne bi dogodilo da bi pokazal na svojo, katera se bi pri priči ~~odtr~~ odtrgala in padla na glavo.

[2] {B. V}

[S]mrt – pogreb: Če rije krt pred pragom bo kmalu [m]rlič, isto če skovika sova v bližini hiše. Če padeš [n]a potu k polnočnici umreš isto leto. Ako bije ura med zvon[j]enjem bo kmalu mrlič.

O božiču spečejo kolač z imenom namžnek[P453] / je napravljen iz črne moke.[P453] Na sveti večer gori pri njem sveča, zraven je pa položen kravji zvonec.[P524] Za uspeh pri živini ga [kruh] razrežejo na Božič in dado pojesti živini. {rožlanje – odgon zli duhov! / bikov?}

[3] {1}

Pred davnim davnim časom je stal v Gornjem gradu na trgu pri mostu velik štirioglat kamen. Ta kamen je tehtal en star stot, ter imel letnico iz 17. stoletja. Ko je bil vsak fant star 18 let je moral vzdigniti ta kamen, ako je hotel stopiti v fantovsko družbo. Na kvaterno nedeljo pa so ga [fanta] krstili in sprejeli med fante. Najstarejši ga je oblil z vodo. Tisti fant, ki je bil sprejet med fante je moral dati za 3 firkle vina. Od tedaj je lahko pel z drugimi fanti po (vasi) trgu in v trški gostilnici. Sedaj vsega tega ni več. Ko so naredili nov most, pa so kamen odstranili. Vzidali so ga v Pilhovo hišo, vidi se še danes. Kdor neverjame naj pa gre pogledat.

{škrat gospod} Škrati v Suhem vrhu pri Gornjem gradu

Pred več leti je bilo v Suhem vrhu toliko žita kolikor ga je kdo hotel. Veliko posestvo je res bilo a toliko so ga imeli kolikor so ga hoteli. Nosili so ga škrati. Pinterska Polona je bila za deklo. Ponoči jim je štrukle kuhala. Videla sta jih samo gospodar Ališ in njegova žena Tekla. Nekoč je rekel Ališ: »Danes pa mi morate prinesti 12 poličev vina» Polona je pa pomislila kdo bo pa štrukle jedel in pa pil. Šla je k shrambi opazovat. Videla je 12 puranov. Vsak je imel po eno krupo volne in eno vrečo (volne) žita. Gledala je kaj je to in se začela križati. Purani so pa vso vino popili in štrukle pojedli. Polona pa ni mogla biti tiho jezik jo je tako srbel in se je šla okrog hvalit da nosijo škrati v suh vrh volno in žito. Zato jo je pa pozneje obšla takšna groza ko je šla divja jaga mimo nje, da je bila pri priči mrtva. Od tistega časa ni

bilo več škratov v Suhem vrhu.

Žalžene v Podkrajnikovi zijavki. {žal žene / novi mot[iv].}

Ljudje pravijo da so bile v Podkrajnikovi zijavki žal žene. Nekoč pa je v bližini pasel neki pastir. Ta je zaspal in žal žene ga najdejo ravno spečega. Vzamejo ga s seboj v votlino. Tam mu pa dado jesti gozdnega listja. Ker pa on tega ni mogel jesti ga vzame neka žal žena v svoje naročje a fant se je naredil tako kakor bi spal. Tedaj reče neka žena drugi ženi

[4] {2}

»če bi fant vedel, da nam lahko uide. Zlesti bi moral pod ostrogo, ki ima oba konca v zemlji. Ako bi tako storil nimamo več moči čez njega. Ker fant ni spal je skočil žalženi iz naročja in zlezel pod ostrogo in jim srečno ušel. Te žal žene so bile pa tudi dobre. Ko je bilo neko zimo silno mrzlo. Začne neka žal žena kričati Podknik sej bob, sej bob. In je res šel sejat, ker pa je bilo silno mrzlo je bob letel s travnikov v gozd, a ta bob je tako obrodil, da so ga komaj spravili v shrambe. Ta žal žena je hodila spati k Podkrniku. Ko [je] zjutraj njegova žena vstala je prišla vselej ona. To pa ni bilo po volji njegovi ženi. Zato je šla k župniku po svet vprašat kako bi naj odpravi ženo. Župnik ji reče: »Kadar pride ji ni treba narediti drugega kakor malo ji popravi lase in je ne bo več.« Žena res tako stori in žal žene ni bilo več k hiši. Sedaj mu niso več obrodila polja, bogastvo je izginilo iz hiše, odkar je njegova žena pregnala žal ženo. {seje bob / bob / lasje}

Dve deklici.

Nekoč sta živeli dve deklici ki sta si bili dobri prijateljici in sta se domenili ktera bo prej umrla naj pride povedat kako bo na onem svetu. A ne sme priti ponoči k njej ampak opoldne ko bo solnce svetilo. In ~~des~~ deklica je umrla. Prišla je nazaj napoldan ko je druga deklica delala štruklje. Deklica se jo je zelo prestrašili in je bežala okoli mize. Zakaj? Mrtva deklica je bila jezna zato ker je mogla iti čez 9 mlinskih kamnov in čez 9 morij. Nato jo je podila ogrog mize zato ker bi jo rada zadušila. Nato pride g. kaplan ter stopi v sobo začne škropiti mrtvo deklico in deklica je izginila in zapustila vse. Drugi dan je šla deklica k kaplanu in mu nesla masla. Kaplajn se je zasmejal in rekel, da ni

bil on ampak je bil to ~~njen~~ moj angel varuh, veselo bom še živel dolgo let ali pa pojdem v svet.

[5] {3}

Coprnice.

{a} Pravijo da po cerkvi sv. Florijana čakajo coprnice in lovijo ljudi. Ko ga zagledajo ~~jo~~ mora bežat tak dolgo da pride do takega štora na katerem je zasekan križ nato ga pa spustijo. Ako pa jim ne uide na štor pa ga pustavijo [?] na metlo in jo mora jahati v Gradiško.

Dekanija v Gornjem Gradu.

Bli so v Gornjem gradu dekani, kateri so imeli svoje konje in hlapce. Tudi brez vsakih posledic ni bilo. Imeli so lepe konje in sicer eno lisko in miška. Hlapcu je bilo imel Florjan. Liska se je posebno odlikoval[a] po svoji lisi in košati grivi. Kadar je vozila miška kočijo so ga vsi ljudje občudovali zaradi hitrosti in lepote. Nekega dne je krmil Florjan konja a liska je žalostno (krmila) gledala hlapca. Ta ji ~~(je)~~ tiho zašepeče na uho: »Liska jej, le jej!« Ona se še zmenila ni za njega in se ni dotaknila krme. Florjan je imel pa za lisko vedno še kak kos kruha, ker je bila tako mlada in lepa. Ponujala ~~a~~ ji je a ni hotela vzeti niti kruha. Tedaj pa zapazi, da ima nosnice in levo stran glave oteklo. Ves obupan gre k č[estitemu]. g[ospodu]. dekanu Lovrencu Potočniku in je rekel, da jp je »špičmah« piknil. Pošljejo ga hitro k živinozdravniku, ki pa je bil samo konjederec. Konjač je prišel in pogledal lisko. Liska ga je pogledala in povesila glavo ker ni marala iti ž njim. Konjač je rekel da ne bo nič z njo in da bo poginila. Zvestemu Florjanu ni bilo po volji, da bi liska šla v smrt. Rekel je gospodu dekanu, da zna Urbančkova Tona zagovarjat strup. Seveda gospodu dekanu ni bilo po volji to ker ni veroval v vraže. Ker pa je Florjan toliko časa silil v gospoda in zatrjeval, da res zna, so mu rekli naj naredi kar hoče. Tona je (je) vzel svoj kolomon in čital kar iz zaprtega zato ker ga je znal na pamet. Florjan je Tonetu obljubil da ga bo peljal na božjopot če liska ozdravi in res je ozdravila, ko je pojedla kruh.

[6] {4}

{a} Coprnica in njen mož.

V davnih davnih časih je živela v gornjegrajskem okraju coprnica. Imela je tudi moža. Nekoč ko je mož že spal je žena vstala se namazala s skrivnim mazilom, sedla na metlo in rekla: hušk nad grmovjem nad košelovjem na beli grad.

Mož pa si je mislil »Kam le žena gre ko je tako dolgo ni domov? Drug dan pa je gledal izpod odeje kaj žena počne? Sedaj je videl kako se je namazala in sedla na metlo. Takoj nato pa je tudi on vstal se namazal in rekel tiste besede [in] sedel na metlo. A ni zastopil pravilni zato je rekel: hušk skoz grmovje, skoz košelovje na beli grad.

Sedaj ga je vzdignilo v zrak in ga neslo po grmovju, da je bil ves opraskan in razbit. (ker ni prav zo)

Ko je prišel domov ga je žena izpraševala kje je bil. Žena ga je pa skregala. Pozneje so to čarovnico sežgali na grmadi.

Stari Ajnik in vrag. {škrat nagajivec}

Stari Ajnik je bil strasten igralec. Nekoč je igral z drugimi soigralci v trgu. Pozno ponoči je prišel domov. Pot ga je vodila skoz gozd. Kar naenkrat zagleda pred seboj nekega moškega, ki mu je ponujal (kate) karte da bi igrala. Ajnik ni hotel a on ga vpraša zakaj? Tvoji brati pa le igrajo. Toda Ajnik ni hotel igrati. Neznanec mu še enkrat reče: »Tvoji brati pa le igrajo.« Toda Ajnik se ni hotel premotiti. Neznanec je nato izginil. Ajnika je bilo tako strah in [ni] več igral. Neznanec je bil sam vrag.

[7] {25}

Vraže

Ko se vzame vroča štruca iz peči se mora žnjo trikrat pobožat malega otroka po glavi in reči: »krempljam te, krempljam te,[LM324] krempljam te.« Pravijo, da tak otrok prej hodi.

{somrak} Kjer imajo pri hiši majhnega otroka, mora dotični, ki pride v mraku v hišo, pustiti zunaj neko stvar[LM346] ali robec ali klobuk in sicer do tedaj, da je dete staro tri mesece. [LM345] Če ne storijo tako, dobi dete somrak in se silno joče.

Ko prinesejo od krsta otroka domov, ga položijo na prag. Če se obrne otrok od vrat, je to znamenje, da bo šel po svetu, če pa k vratom, bo ostal doma.

Ko gre nevesta k poroki, mora vzeti seboj kos slanine, in jo dati nazaj grede od poroke kakšnemu beraču. Ko je gospodinja, ima tolste svinje.

Ko pride ženin po nevesto, da gresta k poroki, ga mora nevesta prej zagledati kot on njo, da jo kasneje ne zaničuje.

Kdor po poroki prej izpregovori, bo tudi tedaj prej izpregovoril, ko se bosta kregala.

Ko stojita ženin in nevesta pred oltarjem se mora pogledati na kateri strani sveče lepše gorijo. Tisti bo dalje časa živel.

Kadar duhovnik dva poroča, mora nevesta gledati, da je palec njene roke na moževi, ker drugače jo bo tepel.

[8]

Če ti kdo stopi na peto, se ne moraš poročati ali če se ti razbije zrcalo se tudi sedem let ne poročiš, ali če sediš pri mizi na vogalu.

Če koga ponoči mora sesa, mora dati nož pod zglavje in na papir narisati morsko taco [pentagram]. Če pa živalska mora sesa svinje,LM412 moramo tedaj ko koljemo svinje krvav nož umiti v vodi, katero vlijemo v korito.

Če imajo pri kakšni hiši grile, jih spravijo takole: Vloviti se mora najstarejšega grila, ki je čisto bel in ima krila. Dati se ga mora v prazno škatljico in če je mogoče ga se pritakne kakšnemu beraču v žep. Berač mogoče spusti škatljico v kakšni drugi hiši na tla in vsi grili se preselijo počasi za njim.

Ali pa jih na kvaterno soboto ob 11^{h} ponoči natepemo z metljo. To napravimo trikrat in grili izginejo.

Bradavice se spravijo takole: Toliko fižolov vzamemo, kolikor imamo bradavic. Kadar pečejo kje drugje kruh, se morajo vreči fižoli v peč, da popokajo. Dotični, ki ima bradavice, ne sme čuti, kako fižoli pokajo, zato jih ravno ne smemo vreči v peč doma. Polagoma odpadejo bradavice.LM216

Lahko se vzame špaga in se napravi na njo toliko vozlov kolikor je bradavic. in se vrže v ogenj.[LM216]

Grile še spravijo od hiše še na sledeči način: Vlovijo se tri grili in se jih nese do

[9]

tekoče vode. Pri tem se ne sme ozreti niti spregovoriti.

Moro si predstavljajo ljudje kot duha kakšne črne živali. Da mora ne muči kakšnega otroka, se povije z njim ogledalo in nož. Ko mora pride, najde nož in se zakolje in otrok je rešen. Če pa živalska mora muči svinje, mora gospodinja, ko pometa peč, z vročim omelom trikrat potegniti svinjo po vimenu.[LM113]

Kadar kopljejo majhega otroka, položijo v vodo rožni venec; otrok ko odraste raje moli.

Ako se komu napravi ječmen na oko mu ga lahko požanjemo. Kdor ima ječmen, vpraša drugega, kaj delaš? Ta pravi in napravi trikrat kretnjo z roko, kot bi žel: Ječmen žanjem, ječmen žanjem, ječmen žanjem in ječmen se posuši.

Če se kdo opeče, mu vzamejo iz njega ogenj na sledeči način: Trikrat pihnejo okrog bolečine in rečejo pri tem Bog Oče Bog Sin Bog sv. Duh na prošnjo sv. Lovrenca, potem zmolijo Očenaš a ne smejo izreči nikoli Amen.[LM271] To ponovijo trikrat.

Če se napravi komu bula, jo »prepeljejo«. V košček cunjice zavijejo staro mast in žnjo potegnejo po roki trikrat do koncev prstov na to nesejo cunjico do češpljevega drevesa in tam privežejo. Bula se posuši.[LM224]

Če ima bolnik zlatanico, mora svojo vodo v svinjskem mehurju obesiti na dimnik in ko se voda posuši, je človek zdrav.[LM164]

Kurja očesa se odpravi: Staro mast

[10]

zmešamo s česnjem. To se preveže čez dan in noč na nogo. Potem vržemo tisto mast kuram, da jo pojejo. To ponovimo še dvakrat. Če je kokoš klaverna, ji damo piti olja, ako ga ne dobi, pogine.[LM218]

{2 Božič} Na sv. večer proti polnoči[P780] mora iti gospodar v hlev; če živina gleda proti vratom, se bo dobro prodala.

{3} Na pust zjutraj pometejo hišo in nesejo smeti na njivo ter jih sežgejo v namen, da zažgejo (v namen, da zažgejo) vso žorgo pri hiši, če pa nesejo na sosedovo njivo, ostane žorga pri sosedu.[P1565]

{Torklja} Kadar predejo perice [predice], ne smejo pozabiti da napravijo križ na kolovrat, ko nehajo presti ker drugače pride torkla ponoči in zmeša vse predivo.

{4} V Veliki noči se mora blagoslovljen hren ostrgati in jajca zlušiti. To se potrosi okrog hiše, da ne pridejo kače blizu. [P2336, LM279]

{5} Koruzo nesejo k blagoslovu in jo dajo kuram zobat. [P2322] Pravijo, da jih lisica ne odnese.[P2246]

{6} Od snopa les, ki ga blagoslovijo na cvetno nedeljo, napravijo križe in jih postavijo in zataknejo po poslopjih in njivah.[P2007] To pomaga proti hudi uri.

Kdor sovraži človeka, ki je umrl, tega rado straši.

Če gre po cesti procesija, se mora pogledati skoz kol ki ima l̨juknjo, pa vidi da gredo za procesijo coprnice, ki imajo plave predpasnike.

[11] {II.}

Če vidimo zajca, da preteče pot po kateri gremo, ne bo sreče v kupčiji ta dan.[B1147]

Na sv. Jederti ne smemo delati na ~~zemlji~~ polju, ker bi potem miši vse podjedale.

Na sv. Martina in Valentina ne smemo delati z živino, ker sta to priprošnjika za živino.

Včasi[h] se sliši »divja jaga«. Divja jaga se imenuje zato ker reče mnogokrat lovec ko zgreši zajca: »Hudič naj te vzame.« Pa se vidi kasneje po noči divja jaga. Najprej leti črn pes, za~~n~~ njim pa bel zajec. In ko jo srečamo, moramo hoditi ob desni strani poti.

{Škratje} Mnogokrat se čuje, da lete škratje po zraku. In kadar kaj nesejo, tedaj žvižgajo. Če jih kdo sliši, mora reči:

Preljubi škrati, če nesete kaj, vrzite doli, pa ne name, ampak pred menoj ali za menoj. Pri mnogih hišah jih tudi krmijo.

Če imajo pri hiši mlade svinje, se jih ne sme pohvaliti, marveč [se] mora reči: »fuj te bodi in pljuniti; to trikrat.

[12] {36}

Duhovi in strahovi:

Mora. Če v spanju komu zman[j]ka sapa ter ga tlači v prsih, pravijo da to povzroči »Mora«, žival po vsem životu kosmata in z nogami z peterimi kremplji v podobi [narisan pentagram]. Odganjajo žival od otrok, od postelj s tem, da napravijo na post[e]lje in zibelke znamenje [pentagram], katero imenujejo »trautamora«. Mislijo namreč, da pride mora sesati otroke in ljudi. – Isto verujejo, da se dogaja tudi živalim, zato tudi na hlevih napravijo znamenje more; ker se baje pošast ustraši podobe svoje noge ter zbeži.

{Božič} Pehtra – baba. (Perhta) Če se na Sveti večer in Silvestrovo in dan pred Tremi kralji ne pokadi in škropi z blagoslovljeno vodo po poslopjih in okrog njih, pride P^{ehtra} ter uniči domove. Zato se tudi napravijo križi na vratih,^{P2028} hlevih itd.

{Smrt} Če mrtvaški zvonovi zvone in se zvon[j]enje ubrano sliši, tedaj umre hitro drugi človek v fari; ravno tako menda, če gleda mrlič na odru, tedaj že išče drugega, ki pride za njim. Kadar položijo mrtveca v krsto, dajo v blazino pod zglavje neko rastlinco, imenujejo jo »dušica«, zato, da se mrtvec ne ustraši, ko zagleda druge mrtvece. – Če v kakšni hiši diši po goreči sveči, pa je nihče ni prižgal, pomeni to, da kmalu nekdo umre. –

Ljudstvo tudi veruje, da mora človek imeti uši; če jih živ nima, jih dobi na odru, in trdijo, da je to res; da so zapazili v resnici en dan na mrtvecu uši, katere pa potem ne ve se kam izginejo. – Zadnji mrtvec čuva pokopališče, dokler ne umre drugi. –

[13]

Če se mrtvaška jama pogrezuje umre takoj zopet v fari nekdo. –

Če kura pri hiši začne peti (to delajo posebno rade kure z nagim vratom) umre kedo od rodbine. Kokoš pa pride seve takoj pod nož.

Če poje sova v bližini hiš, ali tuli pes po noči, napoveduje sigurno smrt.

Seve verujejo tudi [v] različna znamenja (»cahen daje«) ali pobija po vratih, miga post[e]lja itd. Poznala sem mizarja, ki je trdil, da mu vsako noč preden umre kdo v fari, pripelje ~~po noči~~ voz dil pred hišo in jih zvrne tja.

Če mrtvec ne more usta zapreti, pravijo, da je bil v življenju skop.

Luč, ki hodi okrog križpotov in po mejnikih pomeni dušo, katera ne najde miru, ker je sosedu vzela sveta.

V neki hiši v Št. Lipšu je umrla pred ca 25 leti, napravila je neko gol[ju]fijo; ko je umrla, nihče ni plačal maše za njeno dušo. Sedaj pa hodi nazaj. V hiši se sliši razbijanje, kreganje in jamranje. Če kdo stanuje v hiši, je menda mir, kadar pa je prazna, pa mimoidoči slišijo ropot, če gredo trkat in klicat utihne, kakor hitro gredo naprej, zopet slišijo.

Pripovedujejo tudi, da ljudi po noči neka moč vodi po poti naprej, da ne vedo kje so in

[14]

ko se zavedo, se najdejo na čisto drugem koncu nego kamor so hoteli.

Tisto pravijo tudi o živalih. Čestokrat se zgube ovce, cela tropa dirja iz paše. Bogve kam in najdejo živali včasih ure oddaljeno od doma, pravijo, da jih je odgnal hudir. –

Slično je tudi mnenje, da žene hudir cele trope podgan iz kraja v kraj. –

Mesec vživa spoštovanje kot moč, ki vzdiguje ljudi iz postelje, da hodijo v omotici okrog. (Mesečnost!)

Pomenljivi dnevi v letu:

Kar na novega leta dan delaš, moreš delati celo leto.

{Božič} Če se postiš na Sveti večer, Silvestrovo in dan pred Tremi kralji od zjutraj do svita zvezd (nič jesti in nič piti) veš 3 dni pred smrtjo, kedaj bodeš umrl.

Če se [na] Vincencijevo vidi prvič par ptičev, se isto leto poroči.

Če na Svečnico kapl[j]a pred od sveče nego od strehe traja zima še naprej.

Če Kakršno vreme na dan 40 mučenikov tako je 40 dni.

Če se na veliko soboto, kadar se zvonovi odvežejo, umiješ v tekoči vodi ali na vodnjaku, ohraniš celo leto lepo polt, brez peg itd.

Binkoštno nedeljo se skušajo pastirji, kateri prvi žene na pašo. Prvi dobi venec, zadnji je binkoštni »volej«, kdor pri hiši zadnji vstane je binkoštni »pondinjak.«

Sv. Petra dan je tako svet, da zleze celo kača v drevo. Kdor tisti dan češnje obira, pade sigurno iz drevesa.

[15]

Na dan sv. Janeza Krstnika cveti coprnija, kdor nese pri sebi seme praproti, vidi zaklade cveteti. Pod streho obešajo šopek travničnih cvetlic, marjetice, šentjanževo rožo, (Schafgarbe [rman]), ta obvaruje hišo strele.

Na dan Vseh Svetnikov se da na mizo kruhe in en nož, za duše rajnih, ki se vrnejo ponoči na svoje domove.

{1} Na dan sv. Tomaža (21. XII.) se lije svinec.

Pod posodo polagajo različne stvari: punčko, prstan, molek, culo itd. Kar zadeneš, te čaka to leto. {2} Olupi se jabolko tako, da ostane olup cel, olup se vrže črez glavo. Črka, kateri podobno se olup zloži na tleh, pomeni začetno črko imena bodočega ženina ali neveste.

{3} Če se vrže zvečer sredi sobe čevelj črez glavo in se obrne k vratom, se dotični isto leto poroči ali gre od hiše, nasprotno ostane vse pri starem. – {4} Zvečer iti pred hišo in poslušati kje se oglasi pes, v tistem kraju biva bodoči ali bodoča boljša polovica.

Samci tečejo v skladovnico po drv, če nabašejo pare, se poročijo; nepare, ostanejo isto leto še samci.

Zdravilna moč vode na Veliko noč, če se umije je zgoraj že omenjeno.

Blagoslovljene vode se porabljajo različne za različne stvari.

Če zapazijo na deželi, da bi se hotele katere znebiti telesnega sadu potom različnih zdravil ji prilijejo čajem vodo Sv. trijih kraljev; potem nobeno sredstvo ne pomaga.

[16]

Voda, blagoslovljena na veliko soboto se škropi po polju, da postane zemlja rodovitna.

Mlada mati ne sme izpod strehe, dokler ni bila v cerkvi. Vsaka toča istega leta bi se pripisala nji.

Ker povzročajo točo različne stare ženske, med katere se šteje po navadi [v] vsaki vasi sitne in opravljive, se stavi navadno proti meglam senene vile in grablje, da prepodi coprnice. Točo napravi stem, da zažge zavitek las, ter gre z meglo, ki nastane v oblake. –

Tatovi so uporabljali v pre[j]šnjih časih pri svojem delu posušene roke malih otrok. Če se take roke zažge, zaspe vsi ljudje pri hiši trdo in se ne prebude dokler gori roka.

Nekateri imajo moč pse napraviti tihe stem, da utaknejo predno da se bližajo hiši nož v zemljo, pes malo zacvili kot v bolečinah in leže tiho na zemljo. Najhujši pes na ta način ne laja. Kadar odide dotična oseba od hiše ~~še le~~ in vzame nož iz zemlje, se pes šele zgane.

Kadar gre divji lov po cesti, se more človek položiti v kolovoz ter tiho čakati, da odide. Neki mož iz labudske doline je menda storil to, ~~da~~ a lovec od divj[ega]. lova mu je vsekal svojo sekiro v ledja. Čutil jo je celo leto, a videl ne. Drugo leto isti dan je šel ležat na isto mesto in lovec si je vzel sekiro nazaj.

Če ogenj v peči poje, pravijo, da se jokajo verne duše. Natrosi se sol v ogenj.

[17]

Če se vedno za verne duše moli, pomagajo v sili. Nekdo je šel skozi gozd ter slišal roparje, ki so se menili: Dajmo ga. Molil je za verne duše in takoj je videl množico ljudi okrog sebe. Odšel je srečno mimo roparjev. –

Garje se zdravijo, če se partikel gar[i]j dal v škatlico, zraven en krajcar ter položi kam na pot. Kdor najde škatljo, dobi garje; prvi jih je rešen.

Če se kuhinjski ščurek nese namenoma k drugi hiši, gredo vsi za njim. Domača hiše se jih reši, tuja jih dobi.

Bradavice na roki se odpravi, če se z omelom krušne peči trikrat potegne črez bradavico ter zopet vtakne omelo (metlo) v peč.

Bradavice se tudi odpravi, če se poveže z nitko, nitko odveže ter pokoplje pod kap. –

Če se oklicuje zakonski par, mora se oklic vsaj enkrat slišati, potem se ima srečo pri svinjah.

Če gredo novoporočenci okrog oltarja, mora nevesta ženina prositi za oltarjem za denar za darovanje, potem dobi v zakonu vedno ves denar od moža.

Gledati se mora na sveče. Na kateri strani luč miglje, tisti pred umre. – {smrt}

[18] {Natek, 23}

Hudi časi!

V starih časih so ljudje zelo stradali, jedli so kar naprej ali teknilo jim ɟ ni nikoli. Ko so se tople jedi najedli so še šli nad travo ter jo mulili z zobmi pa vse eno jim ni nič teknilo, ter so vsi zraven trave pomrli. Živel je mož ki so mu pravili natek. Dokler je bil tisti mož lačen so bili drugi tudi in so od lakote mrli. Nekoč ko je bil v Mozirju sejem je neki mož prodajal črešnje. Prišel je k njemu mož Natek ter mu reče da naj mu da nekaj za jejst da je lačen, dal mu je dosti črešenj. Ko še mu ni bilo dovolj je rekel še eni ženi da je hudo lačen, potem mu je še ona kupila v neki gostilni dosti pečenk juhe in še mnogo druge jedi. Ko pa se je tisti natek dovolj najedel je zginila lakota.

Dobra zima. {Kača vrže demant}

Tisto leto ki je bila taka zima kakor letos je že 70 l? rodiv je vsak grm. Nekoč je bila na Savin[j]skem polju neka žena, ~~ter vidi v~~ videla je ko je ~~šla~~ lezla po polju tako velika kača kakor debela in dolga smreka. Lezla je naprej čez most, proti njej~~tam~~ pripelje neki voznik. Zelo se prestraši tiste kače, ter si je mislil dabo požrla njega in konje ter voz. Kača pa je ~~st~~ se izognila voza je stresla rep in mu vrgla demant. Tisti voznik je ~~odsl~~ odslej dobro živel ni mu bilo treba delat. ~~M~~ Imel je dovolj denarja. Resnica. [neberljivo]

[18] {Božič}

{4} Na božični večer denejo na glavno mizo nekaj velikih hlebov in jih pregrnejo s prtom. To so poprtniki.[48] Okoli mize pa naložé v posodah različnega žita. V tem je gotovo ta pomen, da je bil rojen Kristus v »Hiši kruha« (v Betlehemu), pa tudi ta, da si želi kmet blagoslova na žitnem polji. Kakor je daroval nekdaj Slovan svojih pridelkov bogovom, n. pr. Svetovidu, tako jih daruje nekako tudi Zveličarju.

II.

{5} Enako pripravijo mizo pred novim letom in pred sv. Tremi kralji.[P1129] Na ta dan naposled razrežejo hlebe in jih razdele domačim, od žita pa dobi nekoliko tudi živina. Na Novo leto in v začetku leta hodijo »koledniki« od hiše do hiše: to je starodavna ostalina v južnih krajih.

III.

{6} Na pustni torek je dan, ko ljudje nič ne delajo; pač pa mora biti na ta dan vedno pripravljena »potica«, da si je domači in tujci sami urežejo in vzamejo, kolikor hočejo. To je spomin poganskih časov in izraža lepo misel, da je vsaj en dan posel ali služabnik prost in enak gospodarju.[P1329]

IV.

Še lepši verski spomin in spomin prihajajoče pomladi je cvetna nedelja, ko neso mladeniči prvo cvetje v cerkev blagoslavljat. Neso ~~pa~~ »butaro« ali »vejnih« t. j. dolg povezek leskovih

48 Ker so pod prtom, morda prvotno podprtniki.

in drugih ~~ši drugih~~ tenkih šip, ki je ves ozaljšan s pisanimi trakovi, s cvetjem, z mačicami in tudi s kakim jabolkom. Mladeniči se poiskušajo, kateri bi prej prinesel domov svoje breme, in zato teko z njim iz cerkve. Palice porabi pastir, ko goni živino past,[P2052] kar je pa

[19]

drobnejšega, to razsekajo na kosce, in kadar je poleti nevihta, denejo blagoslov cvetne nedelje na žerjavico in prežene hudo uro.[P2066]

V.

Na veliko soboto neso dekleta blagoslavljat jestvine v cerkev. Ko so blagoslovljene, hite z lepo opremljenimi jerbasi domov. Katera pride prej, velja za pridnejšo; a marsikatera si nakopl[j]e ob tem bolezen.[P2222] Od blagoslovljenih jestvin, kakor pirhov, kolačev i. dr. mora dobiti vsakdo pri hiši, celo živini dado ostankov.[P2313]

VI.

Binkošti so Slovencu verski praznik, pa tudi praznik cvetoče pomladi. Deklica naj se umije [na] binkoštno nedeljo z roso, da bo lepa in njena polt bela.[P2899, LM207]

VII.

O kresu zažigajo grmade, kresove, okoli ognja pleše mladina,[P2482] hišna okna prepletajo s kresnicami in z drugim cvetjem.[P2626] To izredno veselje je namenjeno solnčni in nebesni svetlobi.

VIII.

Ob Vseh svetih se poslavlja prirodna moč, ljudje pa se spominjajo tudi svojih pokojnih in molijo za verne duše. Nekdaj so menda čuli ob grobovih, zato se imenuje spomin vernih duš »vahti«, t. j. vigilia, in ponekod dele po hišah otrokom in siromakom hlebčke, imenovane »vahtiče« (vahče) ali »prestiče« (prese).

IX.

To so le nekatere obkratkem omenjene verske navade. Reči smemo o slovenskem narodu, da prešinja vernost vse nje-

govo življenje. Koliko tihe sreče in prave zadovol[j]nosti daje to narodu, vedo tisti, ki živi z njim in ga opazuje natančno

Zajc Angela, Gaberke 55 p[ošta]. Šoštanj

[20]

Stare pravde {Čarovnice ga prisilijo k plesu}

1.) Nekoč je živel neki človek, in je šel nekoč ponoči od doma. Ko je stopil spraga je videl kako neke luči skačejo po travniku. Ker ni bilo druge poti je moral na ravnost po travniku. Ko je prišel do prve luči ga je prijela in začela plesat z njim, ko ga je ta spustila ga je prijela druga in tako na prej. On je ugibal kaj bi naredil in slednjič se spomni da mora narediti križ. Hitro naredi križ. Luči so ga spustile in letel je vesel domov. Te luči niso bile ni česar drugega kakor čarovnice.

2.) Nekoč je živela neka gospodinja in hlapec. ~~K~~ Tista gospodinja je bila čarovnica. Nekoč je [hlapec] opazoval gospodinjo kako se je napravljala. V kotu v hiši je imela neko mazilo s tem se je namazala. Po tem [skrita/prepognjena vrstica] košovjem. On se je tudi namazal in je prej gospodinjo na robe zastopil pa je rekel smuk po grmovju smuk po košovju. Prišel je na tisto mesto kjer so bile zbrane čarovnice. Prišel je ves rastrgan in umazan. Tista gospodinja mu je rekla naj se vsede in je, pa se ne sme pokrižat[i] in ne rečti /hlana/ hvala Bogu sedaj sem pa sit. Ko se je najedel in si naložil polne žepe potice je rekel hvala Bogu sedaj sem pa sit. In pa še za jutri bom imel. Zjutraj ko se je prebudil je imel v žepih same jajčne lupine. {jed čarovnic}

3.) Če ziza otroka mora moramo mu djati nož in ogledalo na prsa. Ko pride mora se misli pogledati v ogledalo in med tem se ureže na nož. Če je mora pri svinjah moramo obesiti v svinjak konjsko glavo.

[21]

{1} 4) Za pust ko pečemo krape,[P1336] prvi krap, ko se speče ga moramo iti jest v kako hruško ali jabolko. Češ da bo rodila obilo sadu. {2} Na cvetno nedeljo ko prinesejo dečki butare domov jih morajo djati v kako črešnjo ali jabolko da bo imela več sadu.[P2014]

5.) Včasih se vidijo navadno od 10 po noči pa do polnoči neke luči. Večkrat se je že hotel kdo prepričati kaj pomeni to. Ko je prišel do tja se mu je luč skrila. Če je hotel dobiti luč, je moral vreči rožni venec, tako da je imel na sredi rožnega venca luč. Tedaj mu ni mogla uiti. Tam notri so pokopani dnarji.

{3} 6) Ko nesejo na veliko soboto k blagoslovu in katera je ~~bo~~ prva doma so pravili včasih, da bo najbolj pridna vse leto.

Srebre Pavla VI. Razred.

[22]

Ko se je moja stara mama žen[i]la so imeli tako navado, da so na gostiji dali pred nevesto krožnik prvi je šel starešina pred nevesto ter dan na krožnik pred nevesto nekaj denarja za njim pa so šli drugi in dali nekaj denarja Če se je krožnik razbije tedaj je bil zakon nesrečen.

II.

Če se na veliko soboto krompir sadi, ljudje pravijo da tisto leto [zraste] dosti in lep krompir.

III.

Ko črn kruh pečejo ko štruco iz peči dajo ?fanemu otroku po laseh tedaj ima baje lepe lase.

IV.

Na Urški je bil neki kmet ki je imel vole ko je pa je bil blizu gore Urške povodni mož. Ta bi bil rad ~~vole~~ vodo nesel v neki graben. Pa je prosil pri kmetu, da bi mu posodil vole, da bi zvozil vodo v grab[e]n. Kmet mu ni dovolil. Ko je kmet zjutraj šel gledat vole so bili popolnoma mokri. Zvečer je hlev zastražil. Kljub temu je prišel povodni mož ter vzel vole in je šel z njimi vozit vodo. Tretji večer je dal kmet vole zakovati. Pa vsejeno je prišel povodni mož. Zjutraj je kmet našel mokre vole in zraven volov mošnjo cekinov.

V.

Nekoč na soboto [z]večer je prala neka žena perilo. Pa zagleda belo ženo, ki je prala perilo. Žena se je tako ustrašila, da [ni] nigdar več v sobo[to] prala perila.

VI.

Če na cvetno nedeljo zjutraj snop nesejo v ~~hiso~~ hišo pravijo stari ljudje da so muhe tisto leto zelo sikne

[str. 23]

Bilo je približno pred 30 leti, in sicer v neki vasi blizu Velenja. V kmetski hiši je nekega dne nenadoma začelo strašiti, ljudje so sklepali in govorili, da je to napravila neka »copernica«, kateri domačini niso hoteli dati, kar je ona zahtevala Živina v hlevu se je sama odklepala v kuhinji se je vse postavilo na ognjišče, v taki ravni črti in čisto ob robu, kot bi vrv potegnil. Tudi v sobi se je vse razložilo na mizo in istotako po robu. Nekaj časa so bili ljudje v velikem strahu, da si niso upali niti v stanovanje, a ko je trajalo to že teden in nato še dva, so se le privadili in zlagali vse stvari na svoja mesta. Ali ves trud je bil zaman; ko so zapustili sobo ali kuhinjo, je bilo zopet vse narobe. Zato so prosili sosede, da jim gredo oni spravljat živino v hlev in posodo in pohištvo na svoja mesta. Šli so tudi moj ded, in kolikokrat so potem ves v strahu pripovedovali, kako sta s sosedom stopila v hlev, prijela živino in vsak pri svojem govedu delala velike križe. Ko sta priklenila vso živino, se je zadaj spet odklepala. Pravili so tudi, kako je sosed pri zadnjem govedu zadržal nekoliko časa z obema rokama za verigo, tedaj pa ga je sunilo s tako silo proč in vsa živina je bila zopet prosta.

To se je ponavljalo toliko časa, da niso pozvali iz grada Thurna dve gospodični, o katerih so trdili, da sta bili ciganskega rodu in te so nekoliko zagovorile poslopje, in od takrat imajo mir.

Gaberke, Melanšek Marija.

[24]

Vraže.

I. Ponekod tudi verujejo, da sesa mora svinje. To pa opazijo tedaj, če svinja leži vznak in zraven stoče, kakor da bi dojila mladiče. Da zabranijo dostop mori, narišejo na vrata od svinjaka podkev,[LM111] ali pa umijejo v koritu nož, s katerim koljejo. Tako mora beži daleč od poslopja.

II. Da otroke ne mučijo gliste, napeljejo na nit česnovih zrnc in dajo otroku okoli vratu.

III. O Veliki noči se da kokošim »žegna« iz sredine kolača v en obroč od soda, da jejo vse skupno iz sredine, zato, da jih lisica ne vidi.[P2323]

IV. Okoli nas je gozd in na njega zapadni strani je velik in strm plaz, v njega vznožju pa teče Velunja. V tem plazu je baje zakopan velik lonec, poln denarja, ki ga je zakopal neki skopi čevljar. Ta denar cvete vsakih par let in sicer z modrim plamenom. Pravijo, če kdo želi dodati isto količino denarja, kakor je že v njem, ta ga lahko najde v času cvetja. – Dosedaj še ni nihče poizkusil.

{Gaberke / 25}

[25] {25/ Mleko odvzeti}

Vraže

Bila sta dva kmeta v Lomu eden je bil bogat a drugi ubogi. Bogatejši je imel dosti živine. Revnejši se je spremenil v kačo in je šel mu krave molzt. Tako večkrat: živina je imela manj mleka in ~~tisti~~ bogatejši kmet je začel opazovati kdo mu krave molze in je opazil kačo. Razsekal jo je na drobne koščeke. Drugi dan so videli, ~~ko je bil razbit in je kmalu umrl.~~ [prečrtano in dopisano z odraslo pisavo] {da je bil revnejši kmet ves potolčen in je za dobljenimi ranami umrl. / Topolšica / Rožič Angela}

[26]

[27]

ki počiva [nečitljivo] tukaj« Ivan Pečanik.

{Vile – bob}

V Zederetovim pečinah so stanovale vile in so zmiraj klicale Penšek sej bob in potem je vsjal bpb, a vile so ves bob pobrale in snedle. In potem je drugo leto tam zrastu tako lep in mnogo boba da ga niso mogli niti spraviti. Franc Pebnšek

Ženska je šla domov kar naenkrat pa pihne mimo nje nekaj čudnega. Lizika Kolar.

{Vile – skozi strožnice![49]}

Enkrat je biu 1 pastir pa je živino paso pa so prišle vile in ga ukradle zvečer je prišla živina sama brez pastirja njih je skrbelo ki je on. Ko je enkrat se naredu da spi vile so rekle ko bi bil pametn bi šou čez to grmovje domov vile so potem šle na sprehod pastir je pa ustau in šou domov. Ivan Rovšek.

Je šov na en grad gor je pa videv da so tri škafi denarja zrav njih pa tri črni mački.

[SKLOP b]

{[z rdečo:] Ma, 25, Mencej s tovariši, 1)}[50]

Narodno blago (zbrano v Mislinjski dolini in iz Št. Florjana nad Doličem).

I. del.

Na predvečer vernih duš dneva, nastavijo na mizo skledo kislega mleka in žlico za verne duše. {Verne duše} – Ponoči leta okrog »škopjenk«, žareča krogla z dolgim žarečim repom. Prinaša nesrečo tem, ki ga vidijo. Včasih obvisi v vejah drevesa pred hišo ali sede na okno in gleda v sobo. Kdor ga vidi, naj napravi križ in razpršil se bo na 1000 isker. Je bržkone hudobni duh v tej podobi. – Kadar se prikaže mavrica, pojdi nag[B1895] do njenega vznožja, tam te čaka vreča denarja in vreča uši.[B1892] – Ponoči hodi včasih mora človeka tlačit. Leže na trebuh in hoče človeka zadušiti. – Ponekod imajo verne duše opolnoči mašo. Posestnik Sedar je šel nekoč opolnoči mimo cerkve na Kozjaku. Slišal je orglje doneti in videl, da je cerkev razsvetljena. Stopi k vratom, odpre in vidi polno ljudi brez glave. Kako je Sedar domov prišel, sam ni vedel. Od strahu se dalj časa skoraj ni mogel ganiti z mesta in premakniti nog. {Brezglava maša}

Ko drvarji drevo posekajo, napravijo na štor s sekiro križ. S tem pomagajo tistim, ki ji jih preganja lesni [= gozdni] mož,

49 Morda ostrožnice, ostroge = robide.

50 [dolepljeno nad snopič] Štev. 25 po »Virih« / zapiski iz Šaleške, Savinjske doline / Martin Mencej / a / 12 listov.

tudi divji jager imenovan. To je hudobec v podobi lovca, ki priredi večkrat divjo jago. S čredo psov, ki so duše pogubljenih, preganja druge duše. Včasih ~~druge~~ te duše mislijo, da so že ušle in vse srečne drvijo v prostost, pa se zopet zakadi za njimi lesni mož, strelja, psi bevskajo in ~~jih~~ zopet ujame duše. Ako je kak človek tisti hip na poti, koder gre divja jaga, naj leže z desno stranjo na desno stran ceste (v gozdu naj sede na štor s križem), in miži, drugače zasadi divji mož sekiro vanj. Neki mož tega ni vedel, sedel je na štor brez križa. Lesni mož ga opazi, vzklikne: »vidim štor, zasadimo sekiro vanj« in zamahne proti njemu. Od takrat je čutil ta mož strašne bolečine v križu in ni mogel več ravno hoditi. Potoži domačemu župniku in pove, kaj se mu je dogodilo. Župnik mu naroči, čez leto in dan ob isti uri, isti minuti sesti zopet sredi gozda na isti štor, toda prej naj zariše s sekiro križ nanj. Kmet stori tako in čaka. Lesni mož

{2)}

vzklikne: »tu je štor, v katerem sem lani sekiro pustil, izderimo jo,« napravi gib, kakor da izdira sekiro in kmet na štoru začuti veliko olajšanje. Od takrat dalje je bil zopet zdrav. – V mraku ne pusti trojnih vrat skozi hišo, ako so v isti smeri, vseh treh naenkrat odprtih, sicer gre divja jaga skozi in lahko zadene nesreča vso hišo. {divja jaga}

2.) Vetru, ki se joče, naj najstarejši otrok pri hiši nese pepela in ga potrosi. Potolažen bo.

3.) Če otroka ali svinje, zlasti mlade prašičke dolgo gleda človek z velikimi očmi (ali zrastlimi obrvmi), dobi ureke (ponekod urok imenovan).[LM352] Spozna se urek ker postane telo nekako trdo in otrplo.[LM349] Ureke na otroku preženeta voda in ogenj. 9 žarečih ogljev deni v lonček mrzle vode. Potegni z lončkom 3x otroku preko prsi. Vzami nato oglje iz lončka. Če je še živo, si odpravil urek, otrok je zdrav, če je oglje mrtvo, otok nima ureka ampak kakšno dugo bolezen.[LM352, LM353] Urek na svinjah preženeš z leskovo šibco in s štetjem nazaj. Z leskovo šibco udarjaš urečenega prašiča ~~in~~ v presledkih in vsakokrat govoriš: 9 urekov je, 9 jih ni, 8 jih je , 8 jih ni, 7 jih ni i.t.d.[LM359] Ko prideš do nič je prašič ozdravljen.[LM356] – Moro ~~se~~ od svinj ali ljudi preženeš, če narišeš na line ali vrata svinjaka, ali na posteljo ljudi

morsko nogo. (Zvezdo, ki nima ne začetka ne konca: [pentagram]). Revmatizma se rešiš s pomočjo izkušene ženske, ki ti ga »dol moli«. Če ga imaš n. pr. v desni rami, poteza žena narahlo od rame, črez desni del telesa po desni nogi do konca prstov (od tam gre revmat[izem]. tja, kamor ga nažene). Pri tem izgovarja zdravilne čudodelne besede: »Jaz začnem s svojoj rokoj z božjoj pomočjoj. Pomagaj Bog oče, Bog sin, Bog sv. Duh, Sv. Trojica in Marija Devica. Fergifte, fergiftni maternik naj prežene vse hude katarje tja na tisti kraj, kjer si nobena zverina krempljev ne brusi (2. kjer ni muh, 3. kjer ni travce zelene).[LM185] Ko ženska 3x poteza, začuti bolnik rahlo šumenje po kosteh, revmatizem odhaja, ni ga več.[LM178]

Turov se rešiš, da jih prerišeš. Z ogljem napravi krog turov kroge, potem iste kroge na kakšno palico preriši, ki jo nato položiš na pot, kjer hodi mnogo ljudi. Tisti, ki bo palico pobral, dobi z njo vse tvoje ture[LM222] na istih mestih kot si jih imel ti. Tvoji splahnejo. {transplantacija [?]}

{3)}

Bule prepelješ kamor hočeš. Vzemi 3 stvari: orehove luščine, travo bulovko {katero / vzorec} in mast. Bulovko stolci, pomešaj z mastjo, napolni s tem 3 orehove luščine. Vsako luščino vleci trikrat okrog bule (naopank – narobe), nato deni luščino na kako drevo ali kamor hočeš. Natanko tam bo nastala bula in bo teklo iz nje. Ti je nimaš več.[LM24]

Krofe z lahkoto odpraviš, ako jih žuliš z roko, kadar mesec ~~dol~~ gor jemlje, gledaš v mesec in ponavljaš: Kar gledam, naj raste, kar žulim, naj se posuši.[LM98]

Ječmen na očesu požanji. Na tešče[LM366] ~~vleci~~ naj ti kdo mimo bolnega očesa 3x naopank vleče z roko. Ti ga izprašuj, on ti odgovarja. »Kaj delaš?« »Ječmen žanjem.« »Pfuj te bodi, bek (proč) z njim.« Izginil bo, kot bi trenil.[LM367]

Kurje oči zavežimo z nitjo, potegnemo nit z njih, položimo nit v vodni tolmun. Ko nit segnije, zgine bradavica.[LM215] Še boljše je, da jih namažeš s slino črnega polža.[LM2015] Tudi zginejo. Prav tako jih ozdraviš, ako jih namažeš z belo vodno peno. [LM2015]

Vrag se boji križa in blagoslovljene vode. Prikličejo ga učeni možje s kolomon bukvami. (V Mislinjski dolini je več takih, ki to znajo). Prikaže se v vsaki podobi, samo ne v podobah goloba ali jagnjeta. Ponekod imajo v hiši hudobce v podobi črnih mačk ali ščurkov. Znašajo ponoči gospodarju, kar si poželi, skupaj. Ako jim zvečer nastavi~~jo~~ vrečo žita na skedenj, bo zjutraj poln skedenj žita. Nastavi denar, zjutraj ga boš imel na mernike. V zameno dobijo hudobci dušo gospodarja, ki je obogatel na njihov račun. – Tudi škrati znašajo ponekod bogastvo skupaj, a potem se jih težko iznebiš. Vedno so ti za petami. Vrag straši navadno na križpot[j]ih. Včasih pomoli v kakšno hišo krvavo stegno skozi okno. Navadno straši na kvaterne srede in sobote od 11^{h} do ½ polnoči. {Kvaternik} Če na kv[atrno]. sr[edo]. in sob[oto]. kakšno stvar zvečer predolgo delajo, jo nadaljuje vrag ponoči. Vrti kolovrate in slamoreznice (marsikdo je že slišal v takih nočeh na skednjih brnenje strojev). Takisto se zgodi, če ne napraviš križa pred delom.

5. V Št. Ilju p[ri]. Turj[aku]. je dolg velikanski grob (pred kapelico, kjer je narisan sv. Krištof). Tam počiva ta svetnik. Zemljo s tega holmca vedno vozijo proč, pa je je zmiraj ~~na~~ enako veliko. Ponoči se vrne odvožena zemlja.

{4)}

Na gori sv. Uršule se vidijo vdolbine kolena te svetnice, ki je klečala na kamnu.

5.) ~~Na~~ V Misl[injski]. Dolini še vedno molijo k sv. nedelji ali soboti (N. pr. Še na čast sv. nedelji zvečer). {poosebljeni dnevi!}

6. 7. Čarovnice škodujejo ljudem. Ako hočejo kakšnim kravam odvzeti mleko, napnejo v gozdu ali na kakem samotnem kraju med drevjem vrvi in potezajo zanje. Z drevesa teče mleko, krave ga pa potem nimajo. – Ponekod čarajo župniki (Verjame ljudstvo). Z monštrancami pokažejo čarovnicam, kam naj vsujejo točo. {toča, [?]} Ponekod je vera, da nastane ravno tisto leto, ko so kakšne verske svečanosti v fari, v tisti fari potem kakšna vremenska neprilika, n. pr. toča, strele, povodenj.[B1944]

9. Potres nastane zato, ker luna takrat mrkne.[B2207] Kadar je mesec mlad, se ne sme nič saditi ali sejati. – Vsak človek ima svojo zvezdo. Ko umrje, se njegova zvezda utrne.[B2238] Ne štej zvezd. Kadar prideš do svoje s štetem, se ti bo utrnila in priči umrješ.[B2232] Kadar se kakšna zvezda utrne, poželi si tisti trenutek kaj. Vse se ti bo izpolnilo.[B2241] Kadar se v noči rimska cesta skrije, mora vsak voznik živino takoj izpreči, drugače bo nesrečen on in živina.[B2251] Nekateri so že videli nebesa odprta (sijaj na nebu, sladkost v srcu). Ta hip so si kaj zaželeli, ki se je v bodočnosti uresničilo. S pokom so se nebesa zaprla.

II. del.

1.) Neplodne ženske imenuje ljudstvo jalovke.[LM305] Noseče ženske – široke. Da bi ženska postala neplodna, naj pije ovčje mleko. Takrat nosi potem tako dolgo kakor ovca, nato splavi.[LM313] Ako se noseči ženski zljubi kaj posebnega jesti in se v tistem hipu kje prime, ima otrok potem isto znamenje ravno tam, kjer se je mati prijela.[LM209] N. pr. če reče »rada bi črešenj« in se dotakne lica, ima otrok na licu veliko rdečo bradavico kakor črešnjo. Noseča ženska ne sme preveč gledati živali, da ne bo otrok živalim podoben, ne sme gledati mrličev, da ji otrok ne umre, naj gleda lepe podobe in lepe otroke, da bo otrok lep. Otroka naj ne nosi pred letom dni na dež, drugače bo imel pege na licu.[LM207] Če je v postelji v slamnjači neke pos[ebne]. vrste trava {katere?}, bo otrok potem močil posteljo, bo kradel, bo imel garje ali krece, zato imenujejo to travo v narečju »šelmovka, krecovka« i.t.d. (Podobna je gabezu, žanjice jo skrbno odbirajo od žita in mečejo proč.[LM229, LM330]

{5), ustrašiti zli duhove, ropat!}

Ko se nese otrok h krstu, naj močno zvonijo (v cerkvi z zvončkom), potem bo otrok dober pevec.

Če hočejo, da bo zelo pameten, naj ga dolgo ne nesejo h krstu.

(o mleku skopan – belo kožo)

Če hočejo, da bo imel kodraste lase, naj ga kopljejo v prekuhani vodi.[LM235]

Da se ženski olajša porod, naj skuhajo jajce. Vodo, v kateri se je kuhalo, naj spije porodnica.[LM309] Porod se tudi olajša, da se presna štrona {?} segreje in položi porodnici na križ. V prvo kopel naj se položi otroku, »rožni venec«, da bo pobožen, denar, da bo bogat, igla, da bo postal krojač ali deklica šivilja. Križevnik pri otroku prežene čarovnice. Predno je otrok krščen, naj se ga nihče drug ne dotakne, kakor mati. Da dolgo spi, mu kuhajo mak.[LM338] Ako gost ne sede, ko pride, odnese otroku spanje.[LM337] Da zopet zaspi, naj ga mati pri prih[odu]. obiska hitro previje, gost naj sede, otrok bo zopet zaspal.[LM339] Urekov naj ga mati zelo varuje.

Porodnica ne sme prej na polje, da gre v cerkev, drugače bo vse polje toča pobila. Za krstnega botra se naj nihče ne brani biti, drugače mu bo živina poginila. Z otrokom naj ne gre botra na stran, drugače bo močil posteljo.[LM330] Z otrokom naj tudi ne hodijo v gostilno, drugače bo lump in zapravljivec. Mati otroku stiska glavo, drugače bo »kopasta«. Stiska mu nosek, da ne bo širok.[LM315]

Če dobi otrok »vret« (Mu vrešči v prsih),[LM342] naj denejo 3 žareča oglja v lonček in pokrijejo z robčkom. 3 rise narede otroku čez prsi, če je oglje še žareče, otrok ostane, če je mrtvo, umre.[LM342] – Če porodnica šiva, predno gre v cerkev, otroka potem vsi sovražijo. Če čita v postelji, na stara leta nič ne vidi.[LM316, LM368] Krpe od križevnika naj se ne vlačijo po dvorišču, sicer otrok ne bo znal na obleko paziti. Da otrok hitro spregovori, naj mu speče mati štruco. Še toplo naj potegne 3x po otrokovi glavi (Prej »ofna« glava (mehka na temenu) se mu zapre, otrok spregovori).[LM323] {govor}

2. Ko pridejo snubit, se nedobrodošlim snubcem ponudi črna kava, v znamenje, da so odklonjeni. Dobrodošlim se hitro ponudi stol. Če se zmenijo, da ženin nevesti aro, kakih 1000 Din. S tem denarjem se poplača nekaj stroškov za gostijo. Če se nevesta skuja, mora vrniti dvakratno vsoto. Nevesta v oklicih ne sme v mraku več iz hiše brez spremstva. Kakega mesa ne sme nositi, drugače živina pri hiši pogine. Nikakega posebnega dela naj ne opravlja.

{6), železo}

Srpa, prelice, motike in sploh kakega železnega orodja naj nevesta ne prinese k novi hiši, drugače bo živela samo tako dolgo, dokler bo to železje trajalo.

Ko pridejo svati po nevesto, stoje nekaj časa pred zaprtimi vrati. Od znotraj ~~navz~~ven pošiljajo po vrsti razne ženske z vprašanjem, ali so prave. Nazadnje šele pride nevesta, ki prinese 2 kozarca vina, ženinu in sebi. Nato gredo v cerkev. Ko je obred v cerkvi pri kraju, gresta ženin in nevesta krog oltarja. Nevesta naj gleda, da pride pred ženinom okrog, takrat bo ona gospodar pri hiši. Tudi naj ženina 3x za suknjič potegne, potem jo bo v zakonu prav posebno rad imel. Ko gresta iz cerkve, je važno, kdo prvi spregovori. Tisti bo moral v zakonskih prepirih vedno prvi popustiti. Ko sleče ženin na poročni večer srajco, naj mu nevesta brž zveže srajčne rokave v hrbtu, tako si bo ohranila trajno naklonjenost svojega moža. Pred odhodom v cerkev k poroki si naj vsuje nevesta peščico prosa v čevelj. Ko pride iz cerkve, naj prešteje prosena zrnca. Kolikor jih je, toliko otrok bo imela. {votlina! Proso!} Ko pride nevesta iz cerkve in prvič na svoj novi dom, naj gre 3x krog nje in vrže dinar v peč, da se stopi. Potem bo imela srečo pri peki. Kruh se ji bo zmiraj posrečil.

3.) Če bela kura poje, pomeni smrt v hiši tisto leto. Ravno tako, če poje mrtvaški ptič (sova) ali če bije mrtvaška ura (črv v lesu), če rije krt pred hišnim pragom ali v hlevu, če pes tuli, če se sanja o izpadanju zob, ali če se sliši ponoči spomin (udari ob tla, se podere skladovnica drv, kdo hodi, če se potegne kaka senca preko zida).

Če mrlič gleda na 1 oko, pomeni da bo eden iz tiste hiše še to leto umrl. Če se preveč jočejo pri smrti, duša ne more iz telesa. Mrlič težko čaka, da ga pokopljejo, kajti, dokler je telo še »nad zemljoj« (na mrtv[aškem]. odru), duša ne more v nebesa oziroma k sodbi. Mrliča ne sme umivati, nositi ali zvoniti kdo iz bližnjega sorodstva. Mačk ne puščajo k mrliču. Mrliča (mošk[ega].) obrijejo, da bo lep vstal na sodnji dan. Ko gospodar umre, se mora vsa živina zbuditi (če je ponoči) in nakrmiti, drugače pogine vse kmalu za umrlim gospodarjem. Novi gospodar naj ob smrti prejšnjega stopi k čebelam,

{7), čebele – smrt.}
udari po vsakem panju in zakliče: »Gospodar vaš je umrl, zdaj sem vam jaz gospodar.« Če tega ne stori, bodo propadli vsi roji čebel.

Ko kdo v hiši umrje, se tisti trenutek ustavijo uro. Sveča, ki jo drži umirajoči ob zadnji uri, pomeni srečo za tistega, ki jo ima. Vrv obešencev tudi prinaša srečo. Ko kdo umre, ostane za to določena ženska vedno v sobi poleg mrliča, drugi ljudje prihajajo in odhajajo poljubno. Ponoči se jih mnogo zbere, ki jejo in pijejo, pojejo, molijo in se šalijo. Družbe ljudi primolijo v sobo rožni venec, nakar vsi navzoči pokleknejo in z njimi molijo do konca. Mrliča odneso iz hiše z nogami naprej. Pri vratih postavijo krsto 2x na tla v obliki križa, preden jo odnesejo iz hiše. Oder (mrtvaški) se mora raznesti, preden pridejo pogrebci od pogreba nazaj. Za krsto se škropi blag[oslovljena]. voda. Kakor daleč padejo kapljice, tako daleč nima duh umrlega pravice nazaj hoditi. Za umrlim je sedmina prej in pozneje. – Kdor po grobu stopa, je nesrečen v življenju. Če gospodinja na kvaterno soboto pere ali peče, mora po smrti nazaj hoditi in isto delo opravljati, (Gospodinjo Plešejko, ki je vedno ob sobotah prala, je par let po njeni smrti našel sosed ob polnoči pri vodnjaku. Na vprašanje, kaj dela, je zavpila 3x s čudnim glasom: »Perem, perem, perem!«).

B. Letni časi

1. Na dan sv. Katerine se mora strnišče videti, potem se vsak mesec strnišče vidi. Ako se pa ne vidi, je huda zima. {2} Na sv. večer, na predvečer novega leta in Kraljevega dne {3 božiči}, kadijo in škropijo po sobah[P552, P991] in gospodarskih poslopjih, da da Bog srečo in blagoslov v hišo. {3} Na tepežkanju govore otroci različno. Radi se postavljajo s tema 2 voščiloma: 1. Rešte se, rešte, zdravi in veseli, da bi bili kletu bolj zdravi, kot ste bili letos. Da bi bili »kunštni« kot lisica, hitri kak zajec, močni kot medved, bogati kak Rotšild. 2. Rešte se, rešte, žakelj razdrešte, noter poglejte, dinar ven dejte, en dinar al' dva se vam nič ne pozna. (3.) rešte se, rešte, košati, bogati, da bi dolgo živeli pa srečno smrt 'meli.)[P327]

{4} Na sv. večer, ko greš od polnočnice, potresi drevje, o katerem si želiš, da bi tisto leto dobro obrodilo. Čim bolj si ga tresel, več bo sadu.[P741] {5} Ko prideš od polnočnice, pojdi k čebelam v panje. V katerem

{8)}

slišiš matico peti tiste bodo tisto leto rojile.[P746] {1} Na predvečer sv. 3 kraljev položi gospodar na mizo 3 hlebe črnega kruha in leskovo šibo.[P1133] Ta kruh se imenuje »stovjenk«. Gospodar ga nareže vprežni živini preden odide spomladi z njoj prvič na delo. {2} Z leskovo šibo živino udari, nakar je tisto leto[P1133] sreča z njo in pri delu. {3} Na Kraljevo, o novem letu in v Svečnici pojejo koledniki ponoči od hiše do hiše z zvezdo in z mačekom (oseba, ki pobira darove). {koledniki o treh božičih; 4} Na Kraljevo pojejo sledečo pesem:

1.)[51] Sv. trije kralji
so brumni možje
z mesta Jeruzalena
prestrašeni so šli.[P1204]

2) Herod se je prestrašil
in rekel je tako,
umorjeno bo dete
ki je rojeno b'lo.

3) Angel se prikaže
in govori tako,
ne hodite k Herodu,
ki dete vmoril bo.

4) Zvezda gre pred njimi
jim sveti prav lepo
nad štalco je obstala,
kjer je to Dete b'lo.

[51] Zaporedje kitic je v rokopisu korigirano, prvotno 1, 4, 2, 5, 6, 3.

5) Sv. trije kralji
pri jaslicah kleče,
mira in kadila
Bogu darujejo.

6) Mira in kadila
in čisto zlato,
nobenemu človeku,
le samemu Bogu.

7.) Slišali smo praviti, da ste svinjo davili,
naj bo prašič al prasica, nam pa sliši[52] klobasica.[P1204]

Pust. Ob pusti se podirajo bori za trske. {6} Otroci se gugajo na gugalnici, ki si jo napravijo na skednju ali pod kozolcem. Tudi odrasli se pridejo gugat, zlasti pustne šeme.[P1585] {7} Po hišah pečejo krape,[P1336] zvečer pa »norijo« (igrajo razne domače šaljive igre), n. pr. Tkalci, obrtniki, čevljarji, vojaki, Jaka, kje si?, Bikrli–bakrli, Repo krademo, Gospodarja z grunta spravljamo, Rihterja stavimo, Gospod in gospa gresta na »šprancir« Slepa miš, Kino-operacija, Kosci, nože brusimo, dinar iščemo,[P1470] jajce pod klobukom, kako spravim dinar skozi klobuk v liter, kako porinem kozarec skozi ključ i.t.d. {8} Na pust se tudi pleše da bo poleti debelo korenje.[M1383]

{9} Pepelnica. Na ta dan gospodinja vso posodo še enkrat pomije, da ne pride nič mastnega komu v roke med postom.

{10} Postni čas. Na sredpostno sredo narišejo na desko žensko, desko obrnejo, nekdo jo prežaga, nevede, kaj je na drugi strani. Ta običaj se imenuje »žaganje babe«.[P1732] ~~Do~~ Vreme na 40 mučencev določi vreme za 40 dni naprej. Če je na praznik sv. Jožefa lepo, bodo čebele dobro uspevale.[B1234]

{9)}

Sv. Anton je vrnitelj izgubljenih stvari in izprosi ženina po meri ženitve hrepenečih deklet.[B86] (Sv. Uršula preskrbi

[52] Sliši – morda od nemško »gehoren« – pripadati. Torej: nam pripada klobasa.

fantom neveste) 1. April dan laži in vsakovrstnih šal. {1} Na veliki teden, v času, ko so zavezani zvonovi, se ne sme delati nobenega dela z živino, sicer se lahko zgodi nesreča živini in domu.P2213 {2} Na cvetno nedeljo, ako je snop (butara) (od dežja) moker, bo vse leto vsak snop (žita) moker.P2421 {3} Za veliko noč zažigajo kresove po hribih, zadnji čas tudi v dolini. {4} Na veliko noč zjutraj, ko zvonovi »trjančijo« in možnarji pokajo, gredo gospodarji na njive, vanje zatikajo blagoslovljene vejice iz snopov, ~~in~~ kropijoP2084 in molijo za dobro letino in da Bog obvaruje polje pred točo. {5} Na sv. Urbana dan pred svitom zvonijo, da lahko potem tudi [proti] toči zvonijo.B116 ~~Pred~~ – {6} Ko slišiš pred Jurjevim prvo grmenje, se valjaj po zemlji med grmovjem. Vse leto te radi tega ne bo grizlo.P1890

{7} O kresu. Na ta večer se zve mnogo dogodkov iz prihodnjosti. Poslužiti se je pač treba nedolžnih čarovnij v ta namen, in sicer: {ob vseh letnih razdobjih}

1.) Vlij raztopljen svinec ali jajčni beljak v mrzlo vodo, kakršna oblika se stvori, to se zgodi potem med letom, n. pr. venec – poroka, + ali sveča – smrt, i.t.d.P2746

2.) Natrgaj toliko marjetic (velikih), kolikor je ljudi pri hiši. Dobro si zapomni, na katerem mestu ~~je~~ so za ~~vse~~ posamezne člane marjetice. Deni jih na okno. Zjutraj poglej, od katerega marjetica je čez noč ovenela, ta bo tisto leto umrl.P2677

3.) Zanesi breme drobnih okroglih drv (v Misl[injski]. dolini »pacelni« imenovanih) iz drvarnice v kuhinjo. (Zajami jih, ne da šteješ). Če so po parih, ko jih v kuhinji prešteješ, se poročiš tisto leto.P2695

4.) Pojdi, dekle, popoldne majaron plet na vrt. Plej ga počasi in zaspi pri delu. Kar se ti bo poleg majarona na vrtu sanjalo, to se ti tisto leto gotovo izpolni.P2736

5.) Zmisli si določeno število, pojdi na njivo, kjer je fižol koljenk zasajen. Štej fižolovke, ko prideš do že prej določenega števila, si oglej fižolovko, ki ~~je~~ si jo zadnjo štela: takšen bo tvoj bodoči mož (žena). Ako je dolg, tanek – kratek, debel, raven, – kriv, mlad – star, takšen~~a~~ bo tebi namenjen zakonski drug.

{10}

6.) Soli mlade koprive. Zjutraj poglej, na katero stran se je soljena kopriva nagnila, tja pojdeš tisto leto.[P2693]

7.) Ako hočeš dekle moža, letaj okrog bezgovega grma 3x na opank, 3x na prav in govori: Bez beza, daj moža, če lep'ga ne, pa grdega. Mož ti bo skočil iz bezga pred te, da ~~ga~~ spoznaš svojega bodočega. Ali pa se ~~ti~~ bo prikazal v grmu obraz, ki ti ga je namenil bezeg.[P2714]

8.) Leti na kresni večer 3x okrog hiše in se nikakor ne oziraj nazaj, naj te še tako miče. Vsakokrat poglej pri srednjem oknu v sobo; kar vidiš v njej, se bo tisto leto zgodilo (mrtvaški oder, poroka, krst i.t.d.) Ko letiš tretjič okrog, bodo letali za teboj črni psi, žareče mačke, črne svinje in silile vate, ti se pa ne oziraj in ne obotavljaj, drugače je vse pokvarjeno. Nikar tudi ne hodi za stavo s kom 3x okrog hiše, hudobci, ki prežijo okrog vogalov, te bodo uničili.[P2716]

9.) Na kresni večer meči coklje. Kamor se obrne coklja, ko pade na tla, tja poromaš tisto leto.[P2696]

Binkošti. Na binkošti zgodaj vstani. Ta, ki zadnji vstane, je »flincluknja«[P2864]

Križevo. Na Vnebohod pojdi v cerkev med 11 in 12^{h}, takrat, ko je Jezus v nebesa šel, izreci 3 želje. Vse 3 se ti bodo uresničile.[P2968] Če je na veliko gospojnico lepo vreme, je tisto leto lepa pšenica. Jajca, ~~zvalena~~ znesena med gospojnicama, dolgo ostanejo sveža. ~~Kure~~ Piščeta se naj izvale med gospojnicama ali takrat, ko se otava kosi, iz njih bodo pridne kokoši, ~~in~~ zelo dobre jajčarice.

{1} Na Božič (sv. večer) pojdi v mraku stat pod (hišni) kap. Prisluhni, kaj se sliši pri sosedu. Če je jok več ljudi, bo tisto leto smrt pri tisti hiši, jok dojenčka pomeni krst, petje in vrisk – poroko.[P878]

~~Na~~ V jutru novega leta se umivaj z vodo, v katero si dal denar. Vse leto ga boš zato imel polne žepe. {Božič, prerokov[anje]., novoletni dar}

C. Vsakodnevni običaji.

Ko zidajo zidarji novo gostilno, naj vzidajo pod hišni prag

{11)}

rokav moške srajce. Takrat bodo možje in fanti radi zahajali veseljačit v to gostilno.[B387]

Kdor hoče drugemu škodovati, naj mu pokoplje blagoslovljene kosti navzkriž pod hlevski prag ali jih dene v peč pod pepel. Vsa živina bo mu poginila.[P2356]

Če te boli križ, vzami pas s telesa, položi ga na tla pred prvim močeradom, ki ga to leto vidiš, da ga preleze, vse bolečine v križu bodo prenehale. (Ženska, če nima pasa, položi na tla predpasnik).

Bolečine v križu se iznebiš tudi tako, da si oviješ okrog telesa prvi pas,[53] ki ga tisto leto žanjica nažanje.[LM170]

O mladem mesecu ne sej solate ali kaj takega, vse ti bo šlo v vrhe.[B508]

Če preveč dežuje, nastavi koso ali narobe obrnjene grablje ~~pred~~ pod kap. Takoj bo prenehalo deževati.[B1923] {dež}

Če se bojiš strele in toče in hočeš pred njo obvarovati svojo posest, deni na ogenj ¼ svinjskega gnezda. Vso vas obvaruješ pred strelo in točo, da daš ½ gnezda na ogenj, vso faro pa obvaruješ s celim svinjskim gnezdom (slama, kjer svinja leži).[B2004–2007] {toča, strela}

Ko požanjejo ene vrste žito, reče žanjica pri zadnjem snopu: »vežem babo in deda, da ~~p~~ bi prav veliko pšenice (rži, ajde …) navela,« nakar mora 3x zaukati, kar se da. In žita se bo obilo namlatilo.

Ko se zadnji snop veže, znači, ako je velik, da bo drugo leto mnogo žita, če je mali, da ga bo malo.[B578-580]

Če narezanega krompirja, ko se potreben posadi, še kaj ostane, bo lepo obrodil, če ga zmanjka, bo slabo tisto leto.[B478]

Če imajo svinje rdečo bolezen, jih pokoplji v ilovko (le glava ostane zunaj) tako dolgo, da bolezen popusti.[B1362, LM407]

[53] LM 170 povreslo.

Rešil si jih.

Metla naj ne stoji pri podbojih vrat, ko pride ženin, sicer ne bo vzel dekleta iz tiste hiše za nevesto. {metla}

Če zraste med koruzo kakšna bela, bo tisto leto nevesta pri hiši.

{12)}

Če imaš revmatizem, primi močerada, vrzi ga v mast in speci. S to mastjo se maži in rešiš se revme.LM175

Če po zadenjsko greš, očeta in mater v pekel vlečeš.

Če je nož ali kako ostro orodje, obrnjeno) z ostrino navzgor, si vrag na njem kremplje brusi.B1526

Če daš kačjo glavo v žitnico, bode vedno polna žita.

Jajčnih luščin ne meči v ogenj, drugače nesejo kure jaja z mehkimi luščinami.B1192

Ko prodajaš prašiče, daj 1 dinar od prod[ajne]. cene kupcu nazaj, prašiči mu bodo uspevali.

Če kupcu tvojih prašičev ti ne uspevajo, jih prekupi (z 1. dinarjem) nazaj (ostanejo pa seveda pri prejšnj[emu]. kupcu, ne pri tebi), pa bodo uspevali.B1155–1157

Nahod lahko preneseš na drugega, če ga vprašaš: »Boš kupil nahod?« Odgovori ti: »Ja« in takoj ga bo imel, ti ga pa nimaš več.LM100

Ne zlagaj žita v kozolec na ~~praz~~ da sv. Aleksa (patron strel) in sv. Jakoba, sicer udari strela v kozolec.B112

Če najde ženin, ko pride snubit, nevesto na dvorišču pri delu ali v kuhinji, ve, da je pridna, če jo najde v sobi, je znamenje, da rada lenuhari in da bo potemtakem slaba gospodinja.

Konec. –

[13] {25, Mencej + tovariši!, Razbojnik bo rešen šele, ko najdejo nakradene zaklade – niti molitev njegovega sina – duhovnika ne pomaga!}

Narodne pripovedke.

Zaklad v Hudi Ljuknji.

V Hudi Ljuknji so prebivali nekoč v davnih časih razbojniki. Poglavar teh razbojnikov je imel sina edinca. Temu ni ugajalo življenje med roparji in želel si je med ljudi. Oče mu je vse zaklade, za katere je vedel le on sam, pokazal, a vse to ga ni premotilo, zato ga je ~~oče~~ dal močno zastražiti, ker se je bal, da bi ušel. Poglavar razbojnikov je namreč želel, da bo mu bil sin naslednik in nekoč podedoval za njim vse skrite zaklade.

Pa se zgodi, da sklene poglavar izropati bližnjo graščino ker je zvedel, da grajščak nima vojakov doma. Vzel je prvič seboj tudi svojega sina. Grajščak pa je zvedel po oglednikih za roparjev namen, prišli so hitro sosedje na pomoč in ujeli vse razbojnike. Sin poglavarjev je grajščaku povedal vse po resnici in ta ga je dal izšolati za mašnika. Vsi roparji s poglavarjem vred pa so bili obsojeni na vislice.

Ko je sin postal mašnik in pri maši molil za očeta je naenkrat slišal šepetati glas očetov poleg sebe: Sin prej ne bom rešen, mogoče še le čez 100 ali tisoč let ko bo prišel puščavnik in našel skrite zaklade. Ko je sin pomislil, kako hudo trpi njegov oče in kako dolgo še bo njegovo trpljenje trpelo, se od žalosti mrtev zgrudi pred oltarjem.

Tisti zaklad pa še do danes niso našli, ker še tisti dan, ko so razbojnike polovili je prišla velika voda in zalila jamo in zaklade.

[14] {Kača straži zaklad}

Zaklad na gradu Vodrižu in pri sv. Miklavžu

Kjer je stal v davnih časih ponosen grad Vodriž, stojijo še dandanes velike razvaline. Nekoč se je vračala domov v mraku neka ženica, Fidejeva mati po imenu. Kmalu je bila pot tako temna, da je zajšla in prišla naenkrat do grajskih razvalin. Tedaj pa posije polna luna izza oblakov in žena hodi med razvalinami in pride tudi na nekdanje dvorišče.

Tam je stal velikanski vodnjak. Kar strašno zabobni in ko se ona ozre vidi pred seboj možička, ki je imel zvezani roki z debelo vrvjo. Na vsaki strani njega sta stala dva sodčka napolnjena z zlatom in srebrom.

Na vrhu enega je ležala kača na drugem velik nož. Tedaj spregovori možiček z milim glasom: Dobra žena usmili se me, vzemi nož in odreži kači glavo, nič se ne boj, saj ti ne bo nič hudega storila. Odrezano glavo vrzi v vodnjak in meni prereži vrvi in rešen bom, zakar boš prejela bogato plačilo.

Žena vzame nož v roke in misli odrezati kači glavo, a kača strašno zasika in široko odpira žrelo, ona se hudo prestraši in zbeži. Za njo je možiček milo klical: Zakaj me nisi rešila; koliko let bom moral še sedaj trpeti! Vse to zlato in srebro ki je bilo v sodčkih, bi bilo tvoje.

Ko je prišla žena domov, je pravila vsem, kaj je doživela na razvalinah. Kmalu se je dogodek zvedel daleč naokrog. Ljudje so večkrat romali k razvalinam a še

[15]

do danes ni nihče videl tiste prikazni.

{Gozdni mož! Lov v nedeljah – po smrti hodi na lov!}

Nekateri lovci so hodili na lov v nedeljo. Zato so morali po smrti hoditi vsak večer na lov. Pa videlo se ni ne lovca ne psov, samo slišalo se je žalostno lajanje in pokanje s puško. Če se je kdo predrznil in vprašal te glasove, so se pozneje odprla sama od sebe vrata njegove sobe in notri je priletel kakšen del človeškega telesa in votel glas je rekel: Tu imaš del mojega lova, ker si mi pomagal loviti.

Neko noč je hodil domov neki rudar od dela. Kar zagleda štiri moške, ki so nesli krsto. Nesli so jo do neke skale in tam so jo treščili ob njo. Naenkrat je vse izginilo. Rudar se je strašno prestrašil; povedal je, kar je doživel, drugim ljudem in zazidali so na tistem mestu kapelico, ki še danes stoji.

{Uroki – štetje od 12 –}

Neka stara ženica je zagovarjala »ureke«. Če je koga glava bolela, so pravili da ima ureke in te se je dobilo s hudim pogledom. Urek je zagovarjala takole:

Urekov je bilo dvanajset, jih ni dvanajset jih je edenajst, jih ni edenajst jih je deset, jih ni deset jih je devet in tako dalje do ene in nič. Glavobol je pri nič minil.[LM359]

Neki kmet je šel k vinogradu zajce lovit, ker so mu delali veliko škodo. Ko je stopil s puško v roki iz zidanice, zagleda po cesti hoditi smrt. Prestrašen zbeži {smrt je srečal!}

[16]

nazaj v klet. Ko gre drugi dan k sosedu, vidi da so vse ženske objokane in na mrtvaškem odru leži mrlič. Sosed je umrl ravno ob istem času, ko je kmet videl po cesti smrt.

{smrt – slama}

V Velenju je bila ena ženska, katero je strašilo. Ko je šla ležat je videla smrt, ki ji je prinesla na glavo otep slame in jo je z mrzlimi rokami krempljala po glavi. Če pa je vstala, je pa smrt izginila.

Stara Vrtotovka na Goricah pripoveduje:

Radi bi vedeli, če vem kaj o strahovih, pa strahov ja ni, strah je po sredi votel okrog ga pa ni, o jaz nisem nikdar kaj tacega verovala. Da pa hodijo mrtvi nazaj, čujte, to je pa res, to sem pa jaz sama doživela še kot mlado dekle. Bilo je takole: Neke mesečne noči se prebudim. Spala sem v hiši in vrata v kamro, kjer so ležali oče in mati so bila odprta. Med podvojem je slonel moški in ko pogledam natančneje, vidim da je sosed Zajc, ki je pred kratkim umrl. Za božjo voljo, kaj pa delaš ti tukaj, si ja umrl? Pa mi odgovori: Moralo je že tako biti, da sem prišel nazaj za kratek čas. Povej mi no, kako je tam na onem svetu, ga vprašam. Do sedaj mi ni še presedalo, a dolgo bo trpelo, da mi bo lepo in dobro. Pa ga vprašam še naprej: Kaj pa je tam na onem svetu kot najhujša pregreha' in mi odgovori: Ne nečistost, ne pozrešnost in lenoba, ne

[17] {Mrtvi hodi nazaj – dokler ne poravnajo njegove dolgove! Mb. II.}

napuh ampak najhujša kazen je za goljufijo in tatvino. Oh ć pozabil se v življenju plačati en dolg tudi za nekaj masla sem dolžan ostal. Moja ura bo skoro potekla, hotel sem stopiti še do moje žene, da bi jo naprosil, naj da v Nazarjih v kloštru za dve maši in poravna moje dolgove: potem bom srečen. Obljubila sem, da bom natančno vse izpolnila kakor je želel in prav nič me

ni bila groza. Kar na vsem lepem brez da bi se bile vrate zaprle, pa je sosed izginil. Mati in oče sta bedela in poslušala. Vprašala me je mama s kom govorim, to kar sem jaz govorila, sta slišala a soseda pa nista oba ne videla ne slišala. Zjutraj skočim do sosede in ji povem vse, kaj je naročil njen pokojni mož. Hitro je šla in storila vse, kar je želel in nihče več ga od tiste dobe ni videl.

{Goljufije poravnati! Kako se mrtveca ogovori!}

Pa še nekaj vam povem, tudi to se je resnično zgodilo. Pri ~~enem~~ neki krčmi je umrl gospodar. Hodil je vsako noč nazaj strašit. Strašno je ropotalo po hiši in vse je zbežalo. Pa so šli domači k gospodu župniku vprašat sveta in ta jim je rekel, Če najdete kakšnega korajžnega človeka, ki bo spal v sobi, kamor hodi krčmar nazaj, ~~ga~~ mu bom naročil, kako ga naj zaroti, da bo potem mir. Oglasil se je domač pastir in si res postlal pri

[18]

peči in čakal, da pride krčmar. Kakor odbije ednajsta ura, stopi krčmar v sobo in začne ropotati okrog. Pa ga vpraša pastir, kot so ga naučili gospod župnik: Ali veruješ v Boga Očeta in Boga Sina in Boga sv. Duha kakor jaz? Če bi krčmar molčal, tedaj bi moral tudi pastir molčati, a krčmar reče: Tudi jaz verujem. Ali veruješ v presveto Trojico? vpraša dalje pastir. Tudi verujem. Zaklinjam te tedaj pri živem Bogu, da poveš, kaj delaš tukaj in zakaj hodiš nazaj. Tedaj mu krčmar poved vse, koga je ogoljufal in kje je ostal kaj dolžan. Pastir mu obljubi, da bo povedal njegovim ljudem vse. Res so ti vse krivice in dolgove poravnali in krčmarja ni bilo nikdar nazaj.

Pa še nekaj naj vam povem:

Nekoč je umrla neka še mlada zakonska žena ki ni hotela otrok. Bala se je porodnih bolečin. Ko je ležala na parah, so opazili ljudje, da se ji je obraz naenkrat nasmehnil, kmalu nato pa skremžil, kot bi imela bolečine. Ljudje so šli k župniku in ta je šel k nji, jo zarotil naj pove, zakaj tako dela, da se en čas smeji, potem pa je obraz zopet žalosten. Pa je umrla izpregovorila: Vidim tri angeljčke ki skačejo tu okrog na eni strani. Ti trije angeljčki so trije otroci, ki mi jih

[19]

je namenil Bog, a jaz jih nisem hotela roditi, ker sem se bala bolečin. Tako so ljubeznjivi in čedni, da se jim moram smejati. Ko pa pogledam na drugo stran par, vidim peklensko brezno, kamor se bom pogreznila, ko me boste pokopali in tedaj se mi obraz od bolečin in strahu skremži. Tako huda kazen zadene zakonske žene, ki ne maraja otrok roditi. Tako je žena govorila in obraz se ji je enkrat smejal in drugič jokal[LM306] dokler jo niso pokopali. Zato pa zakonski ljudje naj bi živeli po božji volji in imeli otrok kolikor jim jih je odločil Bog kajti vse dobro in hudo morata nositi zakonska volno in vdana. Tudi jaz sem imela šest otrok in vse sem vzgajala v božjem strahu. Dandanes je seveda vse drugače, zakoni se ločijo za prazen nič in otrok ne marajo, pa jih bo zadela kazen nekoč. Stokrat gvišno da je res. {Greh – če nima otrok!{

[20 prazna]

[21, I.]

Narodne pripovedke in razne vraže

V Skornem pri Lovru je bil nekoč gospodar po imenu Janez. On je hodil k sosedu Presečniku ponoči s kravami drva krast. Neko soboto je zopet šel s kravami po drva. Ko se je vračal, so se krave daleč v grmovje ognile neki peči [= skali], ki je bila tik ob cesti. Kmet je šel za kravami in videl na peči hudiča. Kmet se je tako prestrašil, da je vsa drva zvozil nazaj.

{(čarovnice!)}

V Družmirju je bil kmet, ki se je jezil na »kvaternice«. Šel je nek kvatern dan ob večni luči po travo k gozdu. Tedaj ga dobijo »kvaternice« in plešejo žnjim ter ga pogostijo s potico (potico) in vinom. Ali njemu se je zdelo, da je jedel konjsko in kravje blato, zraven pa pil konjsko in kravjo vodo. Strašno se mu je gnusilo. Ko je odhajal domov, so mu naložili poln koš jedi, on pa je domov prišeč zvrnil vse na gnojišče. Drugi dan so hodili ljudje mimo, pa so pravili, da je na gnoj zmetal samo dobre potice.

{umrla je hodila nazaj!}

Pri Apatu v Družmirju je nekoč služila žena in ko tam je umrla, je hodila nazaj strašit. V hišo je prišla pri zaklenjenih vratih, potem pa začela po hiši pometati in vse razmetati. Ljudje so šli po gospoda župnika in ko je zopet prišla, so vsi molili a ona je še huje razsajala, tako da se je tresla hiša. Tedaj pa je gospod župnik trikrat udaril po mizi potem

[22]

pa ni prišla več nazaj.

{Božič – »poslušat bodočnost«}

Ako gre kdo na božični večer k potoku, kateri meji posest dveh kmetov, pa se ne ozira nazaj na svoj dom, sliši v vodi razne glasove. Če sliši, da v vodi zabija tako, kot bi rakev zabijali, tedaj umre isto leto eden v sorodstvu ali dotični sam. Če sliši godce igrati, tedaj se bo oženil,[P892] če sliši petje bo srečen in vesel.

{Mejnik premaknil}

Bil je kmet, ki je šel po noči domov. Pa zasliši glas: »Kam bi dal, kam bi dal.« Kmet mu je rekel: Tja, kjer si vzel. Tedaj je glas rekel: Na meji sem vzel in premaknil mejnik za sto komolcev na tvoje. Sedaj nosim ta kamen že 100 let. Ko pride kmet domov, mu zjutraj povejo, da je ponoči umrl njegov sosed.[54]

{Škopnik hodi k dekletu}

Škopnik je podoba žareče metlje,[LM362] ki hodi ob mejah in kjer so mejniki prestavljeni, tja zleti. Pravijo, da je v Skornem živelo nekoč neko dekle, ki ni maralo nobenega fanta in reklo, da ima raje »Skopšneka«nego fanta. Bil je namreč v Skornem nek »zavber« fant in ta bi jo rad imel a ona je dejala, da ji je ljubši »škopnik«. Še tisti dan je zletel »škopnik« v grmovje in se spremenil v krasnega fanta in odšel k dekletu.[LM365] Ljudje so to videli, so odhiteli k gospodu župniku in ta je na čudežen način spravil škopnika od nje.

[23] {Soboto po delopustu delal coklje – plesal z vragom}

---

[54] Podoben motiv je upesnil Anton Aškerc v pesmi Mejnik. Za opombo hvala lektorici, Alenki Šalej, prof.

Pri Močevniku v Skornem je ~~živel~~ služil nekoč hlapec. Ta je na kvaterno soboto pozno v noč delal cokl̨e. Stari oče ga je vprašal, zakaj da dela cokle na kvatern večer, pa je hlapec odgovoril, da bo tiste cokle še tisti večer »znucal« (obrabil). Ko jih je zdelal je šel k nekemu dekletu vasovat. Ko pa je prišel na Acmanovo Ravno je tam sedel majhen možiček in držal v ustih veliko pipo, oblečen je bil v zeleno obleko. Vprašal je hlapca, če gre žnjim plesat. Šla sta plesat in plesala sta tako dolgo, da je cokle znucal. Plesala sta, da je letela prst kvišku in zaplesala v neko rupo. Tisti možiček je ostal v rupi a hlapec je odšel domov. Ljudje so pravili, da je plesal s peklenščkom. Od strahu so mu postali lasi sivi.

{Mrtvi imajo mašo}

Vrabičeva mati v Družmirju so kot mlado dekle služili v Plišivcu. Neke sobote večer pozno v noč je hitela domov. Šla je mimo cerkve in ura je bila 11 po noči. Cerkev je bila vsa razsvetljena in notri so imeli mrtvi mašo. Bežala je celo pot do doma tako jo je bilo strah.

Nekoč je hotela neka ženska k svitancam. Ko se ponoči zbudi, vidi da je že svetlo. Ostane, se obleče in gre v cerkev. Najprej pride do pokopališča, kjer sreča eno žensko brez glave. Zelo se je prestrašila in hitro šla v cerkev, ki je bila vsa razsvetljena in se je brala v njej maša. Sede v klop in z grozo opazi, da sedi poleg neke umrle tete. Ta ji reče »Če bi ne bila jaz tvoja teta, zdrobila bi te v solnčni

[24]

prah. Beži, da te drugi ne zapazijo.« Ko je prišla domov, je bila ura polnoč in tedaj je vedela, da so imele verne duše mašo.

{K[v]aterni večer – delo}

Neka dekla je na kvatern večer prala perilo. Ko je zlila vmazano vodo na dvorišče ji je nekdo plusknil vso vodo nazaj v obraz. Nikdar več ni odslej na kvaterno noč prala.

{Perice – vodne vile}

Neki tovarniški delavec je šel pozno po noči domov. Ura je bila 11, ko je prišel do neke brvi. Tam je prala neka ženska pe-